

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

YENİ ÇAĞ HAREKETLERİ VE SAĞLIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FEYZA FATMA SOYLU

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Hülya ÇETİN

ÇANAKKALE – 2022

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

YENİ ÇAĞ HAREKETLERİ VE SAĞLIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FEYZA FATMA SOYLU

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi HÜLYA ÇETİN

ÇANAKKALE – 2022

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

../2022

TEŞEKKÜR

Lisans hayatımda bu alanda ilerlememe vesile olan, çalışmamda ve yüksek lisans eğitimimde de bana değerli fikirleri ve bilgisi ile yol gösteren, desteğini esirgemeyen değerli hocam, Prof. Dr. Şevket YAVUZ'a çok teşekkür ederim. Ders sürecim boyunca yardımlarını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Hülya Çetin'e teşekkür ederim. Ayrıca hayatımın her döneminde olduğu gibi, yüksek lisans ve tez dönemim boyunca benden desteklerini hiç esirgemeyen sevgili babam Ergun SOYLU , annem Sevda SOYLU ve abim / ablam / kardeşlerim, Caner CANİK, Büşra Betül CANİK, Nisa Nur SOYLU ile Enes Talha SOYLU'ya ve değerli arkadaşlarıma bu süreç boyunca yanımda oldukları için teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Feyza Fatma SOYLU
Çanakkale, Ağustos 2022

ÖZET

YENİ ÇAĞ HAREKETLERİ VE SAĞLIK

Feyza Fatma SOYLU

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hülya ÇETİN

05/08/2022, 111

Tarih sahnesi göz önünde tutulduğunda, ilk devirlerden beridir bireyler doğaüstü varlıklara ilgi duymuştur. Bireylerin bu ilgisi aynı zamanda çevresini de anlamaya / anlamlandırmaya yönelik olmuştur. Bu çaba din ile sistematize olmuştur. Ancak tarihin sürekli bir devinim içinde olması, bu düzenin bozulmasına ve bireylerin dinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu bozulma sürecinin ardından dinin “yeniden dönüş”ü ve sistematize olması Yeni Çağ Hareketlerinin doğuşu ile farklı bir perspektif kazanmıştır. Yine tarih sahnesine bir göz atıldığında, insanlık ile var olmuş bir kavram da sağlıktır. Her iki sisteme de bakıldığında birey için birbirinden ayrılamaz konumdadır. Birey için gerek psikolojik gerekse fizyolojik sağlığı korumak ve ona erişmek her zaman en önemli öncüllerinden birisi olmaktadır. Bu eksende düşünüldüğünde, birey sağlıklı olma / kalma / erişme noktasında çeşitli kurumlara, inançlara başvurmuştur. Başvurduğu yerlerden biri de Yeni Çağ Hareketlerinden bazılarıdır. Bu çalışmanın amacı bireyin mevcut sağlığını koruma veya sahip olduğu hastalıklardan kurtulma vasıtası olarak Yeni Çağ Hareketlerini görüp görmediğini incelemektir. Nihai olarak, bu çalışmada, Yeni Çağ Hareketlerinin sağlık eksenini ve bireylerin bu hareketlere katılımında sağlık motivasyonunun etkili olup olmadığı araştırılacaktır.

İkinci bölümde birey, sağlık ve din ilişkisi incelenmiş olup, dinlerin bu konu hakkındaki ifadelerine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde Yeni Çağ Hareketlerine genel bir bakışın ardından, hareketlerin daha iyi anlaşılması ve daha sonraki çalışmalara kolaylık sağlaması açısından taksonomiye gidilmiştir.

Dördüncü bölümde Yeni Çağ Hareketlerinin arasında sağlık, alternatif tıp, şifacılık özellikleri ile ön plana çıkanlar anlatılmıştır. Bu anlatımın yanı sıra bireylerin bu hareketlere katılımında, sağlığını geri kazanma veya mevcut sağlığını koruma amaçlarının olup olmadığı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Çağ Hareketleri, Modernizm, Post-Modernizm, Post-truth , Sağlık

ABSTRACT

NEW AGE MOVEMENTS AND HEALTH

Feyza Fatma SOYLU

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Philosophy and Religious Sciences Master's Thesis

(Advisor/Supervisor): Dr. Öğr. Üyesi Hülya ÇETİN

05/08/2022, 111

Considering the historical scene, individuals have been interested in supernatural beings since the earliest times. This interest of the individuals has also been to understand / make sense of his environment. This effort has been systematized by religion. However, the fact that history is in constant motion has led to the disruption of this order and the alienation of individuals from religion. After this deterioration process, the "return" and systematization of religion gained a different perspective with the emerged of the New Age Movements. Again, when we look at the historical scene, another concept that has existed with humanity is health. Both systems are inseparable from each other. Protecting and attaining both psychological and physiological health for the individual has always been one of the most important antecedents. Considered on this axis, the individual has applied to various institutions and beliefs at the point of being healthy / staying / reaching. One of the places he applied to are some of the New Age Movements. The aim of this study is to examine whether the individual sees the New Age Movements as a means of protecting their current health or getting rid of their diseases. Finally, this study will investigate the health axis of the New Age Movements and whether health motivation is effective in the participation of individuals in these movements.

In the second part, the relationship between individual, health and religion is examined and the expressions of religions on this subject are given.

In the third chapter, after an overview of the New Age Movements, taxonomy was used for better understanding.

In the fourth chapter, among the New Age Movements, health, alternative medicine and healing features are explained. In addition to this narrative, it has been examined whether individuals' participation in these movements has the purpose of gaining health or protecting their current health.

Keywords: New Age Movements, Modernism, Post-Modernism, Post-truth, Health

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI	i
ETİK BEYAN	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Konu, Önemi, Amacı ve Hedefi	1
1.2. Konunun Tezi Alt Tezleri.....	3
1.3. Kavramsal Çerçeve	4
1.4. Kılavuz-Metodoloji.....	5
1.5. Kapsam ve Sınırlılıklar,.....	6
1.6. Kaynakça Analizi	6

İKİNCİ BÖLÜM

DİN VE SAĞLIK İLİŞKİSİ SINIRLARI

2.1. Din, Kutsal ve Sağlık Örgüsü	8
2.1.1. Dinin Kurtuluş İlkeleri ve Sağlık İlişkisi	12
2.1.2 Kutsal ve Terapi Kodları	18
2.2. Din, Ruh ve Beden	25
2.2.1. Manevi Sağlık ve Din	28
2.2.2. Maddi Sağlık ve Din	30
2.2.3. Post/Modern ve Post/Truth Dönemde Kutsal, Beden ve Sağlık	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ ÇAĞ HAREKETLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

3.1. Yeni Çağ Hareketleri: Tanımlar, Temeller, Teoriler, Tezler ve Temsiller	37
3.1.1. Tanımlar ve Temeller	37
3.1.2. Teoriler ve Tezler	42
3.2. Yeni Çağ Hareketleri: Temsiller ve Modeller	48
3.2.1. Teoloji Erekli Hareketler	48
Adidam	48
Daesoon Jinrihoe	49
Sahaja Yoga	51
3.2.2. Teosofi Eksenli Hareketler	52
Teosofi	52
Altın Gül-Haç Okulu, ...	55
Aetherius	56
Antroposofi	57
3.2.3. Ezoterik-Mistik-Spiritüalist Eksenli Hareketler	58
Doğu Tapınakçıları Tarikatı	59
Ekankar (Eckankar)	60
Evrensel Hayat	61
Hacer'in Evrensel Ruhani Kilisesi	62
İçsel Işık Kardeşliği	63
Moonculuk	64
3.2.4. Kozmik Helezon-Ufoloji-Dünya Dışı Varlıklar Vurgulu Hareketleri	66
Rael Hareketi	66
Cennetin Kapısı	68
3.2.5. Holizm, Sağlık ve Tıp Eksenli Hareketler	69
3.2.6. Türkiye'de Sağlık Kökenli Yeni Çağ Hareketleri	70

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

POST/TRUTH SAFHADA YENİ ÇAĞ HAREKETLER VE SAĞLIK

4.1. Post/Truth Safhada Sağlık	72
4.2. Post-Truth Safhada Holizm, Sağlık ve Tıp Eksenli Hareketler	76
4.2.1. Amorc	76

4.2.2. Ananda Marga.....	78
4.2.3. Arcanum Nama Şivaya Hindu Misyonerliği, ...	79
4.2.4. Azizlerin Yolu.....	80
4.2.5. Chen Tao.....	82
4.2.6. Ho No Hana Sanpogy.....	84
4.2.7. Mesih Apostolik Kilisesi	85
4.2.8. On İki Havari Kilisesi.....	87
4.2.9. Peyote Kültü	88
4.2.10. Reiki	90
4.2.11. Sağlıklı Hayat Yolu	92
4.2.12. Bütünsel Sağlık Hareketi.....	93
4.2.13. Sekai Kyusei Kyo.....	94
4.2.14. Haç ve Yıldız Kardeşliği	96
4.2.15. Johane Masowe'un Apostolik Kilisesi	97

BEŞİNCİ BÖLÜM SONUÇ

SONUÇ.....	100
KAYNAKÇA.....	101
ÖZGEÇMİŞ.....	I

KISALTMALAR

Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör(ler)
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Aralığı
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.t.	: Adı geçen tez
a.g.m.	: Adı geçen makale
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
d.	: Doğum

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu, Önemi, Amacı ve Hedefi

Din; ilk insan ile birlikte ortaya çıkan ve insan hayatının her alanında yer alan bir inanç sistemidir. Aynı zamanda din, insanları gerek kültürel gerek sağlık gerekse yaşam biçimleri konusunda etkilemektedir. Bunlardan yola çıkılarak din fenomeni “saygı, örf ve âdet” (*thrioheya*) olarak görülür. Tarih sahnesi göz önünde tutulduğunda, ilk devirlerden itibaren insanlar her zaman din ile alakadar olmuşlardır. İnsan ve toplum hayatının vazgeçilmez bir parçası olan din, her bireyde ve toplumda farklı şekillerde tecrübe edilmiş, değişik tezahürlerle kendini göstermiştir.

Bunun dışında insanlık ile var olmuş bir olgu da sağlıktır. Her iki kurumunda insanlık ile var olduğu göz önüne alındığında sağlık ve din birbirinden ayrı düşünülemez kurumlardır. Sağlık bir kurum haline gelmeden önce yani prehistorik dönemde psikolojik ya da fizyolojik rahatsızlıklar doğaüstü güçlerle ilişkilendirmiş ki bu modern döneme kadar bu şekilde devam etmiştir. Nitekim Orta çağda akıl sağlığını kaybeden bireylerin şeytan ya da cinli olarak görülmesi de bunun en net örneği olarak gösterilebilir.

Öte yandan, geçen asrın ortalarına kadar modern süreçlerin ayrılmaz bir özelliği olan sekülerleşme arttıkça, dinî alanın kamusal ve politik alandan çekilip, tamamen bireysel alana geçiş yapacağı ve toplumsal arenada görünmez olacağı varsayıyordu. Sürekli ilerleme ve evrim fikri aksında dönen bu yaklaşımın kurucu figürlerinden olan Auguste Comte (ö. 1857)’un Üç Hal Yasası bu evrilmeyi en güzel bir şekilde ortaya koymaktadır. Buna göre insanlık, üç farklı düzlemde ilerleme mitosu ekseninde evirilmektedir. Teolojik ve metafizik evrelerden sonra gelen pozitivist safhada—Üçüncü Hal— varlık, olay ve eşyalar sadece pozitif aygıtlar ile; yani gözlem ve deney vasıtasıyla ulaşılan bilimle açıklanır olacaktır ve böylece önceki asırların teoloji ve metafizikle sırladığı gizem ortadan kalkacaktır. Bir üst kategori olarak din ile açıklanan her şey artık bilim ile açıklanacaktır; dolayısıyla dine de ihtiyaç kalmayacaktır. Bu safhaya geçişin dönüm noktası da—ona göre—Fransız İhtilali (1789)’dir. Kısaca ifade edilecek olursa, bilim ve teknolojik evrimin öngörüsü şöyleydi: Maddî ilerleme arttıkça insanlar dinî olandan uzaklaşacak veya dine ihtiyaçları artık olmayacaktır.

Diğer yandan, modernleşme süreçleri sekülerleşme olgusu ile dinî olanın karşıtlığı üzerinde konumlanır. Diyalektik ilişki biçimi, dinî olanın süreç içinde seküler olan lehine tarihsel ve toplumsal alandan çekilmesini varsayıyordu. Bu varsayım geçen asrın ortalarına—özellikle de son çeyreğine—kadar neredeyse genel-geçer evrensel kabul olarak önceleniyordu; bu yüzden artık dinler tarih sahnesinde son zamanlarını yaşıyor kanısı oluşmuştu.

Bu süreç beklenilenin aksine 20. yüzyılın ortalarından itibaren başka bir aksa girmeye başlar: “Tanrı’nın İntikamı” adeta tarihe arka kapıdan, dinin dönüşü ile farklı bir mahiyet kazanmaya başlar. Dinî anlam-anlamlandırma-anlayış dizgesi, farklı zamanlarda ve ortamlarda değişik mahiyetlerde olsada din, bireysel ve toplumsal alanda varlığını daima hissettirmektedir.

Bu “yeniden dönüş” ritüeli ve hâleti içinde Yeni Çağ Hareketleri de kendilerine yer açma sürecine girerler. Bu süreç aslında dinsel canlanma olarak da adlandırılabilir. Dinsel canlanma kendini ikinci bin yıldan sonra ruhsal deneyimlerle göstermeye başladı. Bireyler evrendeki bir Tanrı’dan değil evrenin ruhundan söz etmeye başlamıştı ve çalışmalar da bireylerin manevi-doğüstü alana yani ruhî olana yöneldiğini gösteriyordu. Çünkü insanlar dinde ve dinî olanda bulduklarını sekülerleşme ile kaybedince manevi dünyalarında oluşan boşlukları doldurmak için yeni arayışlara yönelmişlerdir. Yeni arayışları beraberinde getiren yeni öğretiler ise post-modern (*modern ötesi*) kavramını ortaya çıkarmıştır. Daha anlaşılır bir şekilde ifade etmek gerekirse ; post-modernitenin bilinen en önemli özelliği, toplumların dine dönüşünü mümkün hale getirmesidir.

Bütün bunlardan yola çıkarak post-modernite ile var olmuş yeni çağ hareketlerinin bireyler ve toplumlar üzerinde çeşitli etkileri olduğu düşünülmektedir. Bu etkilere üçüncü bölümde değinilecektir. Fakat aşağıda konuya kısa bir giriş yapmak açısından kısa bir açıklama yapılacaktır.

Yeni Çağ Hareketlerinin, bireyler üzerinde etkisi olduğu düşünülen alanlardan biri de sağlıktır. Yukarıda da ifade edildiği gibi insanlık ile var olmuş sağlık ve din birbirinden ayrı düşünülememektedir. Nitekim bireyler tedavi ile dinin birliktelik ilişkisini¹ asırlar boyunca sürdürmüştür. Çünkü bireylerin inandığı önemli bir nokta, hastalığın sebepleri ile metafizik unsurların bir ilişkisi olduğudur. Bu eksende Yeni Çağ Hareketlerinde var olan

---

¹ Veli Atmaca, *Tarih Boyunca İnanç Tıp İlişkisi*, Gerekli Kitap Yayınları, İstanbul, 2011, s. 33.

birtakım inançlar onların dine dönük bir özellik taşıdığını göstermektedir. Örneğin ayrı bir kilise yapılanması olan Mormonlar, kurucusunun kendisini Tanrı avatarı olarak ilan eden Sahaja Yoga, eski geleneksel dinlerini devam ettirmek isteyen Afrikania misyonu bu ifadeleri kanıtlar niteliktedir. Bununla birlikte yeni çağ hareketlerinin de din özelliği gösterdiğini göz önünde bulunduracak olursak, sağlığa etkisini ya da sağlık konusunun yeni çağ hareketlerine etkisini de göz ardı edemeyiz. Bu nedenle bu çalışmanın amacı yeni çağ hareketlerinin sağlığa olan etkilerini ya da bireylerin sağlık motivasyonu ile bu hareketlere katılıp katılmadığını ortaya çıkarmak ve sunmaktır.

1.2. Konunun Tezi, Alt Tezleri

Bu çalışma Yeni Çağ Hareketlerinden ve onların oluşumuna etki eden postmodernizm etkisinden ve insanların bu oluşuma katılmasına tesir eden sağlık motivasyonundan bahsetmektedir. Bu çalışmanın ana tezi Yeni Çağ Hareketlerinin postmodernite ekseninde döndüğünü anlatmak ve Yeni Çağ Hareketlerine olan katılımın en azından kısmının sağlık motivasyonlu olduğunu örneklerle ifade etmektir.

İnsanlık var olduğundan beri, inanma ihtiyacını çeşitli şekillerde olan inanışlarla karşılamıştır. 19. yy'da modernizm akımının ortaya çıkmasıyla birlikte birçok alanda, toplum refahını yükseltme amacıyla yenilikler ortaya çıkmıştır. Modern süreçlerin ayrılmaz bir parçası olan sekülerleşme ile din, kamusal alandan iyice çekilmiştir. Sekülerleşme ile inanmaya ket vurulmasının ardından, postmodernizm ile dine / inanmaya geri dönüş başlamıştır. Dine / inanmaya geri dönüşte bireyler kendilerine en uygun veya ihtiyaç duyduğu sistemi seçmek için arayışlara girmişlerdir. Buradan hareketle, bu arayışlara cevap bazen Yeni Çağ Hareketleri de olmuştur.

Tanrıyı devre dışı bırakan ve bu dünyada kendini özgür hissetmek isteyen insan büyük bir ümitsizlik duygusuna kapılmıştır.² Zira Yeşilyurt'un belirttiği gibi "Tanrı-evren-insan" üçlüsü arasında irtibat kesildiği için birey uçsuz bucaksız bir evren içinde bir yalnızlığa düşmüştür³.

---

² Eyup Abazi, Postmodernizm ve Din, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2003, s. 47.

³ Abazi, A.g.t., s. 47.

Çalışmamızın ana tezi olmasa da Yeni Çağ Hareketlerinin ve postmodernitenin oluşum süreçleri de işlenecek olup Yeni Çağ Hareketlerine katılım süreçleri ve etkileri de işlenecektir.

1.3. Kavramsal Çerçeve

Modern süreçlerin beraberinde gelen sekülerleşme ile din toplumdan çekilmiştir. Bu çalışmada seküler dünyada postmodernite ile topluma geri kazandırılan dinin gelişi ve farklı inanış biçimlerinin ortaya çıkışı anlatılmıştır. Bu farklı inanış biçimlerinden olan Yeni Çağ Hareketleri esas konumuzdur. Yeni Çağ Hareketleri ile ilgili olduğumu düşündüğümüz pek çok kavram aşağıdaki gibidir.

Yeni Çağ Hareketleri / Yeni Dini Hareketler: Genellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra, dünyanın farklı bölgelerinde çeşitli vaatler ve nedenlerle ortaya çıkarak çoğunlukla maddi-manevi ihtiyacı olan bireyleri kendilerine çeken ve marjinal eylemleri ile kendini gösteren nihayetinde de artık dünya inanç haritasının bir diliminde yer alan çeşitli grupları ifade etmek için kullanılan bir tanımlamadır⁴.

Postmodernizm: Terim olarak modernizm öncesi / modernizm sonrası anlamına gelir. Tanımı yapılacak olursa ; postmodernizmin tanımında bir müphemiyet vardır. Çünkü her insan kendi bakış açısına göre tanımını yapmıştır. Bu nedenle postmodernizmi postmodernliğin felsefesi olarak tanımlayabiliriz. Postmodernlik ise: klasik hakikat, akıl, kimlik ve nesnellik nosyonlarından evrensel ilerleme ya da kurtuluş fikrinden, bilimsel açıklamanın başvurabileceği tekil çerçeveler, büyük anlatılar ya da nihai zeminlerden kuşku duyan bir düşünce tarzıdır⁵.

Modernizm: 19. y.y'da, geleneksel bağlamdan kopup, her şeyi akılla açıklanabileceğini savunan, aynı zamanda insanları refaha erdirmek amacıyla sosyal, sanatsal vb. alanlarda yenilikler getiren akım.

Sekülerleşme: Bir kuram olarak sekülerleşme genellikle rasyonelleşme, farklılaşma, kentleşme gibi modernleşme sürecinde meydana gelen gelişmelerin neticesinde tedrici

---

⁴ Özlem Uluç, *Yeni Dini Hareketler*, İstanbul Matbaacılık, İstanbul, 2012, s.105.

⁵ R. Funda Barbaros vd., *“Modernizmin Yanılsamaları 60’lı Yıllarda Türkiye*, Efil Yayınevi, Ankara, 2013, s. 9.

olarak din ve benzeri yapıların zemin kaybederek ortadan kalkması manasında kullanılmaktadır. Bir kavram olarak ise dünyevileşme, kilise mülklerinin kamulaştırılması, bir keşişin manastırı terk etmesi din ve devlet işlerinin ayrılması dindarlığın özelleşmesi, dini gerileme, dini inancın erozyona uğraması, dinden / kutsaldan uzaklaşma metafiziksel inançlardan yüz çevirme, dini alanın çökmesi veya ortadan kalkması gibi anlamlara işaret etmektedir.

Tinselcilik (Spiritualizm): Tinselcilik ve / ya ruhçuluk bireyin fiziksel varlığının dışında ruhsal var oluşunu da kabul etmek anlamına gelirken, geniş anlamda ise nihai gerçekliğin ya da varlığın son merhalede ruha dayandığını ileri süren felsefi görüşür⁶.

1.4. Kılavuz-Metodoloji

Dinler tarihi dünyada var olan bütün inanışları incelemektedir. Bu nedenle bu bilim dalında birçok metot kullanılmaktadır. Bununla birlikte bu çalışmada yukarıda da bahsettiğimiz gibi postmodern dönemden, Yeni Çağ Hareketlerine geçiş ele alındığı için tarihsel metodu kullanıldı. Aynı zamanda Yeni Çağ Hareketlerini incelerken bu fenomeni dolaysız olarak verilmiş olan betimlemeyle çalıştığımız için fenomenolojik metottan istifade edildi.

Bunun dışında bireylerin Yeni Çağ Hareketlerine katılımının altında yatan nedeni araştırmak ve yorumlamak üzere hermeneutik metot kullanılmıştır. Bununla beraber çalışmamıza, Dinler Tarihi alanına yardımcı olan diğer bilim dallarından da istifade edildi.

Dinler tarihi yargı koyucu bir disiplin değildir. Bununla birlikte ana ekseninde dünyada var olan dinleri tarafsız bir şekilde incelemeye çalışır ve indirgemeci anlayıştan uzak durur. Bu ekseninde her konu objektif bir şekilde değerlendirilmeye çalışıldı. Ayrıca bu alanda deskriptif (tasvir) metot, tarihsel metot, karşılaştırmalı (mukayeseli) metot gibi birçok metot kullanılmaktadır. Nitekim bu çalışmada da dinler tarihinin ortaya koyduğu metotlar kullanılmaya çalışıldı. Bununla birlikte diğer disiplinlerden olan psikoloji, sosyoloji, felsefe ve bunun gibi ilgili alanlardan istifade edilmeye çalışıldı. Tanım yapmada tümevarım

---

⁶ Mehmet Ata Az, “Tanrı ve Nihai Gerçeklik Tasavvurları”, *Din Felsefesi*, (Ed. Latif Tokat), Bilay Yayınları, Ankara 2018, s. 84.

yöntemini kullanıldı. Yeni Çağ Hareketlerini göz önüne aldığımızda birden fazla olması dolayısıyla, mukayeseli metottan istifade edildi.

1.5. Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışmamızın kapsamı postmodernite ile şekillenen Yeni Çağ Hareketlerinin bireyler üzerinde sağlık motivasyonlu bir etkisinin olup olmadığı konusu üzerinde şekillenmiş olup, bu durumun anlaşılmaya çalışılmasından oluşmaktadır. Bu nedenle postmodernizm ve Yeni Çağ Hareketleri yoğun bir şekilde araştırılarak ortaya bir ürün koymak amaçlanmıştır.

Konu hakkında Türkiye’de çok az araştırma bulunması bizi bu konu üzerinde çalışmaya itmiştir. Araştırmamız ile ilgili sınırlılıklardan biri de budur. Türkiye’de çok az çalışma yapılmış olması bizi yabancı kaynaklara sevk etmiştir. Bununla birlikte covid-19 getirdiği sınırlılıklar sebebiyle, birçok kaynağa erişme durumunun yanında, birçok zorluğu da beraberinde getirmiştir.

1.6. Kaynakça Analizi

Bu konu yeni olması itibarıyla Türkiye’de yapılmış araştırma sayısı oldukça azdır. Bu nedenle bu disiplinde bir eksiklik hissedildiği için bu araştırma üzerinde çalışılmaya karar verildi. Araştırmamıza başta postmodernizmi açıklamak üzere Gilles Kepel’in Tanrının İntikamı ve Akbar Ahmed’in Postmodernizm ve İslâm eserlerinden yararlanılacaktır. Bunun dışında postmodernizmi daha iyi tanımak için başka kaynaklar da taranmıştır. Buna örnek olarak Eyüp Abazi’nin 2003’te yayınladığı Postmodernizm ve din de bize yardımcı kaynak olmuştur. Ayrıca çalışmanın ana temalarından biri olan din ve sağlık konusunun daha iyi anlaşılması için Veli Atmaca’nın Tarih Boyunca İnaç Tıp İlişkisi eserinden faydalanılmıştır.

Bununla birlikte postmodernizmi anlamak için önce modernizmi anlamak gerektiğini düşünerek Peter Childs’in modernizm kitabından faydalanmaya çalıştık. Bunun dışında Yeni Çağ Hareketlerini daha iyi anlayabilmek için Peter Clarke’nin editörlüğünü yapmış olduğu *Encyclopedia of New Religious Movements* isimli eserinin yanında Süleyman Turan ve Emine Battal editörlüğünde hazırlanan Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi ve yine

Süleyman Turan ve Faruk Sancar Editörlüğünde hazırlanan Nedenleriyle ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketleri, Ali Rafet Özkan'ın Kıyamet Tarikatları, Ali Köse'nin Milenyum Tarikatları eserlerinden istifade edilmeye çalışıldı.

Bu çalışmayla birlikte Yeni Çağ Hareketlerinin toplumdaki ve insandaki rolünün anlaşılmasında ve bundan sonraki konu hakkında araştırma yapacak kişilere kaynak olması hususunda, bu alanda çok az araştırma olmasını da göz önünde bulundurulduğunda önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

DİN VE SAĞLIK İLİŞKİSİ VE SINIRLARI

Bu bölümde din ve sağlık ilişkisi, dinamikleri, din ve sağlığın birbirine olan etkileri ele alınacaktır.

2.1. Din, Kutsal ve Sağlık Örgüsü

Din, insanlığın var oluşundan beri hayata amaç ve mana kazandıran bir sistemin adıdır. Çok bilinen bir hususu burada ifade etmek yerinde olacaktır : İnsanlık tarihinde bir dini olmayan / bir inanç sistemine sahip olmayan toplumun varlığından bahsedilemez. Bilinç sahibi bir varlık olarak birey hayatındaki anlam arayışının önemli unsurlarından birisi şüphesiz egzistansiyal ihtiyaçlarını karşılamak istemesidir⁷. Burada egzistansiyal ihtiyaçtan kastedilen şey, bireyin var oluşunu anlamlandırmadır. Var oluşu anlamlandırmadan kasıt ise, şu gibi soruları cevaplandırmayla ilişkilidir: ‘Nereden geldim? Nereye gidiyorum? Neden varım? Dünyaya geliş amacım ne? Varlığımın bir anlamı var mı? Bu ve benzeri sorulara cevap veren din, bireyin mevcut yaşantısına oldukça önemli bir “anlam” bütünü kazandırır.

Öte yandan din kavramı açıklanırken tanımlar genelde tanımı yapanın perspektifine ve perspektifindeki önceliğe göre mahiyet kazanır. Bu yüzden din hakkında yapılan neredeyse tüm tanımlar—genellemelerin riskini göze alarak ifade etmek gerekirse—eksiktir. Örnek; Hint Kültür Havzası İnançlarında din, “ebedî hakikat” (*Sanâtana Dharma*), “(arzuları) fethetme” (*Jaina*), “aydınlanma” (*Budd*), “talebe/lik” (*Sih*) gibi anlamlarla inşa edilmiştir. Batı düşüncesinde ise, din teorik etik ve sosyo-ekonomik kodlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Meselâ; Kant’a göre din “ahlakî yasa” iken, Marks’a göre üst sınıfların alt sınıfları kontrol ve hegemonyası için kurgulanan bir “afyon”dur⁸.

Bu genel çerçeveden ve bağlamdan hareketle şunu ifade etmek yerinde olacaktır: Kızılderililerden Afrikalılara, Eskimolardan Avrupalılara kadar dünyada mensubu olsun veya olmasın dinlerin genel ve tümel özellikleri ele alındığında şu ortak yönleri tespit etmek mümkündür: (a) Toplumun düzenini ve refahını mümkün kılmak, (b) iyi olanın önde ve etkili olmasını sağlamak, (c) doğal ve tarihî olanın doğa ve tarih üstü ile yakından ve direkt

⁷ Cafer Sadık Yaran, “İnsanın Egzistansiyal İhtiyaçları ve Dinin Perenniyal Cevapları”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/13, 2001, s. 81.

⁸ James L. Cox, “Kutsalı İfade Etmek Din Fenomenolojisine Giriş”, (çev. Fuat Aydın), İz Yayıncılık, İstanbul 2004, ss. 21-23.

bağlantılı olduğunu göstermek. Doğa ve tarih üstü olan, doğal ve tarihî süreç içinde olanın “yararını” ister. Bu kabul, doğa üstü olan ve kutsal kabul edilen varlık/lar/a hürmet, adama, adanma ve tapınma olarak tezahür eder. İcra edilen ritüeller, takdim edilen kurbanlar ve adaklar da bu sürecin nasıl temsil edildiğinin örneklerindedir⁹.

Yukarıdaki ifadelerden hareketle genel bir din tanımı yapılacak olursa: Din, geçmişten günümüze var olmuş hemen hemen her toplumun egzistansiyal ihtiyaçlarını anlamak ve açıklamak, müntesiplerinin içinde bulunduğu toplumun refahını sağlamak gerek maddi gerekse manevi gereksinimlerini karşılamak için oluşmuş / oluşturulmuş sistem bütünüdür. Bütün bu bahsedilenlerle birlikte görülen o’dur ki din, insanlığın hangi periyodunda ele alınırsa alınsın yaşamın önemli bir dinamiği olmuş ve bireyin hayatının her alanında eşlik etmiştir.

Din kavramını daha iyi anlayabilmek için, dinin mihenk taşlarını da çok iyi kavramak gerekmektedir. Dinin mihenk taşı ise bize göre kutsal kavramıdır. Kutsal diye ifade ettiğimiz olgu, dinin ayrılmaz bir parçasıdır. Din ile bir bütündür de denilebilir nitekim her ne kadar birbirinden farklı olsa da her dinin bir kutsalı ve kutsal anlayışı mevcuttur. Bu kutsallar farklı farklı bölgelerde ve hatta nesnelere kendini göstermektedir. Bu nedenle kutsalı daha iyi özümseyebilmek için öncelikle kutsal nedir sorusuna cevap aranmalıdır.

Kutsalı, kutsalın yapısını ya da nasıl ortaya çıktığını anlamak için birden çok dini anlamak ve araştırmak gerekmektedir. Kutsal dediğimiz mefhum, karmaşık ve anlaması güçtür. Çünkü içerik bakımından oldukça zengindir. Bunun nedeni her dinde farklı şekilde anlaşılması ve benimsenmesidir.

Kutsal olgusunu ıstılahi anlamda inceleyecek olursak, kutsal kelimesi TDK’de “tanrısal olan” anlamına gelmektedir. Mircea Eliade’ye göre ise kutsal, aşkın ile temas edendir¹⁰. Bununla birlikte kutsal kelimesi manevi sahada mükemmelliğin, tam ve yetkin olmanın dinî terimidir¹¹.

Bu nedenledir ki kutsalda, tanrısal bir öz yahut tecelli var diyebiliriz. Tanrısal demekle kastımız Tanrıyla ilişkisi olduğunu düşündüğümüz yer, zaman, mekân ve

⁹ Shulamit Ambalu, *Dinler Kitabı*, çev. Ahmet Fethi Yıldırım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019, s. 28.

¹⁰ Mircea Eliade, *“Kutsal ve Din Dışı”*, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Gece Yayınları, Ankara 1991, ss. 2-3.

¹¹ Ahmet Güç, “Kur’an’da Kutsallık Anlayışı”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/9 (2000), s. 2.

nesnelerdir ve bunlara kutsallık atfedilebilir. Evren ‘numinous nesnenler’ (emsalsiz nesnelere) ile doludur ve bunların bazıları kutsallık içerir.

Bu pomodoro ekseninden hareketle bir kutsal tanımı yapılacak olursa eğer kutsal; kendisine saygı duyulacak birçok nitelik taşıyan bu nedenle özel bir ruha sahip olduğu düşünülen ve manevi anlama sahip olan dini bir fenomendir.

Bir şeyin kutsallık kazanması kendiliğinden veya tesadüfen olmaz¹². Kutsal olarak addedilen nesne, sıfat-zaman-mekân-aşkın ile temasın, bir üründür. Aşkın olarak kabul edilen yüce varlığın kutsal saydığımız varlığa zuhur etmesi neticesinde artık o varlık kutsal sayılmaktadır. Bu kutsallık sonrasında onunla ilgili yapılacak olan fillerde birtakım ritüeller gerektirir. Çünkü kutsal evrensel bir eksenle yaklaşıldığında görülmektedir ki o, dinin özüdür, din için öncelikli bir değerdir ve bu değere profan olan gibi yaklaşılamaz bu yüzden kutsal bir tabudur da denilebilir. Tabu kavramı ise bir nevi bağlı bulunduğu dinde kutsalın iltimaslı oluşunu temsil eder. Tabu olduğu düşünülen kutsala yalnızca birtakım ritüeller neticesinde yaklaşılabılır veya dokunulabilir. Bu da onun dinde ne kadar özel bir yere sahip olduğunu gösterir.

Bu suretle din denilen sistem hemen hemen her bireyin yaşantısının belli bir dinamiğini oluşturur ve hayatının önemli bir alanını kapsar. Bu önemli kapsayışın çeşitli sonuçları olmaktadır çünkü din, bireylerin hem psikolojik hem de fiziksel gereksinimlerini karşılamakta ve birçok soruya cevap vermektedir.

Bununla birlikte bu sistemin var oluşla ilgili pek çok soruya cevap verdiği göz önüne alındığında bireyleri gerek psikolojik gerek fiziksel açıdan rahatlatıcı etkisi bulunmaktadır. Vahiy eksenli olsun veya kült eksenli olsun dinler, mensubu olduğu bireylerin yararına birtakım emirler ve yasaklar barındırmaktadır. Bu emirlerin ve yasakların bireyin yaşantısına birtakım olumlu etkileri vardır. Bu etmenlerden biri de bireyin yaşantısına etki eden sağlık konusudur. Sağlık, bireyin yaşantısını sürdürmede en dikkat ettiği hususlardan biri olduğundan dolayı din olgusu bu birtakım emir ve gerekliliklerle konu üzerinde durmuştur.

Kutsal sayılan yüce makam, her zaman bireyin faydasını düşündüğü için sağlık, bu yüce kutsala inanmanın bir sonucu olarak doğmaktadır. Bu nedenledir ki kutsala bağlılık birçok birey için güven ve aidiyet duygusunu karşılar ve psikolojik bir rahatlama sağlar ve

---

¹² Kürşat Demirci, “Kutsiyet”, *DİA*, Cilt:26, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 2002, ss. 495-496.

bu psikolojik rahatlama kutsala bağlılığın devamını getirir. Dinin bu şekilde olumlu katkılarının olduğu tezini savunanlardan biri de Viktor E. Frankl'dır. O bu durumu şu şekilde ifade etmektedir.

Din her ne kadar da ruhsal iyileşmeyi ve hastalıktan korunmayı temel amacı olarak görmese de insanlara başka hiçbir yerde bulamayacakları güven, koruma ve bağlanma hissi vererek sonuçları bakımından psiko-hijyenik ve neredeyse psikoterapik etki yaratabilmektedir, aşkınlık ve mutlakiyette bir güven ve bağlanma doğurabilmektedir¹³.

Bu güven ve aidiyet duygusu bireyin gerek özel yaşantısına gerekse sosyal yaşantısına müspet katkılar sağladığı için tam bu noktada, kutsalın birey için 'sosyal bir destek' olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Bu konjonktürde bireylerin kabul ettiği bahis, kutsal tarafından cezalandırılmayı önlemek için yükümlülükleri yerine getirmekte bu durum psikolojik olarak rahatlama sağladığı gibi bu fiziksel sağlığa da yansımaktadır.

Bireyin ölümden sonraki yaşamda kutsal tarafından ödüllendirilme arzusu bireyin yaşantısına pozitif bir etki sağladığı görülmektedir. Bu görülenler ise var olan olgunlaşmış inancın ve dini yaşantının bireyin hem ruhsal yaşantısına hem de fiziksel yaşantısına olumlu etkileri olduğunu göstermektedir.

Birey doğası gereği karşılaştığı hastalık ve zor günlere karşı tavrı bir sebep arayışı ondan kurtulmak çaresi ekseninde tezahür etmiştir. Bu eksende adı ister Kozmik Enerji ister Doğaüstü güç isterse de Tanrı denilsin, ortak paydada güçlü bir varlık ile birey güçlü bir varlık ile hastalıkları, kusurları, çaresizliği arasında bu güçler ile bir bağlantı kurmuştur. Buradan hareketle birey karşılaştığı bu güçlükler konusunda ki tedavi arayışında da bu varlıklara yönelmiştir¹⁴.

Bu kısımda anlaşılması gereken nokta tedavi arayışında bireylerin medet umduğu noktanın inançları olmasıdır. Nitekim bireyin, her zaman karşılaştığı hastalıkların nedeni işlediği günahlar ve yaptığı hataların sonucu olarak görmesi bilinen bir olgudur. Bu noktada tedavi ve dinin birlikteliğinin asırlarca sürmüş olması kaçınılmaz bir durum olmuştur.

---

¹³ E. Viktor Frankl, *Psikoterapi ve Din: Bilinçdışıdaki Tanrı*, (Çev. Zeynep Taşkın), Say Yayınları, İstanbul, 2021, s. 72.

¹⁴ Veli Atmaca, *Tarih Boyunca İnanç Tıp İlişkisi*, Gereklî Kitap Yayınları, İstanbul, 2011, s. 33.

2.1.1. Dinin Kurtuluş İlkeleri ve Sağlık İlişkisi

Evren insanların dışında milyonlarca varlığa ev sahipliği yapmaktadır. İnsan dışındaki varlıklar sadece yaşamlarını idame ettirmek için temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere koşullanmışlardır¹⁵. Varlıklar arasında sadece insan akıl, bilinç ve irade sahibi olması sebebiyle kurtuluş ve gelecek kaygısı taşımakta ve bu kaygıyı gelecek beklentisi ile ileriye götürmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak insan, ölüm ve ölümden sonraki hayat ile ilgili olarak birtakım umutlara—ki; bunların genel üst şemsiyesi “kurtuluş” paradigmasıdır—iradî olarak katılım süreci içinde olmaktadır. Bu katılım süreci ve süreçteki mücadelelerin sonucu olarak gerek vahiy eksenli dinlerde gerekse kült eksenli ideolojilerde bu durumu karşılayacak argümanlar geliştirilmiştir. Bu argümanlar dünyevî ve/ya uhrevî kurtuluşu mensubu olduğu bireylere vaat edebilmektedir. Şu hâlde kurtuluş kavram ve teriminin tarif ve analizini yapmak yerinde olacaktır.

Kurtuluş kelimesi literatürde, “bir şeyden, bir yerden kurtulma” olarak ifade edilmektedir. Kurtulmak olgusu ise, “tehlikeli ya da kötü bir durumun üstesinden gelmek”, “rahatsızlık veren ve haz edilmeyen bir kimseden, bir şeyden veya bir durumdan uzaklaşmak” gibi anlamlara gelmektedir¹⁶. Bu perspektiften hareketle şu hususun altını çizmek uygun görünmektedir: Kurtuluş motifi ve motivasyonu gerek dinlerin gerek ideoloji ve felsefelerin gerekse Yeni Çağ Hareketleri olarak ifade edilen teozofik diskur ve tavırların ana dinamiklerinden birini oluşturur. Diğer bir ifade ile birey için din, kurtulma arzusunun ve umudunun gerçekleştirilme zemini ve vasıtası olarak görülmüştür.

“Kurtuluş” (soteryoloji) arzu ve umudu din, felsefe-ideoloji ve hareketlerde farklı şekillerde ifade edilebilmektedir. Başka bir ifade ile her dinin kurtuluş motifi yoğunlaştığı zemine göre farklılık göstermektedir. Örnek; bir Hıristiyan’a göre kurtuluş, kişinin aslı günahtan arınması ile mümkündür. Bunun yolu da başkalarına fedakârlık yapmak ve başkalarını sevmek olarak görülmektedir. Bir Budist’e göre, nirvânaya ulaşıp, benliği hazlara bağlayan ve çileye yol açan unsurlardan kurtularak özgürlüğe kavuşmaktır. Bir Hindu’ya göre kurtuluş, kişinin samsâra (doğum-ölüm döngüsü) çarkından kurtulması olarak görülürken, bir Yahudi’ye göre ise Yahveh’nin iradesine teslim olmak ve zamanın

¹⁵ İsmail Hilmi Bilgi, “Tanah, İncil ve Kur’an’da Kurtuluş İfade Eden Temel Terimler”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/9, 2016, s. 40.

¹⁶ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara 1983, C. I, s. 764.

sonunda gelmesi beklenen Mesihin gelişine ortamı hazırlamak iledir¹⁷. Özetle ifade etmek gerekirse: Birey ve topluma “söz”ü olan tüm dinlerin, felsefe-ideolojilerin ve hareketlerin temel paradigması “kurtuluş” fikri ekseninde döner. Kurtuluş da maddî, manevî ve/ya uhrevî alanları kapsayan geniş bir yelpazeyi kuşatır.

Kurtuluşun nihai hedefi birey için aynı zamanda hayat “yolu”nun anlamına karşılık gelmektedir. Bu da bireyde ümit ve umudun güçlenmesine; dolayısıyla ruhî huzur haline erişmeye, kaygı ve endişelerden—genel olarak—arınarak aklın, ruhun ve bilincin sükununa vesile olmaktadır.

Kurtuluş motifinin farklı şekillerde gerçekleştiği daha önce ifade edilmiştir. Farklı formlarda vücut bulan kurtuluş umudunun ve idealinin gerçekleşmesi de—tabii olarak—kurtarıcılar vasıtası ile olacaktır. Bireylerin kurtuluş hedeflerine ulaşma güdüsü, kurtuluş olgusunun çeşitli formlara yansımaya sebebiyet vermiştir. Bu nedenle kurtuluş vasıtaları olarak addedilen kişilerin, tarih sahnesinde ortaya çıkışları farklı şekillerde olabilmektedir. Bu kurtarıcı peygamber, kahraman, vb. olabilirken bazı durumlarda ise Tanrı, (kültür havzasına göre) tanrılar ve/ya ara/cı varlıklar da olabilir. Hepsinde ana eksen kurtuluş endişesi, umudu ve ideali olarak karşımıza çıkar. Örnek;

Kutlu Kişi, taraftarlarına şöyle öğüt verdi: "Bakın kardeşlerim, birleşmiş olan her şey çürüyecektir, size bunu öğütlüyorum. Kendi kurtuluşunuz için gayret gösteriniz. Tathâgata'nın yaşamı çok geçmeden sona erecek¹⁸.

Kurtarıcı beklentisinin tanrısallık umudu ile yoğurulmuş şekline örnek olarak şu verilebilir:

Melek onlara, “Korkmayın!” dedi. “Size, bütün halkı çok sevindirecek bir haber müjdeliyorum: Bugün size, Davut’un kentinde bir kurtarıcı doğdu. Bu Rab olan Mesih’tir¹⁹.

Benzer bir örnek de aşağıdaki şekildedir:

İşte Davut için doğru bir dal’ çıkaracağım günler geliyor” diyor RAB. “Bu kral bilgece egemenlik sürecek. Ülkede adil ve doğru olanı yapacak. Onun

¹⁷ Ali Şeriati, *Dinler Tarihi*, (çev. Ejder Okumuş), Fecr Yayınları, Ankara, 2016, ss.129-131.

¹⁸ Korhan Kaya, *Buddhistlerin Kutsal Kitapları*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1999, s. 52.

¹⁹ Luka, 2/11.

döneminde Yahuda kurtulacak, İsrail güvenlik içinde yaşayacak. O, ‘Yahve sidkenü’ adıyla anılacak²⁰.

İnsanın tarih sahnesindeki en esaslı ve köklü endişe ve korkusu—daha önce de vurgulandığı gibi—kurtuluştur. Bu varoluşsal duygunun Yeni Çağ Hareketlerindeki yansımalarına örnek olarak Moon Tarikatı verilebilir. Tarikatın kuruluş aksı kurtuluş ajandası üzerine oturur. Öyle ki; kurucu figür olan Koreli Sun Myung Moon, 1992’de yaptığı bir deklarasyonda Tanrı’nın kendisini İsa’nın yarım kalan görevini tamamlamak için Mesih olarak gönderdiğini ve görevlendirildiğini iddia eder²¹. Bu görevlendirme sebebiyle kurtuluş faaliyetlerinde bulunduğunu / bulunacağını açıkça ifade etmeye çalışır.

Travmalar, kaoslar, savaşlar gibi zor zamanlarda dinler inanırlarına birtakım kurtuluş reçeteleri sunmaktadır. Soyut bir forma sahip olan bu reçeteler zamanla sistematize haline gelmiş, inanç ve ekol olarak kendilerini ortaya koymuşlardır. Saoşyant, Maitreya, Mesih, Mehdi, vb. sıfatlarla ifade edilen kurtarıcı beklentisi ya da bir kişiye kurtarıcı inanmak, izinden gitmek ve zamanı “beklenen kurtarıcı için hazırlamak” bu reçetelerin mahiyeti hakkında bilgi verir²². Kurtuluşu amaçlayan tüm bu umut ve pratikler, dinsel formlarla kalıplanarak bireylerin dini düşünce ve eylemlerini daha üst seviyeye taşımalarına ve yaşamalarına imkân verir.

Yukarıdaki pasajlarda da ifade edilenlerin fezlekesi şudur: Dinlerin nihai hedefi, müntesiplerinin kötülüklerden, günahlardan, olumsuzluklardan, negatif bağ/lam/lardan, şerli ortamlardan ve güçlerden kurtuluşa ulaşabilmeleridir. Öte yandan; “bahsi geçen durum ve şartlar da ancak ‘kurtarıcı’ vasıtası ile aşılabilecektir” alt metni daima verilidir.

Kurtuluş olgusunun dinin fonksiyonlarının işleyişine devamlılık sağlamış olduğu ve bireylerin dine karşı bağlayıcı bir imgesi haline geldiği kaçınılmaz bir gerçektir. Öte yandan her dinin kendi kurtuluş formunda tezahür etmesi de her din için ayrı bir kurtuluş reçetesi olduğu anlamını taşımaktadır. Nitekim; kurtuluş yolları her dinin kendi öğreti ve ritüellerine uygun olacak şekilde hazırlanır ve sunulur. Diğer bir ifade ile; her din kendine has bir kurtuluş fenomenine sahiptir. Bu fenomen, —olgular, kişiler, nesnelere—

---

²⁰ Yeremya, 23/5-6.

²¹ Süleyman Turan ve Sema Nur Uzun, “Yeni Dini Hareketlerde Mehdi ve Mesih İnançları”, *Nedenleriyle ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, (Ed. Süleyman Turan ve Faruk Sancar), Okur Akademi Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 296.

²² Nesibe Esen Ateş, “Kurtarıcı İnançının Psikolojik Temelleri”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 25, 2019, s. 57.

müntesiplerinin kurtuluş reçetesini oluşturmaktadır. Bu fenomen ekseninde gerçekleştirilen eylemler ve ifadeler bireyin bahsi geçen fenomen ile arasında tinsel bir bağ kurmasını sağlar. Ayrıca aynı fenomenin din ile bireyi bütünleştirici-bağlayıcı boyutu ile dinde aidiyet bağı bilincinin oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Bütün bu ifade edilenlerle birlikte dinler sunu, dua, ibadet, ritüel formu gibi noktalarda birbirlerine benzemekte olsa da kurtuluşa verdikleri anlam ve çerçeve bakımından birbirlerinden ayrılabilirlerdir²³. Bunun nedeni her dinde kurtuluş olgusunun farklı bir dokuya sahip olması ve inanılan ilâhi gücün, inananlardan farklı şeyler istemiş olmasıdır.

Kurtuluşun alanı ve çerçevesi başta vahiy eksenli dinler olmak üzere sadece bu dünya ile ilgili değil; ondan da öte ölüm, ölüm sonrası ve öte dünya ile ilgilidir. Ölüm ötesi yaşamda cezadan “kurtuluş” düşüncesinin arka planında ödül ve ceza sisteminin farkında olma vardır²⁴; zira her dinde, düşünce ve ideolojide iyi veya kötü fiillerin mutlaka “bedeli” vardır. Bu ekseninde, —en azından İslâm düşüncesinde— bireylerin işlemiş olduğu ameller ve yerine getirdiği emirler neticesinde kurtuluş bir sonuçtur denilebilir. Tanrı'nın hem dünya hayatında hem de ölüm sonrası yaşamda iman ve amel karşılığında inananlara bahsettiği cezadan / azaptan kurtuluş bir rahmet olarak kabul edilir. Başka bir deyişle, amelle desteklenen inanç kurtuluşun anahtarı olarak kabul edilir.

İnsan hayatı iniş ve çıkışların toplamıdır denilebilir. Her birey, yaşamı boyunca zaman zaman biçare hâlele düşebilmektedir. Çaresizliği çilesinin, çile de kurtuluş arayışının zeminini hazırlar. Kurtuluş arayışının türleri ve kodları da farkı olarak karşımıza çıkar. Kurtuluş yollarını Wach üç kategoride toplar: **(a) Pratik Yol:** Uygulamalar (yoga, namaz, asketizm, vb.) ile kurtuluş arayışı, **(b) Entelektüel Yol:** Bilgi ile veya ruhsal iman-bağlılık ile kurtuluş arayışı, **(c) Kombine Yol:** Pratik olan ile entelektüel olanı meczeden kurtuluş arayışı²⁵.

Yukarıda ifade edilenlerden hareketle kurtuluşun din sistematığı içinde kazandığı imadan şöyle bir çıkarım yapılabilir: Kurtuluş fikri, ideali ve olgusu, bireyleri inançları

---

²³ Kemal Polat, “Hristiyan Kurtuluş Öğretisinde İsa Vasıtasıyla Kurtuluş”. *Ekev Akademi Dergisi*, 10/27, 2006, s. 184.

²⁴ Ayhan Bıçak, “Din Felsefesi”. *Din ve Felsefe Araştırmaları*, 1/2, 2018, s. 109.

²⁵ Fuat Aydın, “Dinlerde Kurtuluş Anlayışı”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1/1, 2015, s. 94.

doğrultusunda hem fiziksel hem de psikolojik olarak etkilemektedir. Bu etkiler bireyin yaşamına ve sağlığına da tesir etmektedir²⁶.

Öte yandan; çalışmanın konusu açısından Wach'ın Pratik Yolu hususunun detaylandırılması yerinde olacaktır. Buna göre, ibadetler, ameller, ayinler, ritüeller, festivaller, vb. “eylem-söylem-hâlet” olarak tezahür eden inanç, dolaylı olarak “öz”ü yeniden inşa ederek, kurtuluş arayışını güçlü kılar. Örnek; İslâm'da amel ile kurtuluş bağı ciddi ve vurgulu bir şekilde ortaya konulur. Nitekim;

Ey iman edenler! Rukû edin, secde edin, Rabbinize daha başka kulluk vazîfelerinizi yerine getirin ve hayırlı ameller yapın ki; kurtuluşa eresiniz²⁷!..

Bunun hermenötiği şudur: Kurtuluş; ancak amel ile (yoksa, seçilmişlik, illiyet ve b/ağlar ile değil). Kurtuluş; önce ve ilkesel olarak bireyseldir.

Hıristiyanlıkta da amel ile kurtuluş bağı, Yeni Ahit'te birtakım hadiselerle vurgulanmıştır. Örneğin;

“İsa onlara bu sözleri söylerken bir havra yöneticisi gelip O'nun önünde yere kapanarak, “Kızım az önce öldü. Ama sen gelip elini onun üzerine koyarsan, dirilecek” dedi. İsa kalkıp öğrencileriyle birlikte adamın ardından gitti. Tam o sırada, on iki yıldır kanaması olan bir kadın İsa'nın arkasından yetişip giysisinin eteğine dokundu. İçinden, “Giysisine bir dokunsam kurtulurum” diyordu. İsa arkasına dönüp onu görünce, “Cesur ol, kızım! İmanın seni kurtardı” dedi²⁸. Bunun üzerine kadın iyileşmiştir.

Özetle ifade etmek gerekirse, bahsi geçen şahsı ölümden kurtaran şey öncelikli olarak iman / amelidir. Kurtarıcı figür bu duruma aracılık etmiştir. Nihai anlam ise yine ortaktır; kurtuluş şüphesiz ki amel ile.

Budizm'de ise bu mevzu şu şekilde beyan edilebilir; Buda'nın ortaya koymuş olduğu dört asil gerçek vardır —ki bu dört temel gerçek— nihai kurtuluş ajandasıdır²⁹. Nitekim;

1. Hayat acı ve ıstırap doludur. Acı ve ıstırap dünyevî varoluşun temel özelliğidir. İnsanın varlığı kötülük, tatminsizlik, hastalık, yaşlılık, ölüm vb. ıstıraplarla yoğrulmuştur.

²⁶ Aydın, a.g.m., s. 72.

²⁷ Hac/77. Vurgular eklenmiştir.

²⁸ Matta, 9/18-24. Vurgular eklenmiştir.

²⁹ Ahmet Güç ve Ekrem Sert, “Budizm'de Dört Temel Gerçek, Sekiz Dilimli Yol ve Nirvana”. *İslâm Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 5/12, 2020, s. 11.

2. Dünyevî acı ve sıkıntıların sebebi arzu ve ihtiraslardır. Bu da yeni karma ve sudûra, yeni tenâsüh ve ölüme yol açar.

3. Dünyevî acı ve sıkıntıları sona erdirmek, arzu ve isteklerden vazgeçmeye bağlıdır. İstiraba son vermek için arzulardan, fani işlerden sıyrılmak gerekir. Bu sürekli tekrarlanan devrelerden kurtulmanın yolu Nirvana'dır.

4. Arzu ve isteklerin üstesinden gelebilmek “Sekiz Dilimli Yol”u izlemeye bağlıdır. Hürriyete, yeni hayata, yani Nirvana'ya ulaşabilmek ancak Buda'nın ortaya koyduğu bu yolu takip etmekle mümkündür³⁰.

Nirvana'nın Budizm'de bir kurtuluşun neticesi olduğu yukarıda ifade edilmiştir. Buradan hareketle bu dört temel gerçeği, yukarıda verilen ifadeler ile sentezlenecek olursa, sağlık ekseninde şöyle bir netice ortaya çıkmaktadır; dünyevi varoluş beraberinde hastalık, yaşlılık, savaşlar gibi olumsuzlukları getirir. Bireyin yaşam serüveninde bu negatifliklerin etkisi yadsınamaz derecede önemlidir. Bundan dolayı bu doktrinde, sıkıntılardan arınmak, negatifliklerden uzaklaşmak için kurtuluş fenomeni oldukça önemli bir yer tutar. Budizm'e göre bu olumsuzluktan kurtuluş,—kurtuluş tezahürü— ise dört asil gerçeği bireyin yaşamının her alanına uygulaması ile mümkündür.

Genel olarak ifade etmek gerekirse, kurtuluşun gerçekleşebilmesi için her dinde bir tarif mevcuttur. Ayrıca kurtuluş eyleminin belirli bir intizam içerisinde tahakkuk etmesi için birtakım figürlere ihtiyaç olduğu ise bir hakikattir. Bu nedendir ki karizmatik liderler—kurtarıcılar, peygamberler, kurucu liderler—kurtuluşun gerçekleşme basamağında önemli bir adımdır. Çünkü kurtarıcı şahsiyetler Tanrı'nın görevlendirdiği kişiler olarak görüldüğü için onun / onların söylediklerini yerine getirmek, Tanrı'nın buyruklarını yerine getirmekle neredeyse eş değer olarak görülmektedir.

Bu konjonktürde anlaşılacağı üzere ritüeller, bahsedilen kurtuluş basamağının bir diğer adımı ve bütün dinlerin de ayrılmaz bir parçasıdır. Kurtuluş ile birlikte bireyin sağlık durumunun müspet bir şekilde etkilenmesi ise inanmanın ve ritüelleri yerine getirmenin motivasyonu ve sonucudur.

Nihai anlamda, Tanrı inananlara kurtarıcılar vasıtasıyla kendileri için iyi olana davet eder. İnananlar ise bu davetin öncelikle olarak varlığına inanarak ve birtakım ritüelleri yerine getirerek icabet etmiş olur. Bu icabetin nihai armağanı ise müntesipleri kötülüklerden, bütün negatifliklerden kurtuluşa erdirmektir. Bununla birlikte bireyin gerek fiziksel sağlığına

---

³⁰ Güç ve Sert, a.g.m., s. 12.

gerekse psikolojisine olumlu yönde tesir etmek ve korumak dinler için hem amaç hem de sonuçtur.

Bu kısımda da anlatılması gereken ana ifade şudur : Kurtuluş motifi yalnızca ölüm ötesi hayat olarak algılanmamalıdır. Hastalıkların, sıkıntıların, çıkmazların oluşturduğu çaresizliklerden kurtuluş gayesi de bireyin temel arzularındandır. Bu ekseninde İslâmda Tıbbî-Nebevi olarak geçen diğer dinlerde de başka isimlendirmelerde kullanılan bu yöntemler bireyin bu arzularını yerine getirmede başvurduğu kodlardandır. Örneğin şifalı bitkilerin, bazı suları, madenlerin vb. gibi maddelerin Tanrı'sal / kutsal biz öze sahip olduğunu ve bunların bireyin iyileşme, kurtuluş arzularını karşılayacağına dair inanç, tedavi unsurlarının zenginliğini sağlamıştır. Hasılı burada vurgulanmak istenen nokta bu tedavilere olan inanın gerçekleşmesi değil, bireylerin bu istek ile hareket ettiğini göstermek ve ifade etmektir.

2.1.2 Kutsal ve Terapi Kodları

Kutsal—nûmen—bireyin, süje ve / ya obje ile psişik bir bağ kurmasının sonucunda gerçekler evrenine dahil olan bir kavramdır. Terminolojik olarak bakıldığında ise din ile ilgili olan ve aziz, saygıdeğer, bozulmaması gereken gibi anlam boyutlarını taşıyan bir terimdir³¹. Dinler / inanç sistemleri bu kavram olmadan düşünülemez. İnanç sistemlerinin kutsal olmadan düşünülmemesinin nedeni, inançları anlamlı hale getiren kavramın bizatihi kendisinin olmasıdır. Bu nedenle kutsal ifadesi her inanç sistemi için kilit bir rol oynamaktadır. Nitekim her inanç sistemi, mihrak noktasına kutsal olgusunu yerleştirerek kendi sistemleri ile kolektif bir bağ kurmuşlardır / kurmaya çalışıyorlardır. Hasılı, kutsal olan süje ve/ya obje'nin arkasında ona yüklenen anlam ve imalardır. Her ima bireysel kolektif tecrübelerden doğmaktadır. Bu paradigmadan hareketle, kutsal mefhumu kendisini, her inanç sisteminde farklı zeminlerde ve farklı şekillerde göstermiştir. Bu ekseninde kutsal kavramı karmaşık, anlaması güç ve oldukça zengin bir içeriğe sahiptir.

Öte yandan bu muhteviyat zenginliğinden dolayı kutsal ile ilgili farklı betimlemeler yapılmıştır. Dini fenomen olarak manevi bir alana sahip olan kutsal, Ali

---

³¹ Şevket Yavuz, “Modern Öncesi Âlemden Post/Modern Bir Köye Evrilişte Kutsalın Arkeolojisine Yeniden Bakış”. *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 4/1, 2007, s. 78.

Şeriatî tarafından şu şekilde ifade edilmektedir; fetiş, evrende var olan bazı doğal eşyaların / varlıkların kutsalı barındırdığına inanmak anlamına gelmektedir³². Bu eşyalar / varlıklar ise bir tabudur ve dini ritüeller harici kendilerine dokunulması yasaktır. Bunun dışında Eliade'nin ifadesine göre ise kutsal, kendini dinsel görüngü denilen ayin, mit, inanç türleri gibi mefhumlarda göstermektedir³³. Evren milyonlarca yıldır var olmakla birlikte, sayısız varlığa da ev sahipliği yapmaktadır. Bu varlıklar arasında sadece insan, bilinç sahibi bir birey olarak diğer varlıklardan ayrı yönelimlere sahip olmuştur. Bu durum yukarıda ifade edildiği gibi birey için en başta manevi ihtiyaçlar söz konusudur.

Maneviyat yoksunluğu hisseden bireyler karizmatik liderlerin gelişi ile ona inanarak ve / ya doğaüstü güçler ile bu yoksunluğunu gidermeye çalışmıştır. Nihai olarak birey, kendisi ile kutsal arasında bir bağlantı kurmuş ve ona ulaşmaya çalışmıştır. Bu duruma İbrahimi dinlerde ve Hint Kültür havzasında olan Hinduizm, Budizm gibi dinlerde rastlanılmıştır. Primitif dinlerde de kutsal fenomenine sahip olgular da görülür. Ayrıca evrenin doğaüstü bir vasfa sahip olduğunada inanmaktadırlar³⁴.

İlkel kabile dinlerinde de bu durumun sayısız örneği vardır. Örneğin Maorilerin inancına göre ormanın ağaçları, bitkileri ve hayvanları ormanın / tabiatın Tanrısı olan Tane'nin evlatlarıdır. Bu nedenle onlar içinde, kutsal imalar / işaretler / kodlar taşır. Bu gibi kodların yansımaları olarak, Maoriler bir ağaç kesmeden önce bu ruhlara adaklar sunarlar³⁵.

Bunun dışında Fransa'nın Lascaux bölgesinde yaşayan avcı toplayıcı grupların, mağara resimleri de benzer görevleri ifa etmektedir. Mağaraların en uç, en gizemli kısımlarına çizilen hayvan figürleri, özellikle avlanılacak olan hayvanın çizimi, avlanma esnasında avcıya iyi şans getirmesi için ilâhi olana yapılan bir çağrı olabilir³⁶.

Öte yandan kutsal ile sağlık / şifa arasında yakın ve özgün bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü kutsalın merkez noktası bireylere faydalı olmak üzerinedir. Bu sebeptendir ki tarih öncesi dönemden bu yana yukarıda verilen örneklerden de

³² Ali Şeriatî, *Dinler Tarihi*, (Çev. Ejder Okumuş), Fecr Yayınları, Ankara, 2016, s. 71.

³³ Mircea Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, (Çev. Lale Arslan), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 27.

³⁴ Shulamit Ambalu, *Dinler Kitabı*, (Çev. Ahmet Fethi Yıldırım), Alfa Yayınları, İstanbul, 2019, s. 18.

³⁵ Ambalu, a.g.e., s. 33.

³⁶ Peter Archer, *Dinler Tarihi 101*, (Çev. Simge Kaytan), Say Yayınları, İstanbul, 2014, s. 11.

anlaşılacağı üzere bireyler, yalnızca maddi varlıklardan değil, aynı zamanda kutsal olarak atfettikleri manevi varlıklardan da şifa, terapi veya rehabilite gibi konularda beklenti içerisinde olmuşlardır³⁷.

Toplumların böyle bir yapı arz etmesi müntesiplerin, şifa arayışının odağına inanç sistemlerinin / dinlerin yerleştirmesine neden olmuştur. Bu ekseninde dinsel ritüeller ve şifa sentezi, çeşitli tedavi yöntemlerinin geliştirilmesinde anahtar rol oynamıştır. Sağlıklı olma/k ve/ya şifa arayışı bireyin yaşantısının en önemli dinamiklerinden biridir. Bu nedenle sağlık konusu, din-inanç ve kutsal ilişkisinde çok aktif ve özgün bir rol aldığı yukarıda da ifade edilmiştir.

Dinlerde, hastalığı yok etmek, ömrü uzatmak gibi arzuların karşılamasına olan inancın asırlardır var olduğunu öğrendik. Bu durumun dinlerde sistematikleşmiş olduğu ise bir gerçektir. Bu ifadeye kanıt ise, şamanlarda büyücü hekimlerin, Hıristiyanlıkta rahip-hekimlerin, en fazla bu özelliği ile tarih sahnesinde yerini almış Keldânilerin Babil Kâhinlerinin son olarakta İslâm'da Tıbbî-Nebevi anlayışının varlığıdır.

Terminolojik olarak incelenecek olursa; şifa kelimesi literatürde “*bedensel veya ruhsal bir hastalığın son bulması, hastalıktan kurtulma, onma*” şeklinde ifade edilmektedir³⁸. Buradan yola çıkarak ifade etmek gerekirse, kutsalın, sağlık sistematığının içinde kazandığı anlam, bireyin ruhsal ve fiziksel olarak yarar bulacağı bir nokta olmasıdır.

Bu konunun en belirgin örneklerinden birisi de ilk inançlardan biri olan Şamanizm'dir. “Büyücü hekim”, cadı doktor” olarak da isimlendirilen şamanlar, şifacı olarak önemli bir rol oynarlar. Şamanik faaliyetlerinden biri olan kutsal ruhlardan hastalıklara şifa istenmesi bu konunun kilit bir örneğidir³⁹. Bu minvalde bir örnek; doğuştan görme rahatsızlığı olan çocukların bu rahatsızlıkları artar ise buna ‘yel değmesi’ adı verilir ve şaman özel duacıları olan mollara ve dahanlara götürülür. Dahanlar / mollalar, hastaya özel duaları okur ve birtakım ritüeller ifa ederek hastayı iyileştirmeye çalışırlar⁴⁰. İlgili kişilerin burada fiziksel olarak tedavi etmesi ve

---

³⁷ Abdullah Alakuş, “Eski Yunan’da Din ve Şifa İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”. *Erciyes Akademi Dergisi*, 35/Özel sayı, s.562.

³⁸ Alakuş, a.g.m., ss.562-563.

³⁹ Shulamit Ambalu, *Dinler Kitabı*, (çev. Ahmet Fethi Yıldırım), Alfa Yayınları. İstanbul, 2019, s. 28.

⁴⁰ Âdem Öger ve Tugba Gönel, "Uygur Türkleri Arasında Şamanlar ve Tedavi Yöntemleri". *Turkish Studies*, 6/4, 2011, s. 246.

edeceğine olan inanç, dinlerin müntesiplerinin sağlıklarına etkisini açıkça göstermektedir.

Bu ifadelerin nihai yorumu şudur; tarihsel süreç dikkate alındığında, dinin-inancın-kutsalın, bireylerin sağlık yaşamları üzerinde şu veya bu şekilde pek çok etkisi vardır. İnanç sistemlerine göre gerçekleştirilmesi gereken ritüellerin sağlık fonksiyonlu sonuçlarının olduğu ise bir hakikattir.

Tarihin başlangıcından günümüze kadar kült eksenli olsun ya da ilâhi eksenli olsun bütün dinlerde su fenomeni arındırıcı ve temizleyici bir işlev görmüş, bu nedenle kutsal sayılmıştır⁴¹.

Su fenomeni aslında işlev bakımından bütün dinlerde her zaman aynıdır⁴². Suyun formel niteliği, yalnızca maddi kirliliği temizlemeyi değil, manevi bir arınmayı da sembolize etmektedir. Bu şekilde katarsisin gerçekleşmesi ve ruhani temizlik niteliğini zilyet edinmesi ile suyun maddi fonksiyonundan daha fazla değer görmesini sağlamaktadır. Bu kısımda görüldüğü üzere, terapi kodu olarak yıkanma, arınma gibi su fenomeninin nitelikleri ele alınacaktır. Bu fonksiyonlar her dinde farklı kelimelerle ve eylemlerle ifade edilmiştir. Örneğin, İslâmi terminolojiye göre ifade edilirse abdest denilebilir. Abdest olgusunun imaları / işaretleri / imgeleri birçok dinde mevcuttur. Mevcut dinlerde farklı şekillerde isimlendirilseler de muhteva ve anlam bakımından aynıdır. Abdest, bir çeşit günahlardan manevi olarak arınma ritüeli olarak da nitelendirilebilir. Suyu arınma / yıkanma olarak yapılan bu ritüel ile bireyler, günahlardan ve kötülüklerden arındıklarını düşünmektedirler.

Mezopotamya toplumlarında su fenomeni yıkanma, arınma ve temizlenme aracı olarak görülmüştür. Bu konuda ehil kimseler ve / ya halk tarafından yapılan yıkanma ritüeli düzenli bir şekilde uygulanmıştır. Mezopotamya'dan Eski İsrail'e bu gelenek aktarılmıştır. Bu eksenle yıkanma ritüeli Eski İsrail toplumunda da yaygın olduğu açıkça görülmektedir⁴³. Yahudilikteki su fenomeninin arınma unsuru olarak abdest, bu konu için örnek gösterilebilir. Yani Yahudilikte abdest yukarıda da ifade edildiği gibi arınma / yıkanma olarak kabul edilir.

---

⁴¹ Rifai Erten, "Hıristiyanlık'ta, İslâmiyet'te Şifa ve Bu Dinlere İnananların Sağlık Konusuna Bakışları". *Kalemname Dergisi*, 5/10, 2020, s. 400.

⁴² Mircea Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, (Çev. Lale Arslan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 217.

⁴³ Saime Leyla Gürkan, "Vaftiz", *DİA*, Cilt:42, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 2012, ss. 424-426.

Ancak bu arınma sadece manevi arınma değildir. Abdest hem maddi hem de manevi anlamda kirliliğin temizliği demektir. Bu nedenle Yahudilerden erkekler ve kadınlar belirli hallerden sonra kirli olarak görülmektedir. Bu nedenle onlar abdest almalı, abdest vasıtası ile maddi ve manevi anlamda temizlenmelidir.

Bunun dışında abdest bir nevi giriş ritüeli olarak da kabul görmüştür. Örneğin Tanah'ta Levililer bölümünde Rab, kendi huzuruna yaklaşırken Musa'ya kutsal giysiler giymesini ancak bunun öncesinde yıkanıp temizlenmesini buyurmuştur⁴⁴. Yine aynı şekilde Musa'nın Kutsal Mabede girmeden önce, topluluğun önünde Rabbinin buyruğunu yerine getirmek için Harun'la oğullarını yıkaması da bu durumun bir diğer örneğidir⁴⁵.

Hıristiyanlık dini için ise yıkanma ve arınma ritüeli olarak vaftiz bu niteliği taşımaktadır. Vaftiz, arınma, ilk günahattan aklanma ve kutsal ruh ile yeniden doğuşu temsil eder⁴⁶.

Vaftiz ritüelinin dayanağı ise, İsa vaftiz olur olmaz sudan çıktı. O anda gökler açıldı ve İsa, Tanrı'nın Ruhu'nun güvercin gibi inip üzerine konduğunu gördü. Göklerden gelen bir ses, "Sevgili Oğlum budur, O'ndan hoşnudum"⁴⁷ ifadesidir.

Bir başka örnek;

Üzerinize temiz su dökceğim, arınacaksınız. Sizi bütün kirliliklerinizden ve putlarımızdan arındıracağım⁴⁸.

"O gün Davut soyunu ve Yeruşalim'de yaşayanları günahattan ve ruhsal kirlilikten arındırmak için bir pınar açılacak⁴⁹.

İslâm dininde de su fenomeninin arınma / yıkanma gibi işlevleri bulunmaktadır. Bu yıkanma ve arınma, İslâmi terminolojide abdest olarak isimlendirilmiş olduğu yukarıda ifade edilmiştir. Abdest, Arapça'da "güzellik ve temizlik" anlamına gelen vudû

---

⁴⁴ Levililer, 15/1-4.

⁴⁵ Levililer, 8/5-6.

⁴⁶ Abdurrahman Küçük vd., *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2018, s. 352.

⁴⁷ Matta, 3/16-17.

⁴⁸ Hezekiel, 36/25.

⁴⁹ Zekeriya, 13/1.

kelimesiyle ifade edilmiştir⁵⁰. Bu ifade dilimize ise Farsça'dan geçmiş olup *ab* (su), *dest* (el), ifadelerinden oluşan kombinasyon sonucu “el suyu” olarak kullanılmıştır⁵¹.

İslâm'da abdest, namaz kılmak ve Kura'n-ı Kerim'e dokunmadan önce yapılması gereken bir tür temizlenme ve arınmadır. Bu konuya referans olarak ise Tanrı, müslümanlara namaz kılmak istedikleri zaman dirseklere kadar ellerini yıkamalarını, başlarını meshetmelerini ve topuk kemiklerine kadar ayaklarını yıkamalarını buyurmuştur⁵².

Bütün dinlerde olduğu gibi Hinduizm'de de suyun yıkanma, temizlenme gibi imaları / işaretleri / imgeleri bulunmaktadır. Çünkü Vedalarda yazılanlara göre su her şeyin var oluş kaynağı, ölümsüzlük iksiri, *amrita*'dır⁵³. Ayrıca Veda'lara göre su olgusu, uzun ömür verir, her derde devadır ve yaratıcı güçtür⁵⁴. Bundan dolayı ritüel olarak yıkanma, bilhassa da ibadetlerden önce, çok önemlidir. Yıkanmanın belirli zamanı, yeri ve her dinde olduğu gibi belirli kuralları vardır. Hinduizm'de yıkanma, kutsal olan nehirlerde üç kez suya dalma şeklinde kutsal nehirlerde yapılmaktadır⁵⁵. Hıristiyanlıkta ki Vaftiz ile paralel olduğu söylenebilir.

Bütün bu örneklerden hareketle heyula olarak görülen su, sihirli bir madde olup, her derde devadır ve şifa kaynağıdır. Bundandır ki bireyler bazı suların kutsallığına ve iyileştirici gücüne inanır. Cornwall'da hasta bireylerin Saint-Madron kuyusuna sokulması bu durumun en belirgin örneklerinden biridir⁵⁶.

Dindar bireyler abdest ile yeniden doğmuş gibi bütün günahlarından arındığına inanmaktadır. Böylece birey manevi anlamda daha güçlü hissetmektedir. Moral ve motivasyonun hastalıklara olumlu etkisi de birçok bilimsel çalışmada mevcuttur. Bütün bunlardan hareketle gerek fiziksel gerekse psikolojik anlamda abdestin, bireyler üzerinde ki pozitif etkisi yadsınamayacak kadar önemlidir. Sonuç olarak su fenomeni, dinsel değerleri ve fizikötesi / doğaüstü güçler ile mükemmel bir bütün oluşturur⁵⁷.

---

⁵⁰ Abdulkadir Şener, “Abdest”, *DİA*, Cilt:1, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1988, ss. 68-60.

⁵¹ Abdulkadir Şener, “Abdest”, *DİA*, Cilt:1, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1988, ss. 68-60.

⁵² Maide 5/6.

⁵³ Mircea Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, (Çev. Lale Arslan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 196.

⁵⁴ Eliade, a.g.e., ss. 196-197.

⁵⁵ Nermin Öztürk, “Hinduizmdeki Günlük İbadetlerden: Sandhyavandanam”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 46, 2018, s. 20.

⁵⁶ Eliade, a.g.e., s. 200.

⁵⁷ A.g.e., s. 217.

Dinlerin ana misyonların birisi müntesiplerini her zaman en doğru ve en sağlıklı olana yönlendirmek olmuştur. Bu nedenle her dinde birtakım emir ve yasaklar mevcuttur. Bunlardan biri yukarıda bahsedildiği gibi temizlenme konusudur.

Bu pomodoro ekseninde dinin ana gayelerinden biri, bireylerin sağlık edinimi dışında, sağlığını koruması olmuştur. Dinler, bireyelerine sadece temizlenme konusunda emir ve yasaklarda bulunmamıştır. Ayrıca yeme içme konusunda da bazı kuralları mevcuttur. Bu kuralların temel gayelerinden biri bireyelerin daha sağlıklı olması ve kötü olandan sakınması ekseninde dönmektedir.

Günümüzde mevcut hastalıklar; şeker hastalığı, obezite vb. gibi hastalıkların ana müsebbiplerinden birisinin de yeme içme ile ilgili olduğu düşünülürse İslâm bu konuda inanırlarına şunu buyurmaktadır ; Ey Âdemoğulları! Her namaz kılacağınızda güzelce giyinin, yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez⁵⁸. Bu konuda Yahudilikte'de şu ayet yer almaktadır. “Doktor sadece iyileşmesini umut ettiği hastalarının perhizini kısıtlar. Tanrı da aynı şekilde, gelecek bir hayat umudu olanlar için gıda kuralları koyar. Diğerleri her şeyi yiyebilir⁵⁹.”

Temsil edilen dinsel görüşlerde, açıklanmaya çalışılan mana / anlam / ifade ne olursa olsun dinler ana eksene kritize edildiğinde, her din kendi potasında bireyin sağlığını düşünmektedir. Aslında bu gaye bütün dinlerin ana dinamiklerinden biri olduğu da bir hakikattir. Bir toplum her nesilde yeniden doğar ve doğan yeni nesil ile dinler bir sonraki nesle aktarılır. Bu eksende bireyin sağlıklı olması dinler için bu açıdan önem arz etmektedir. Çünkü sağlıklı yaşamak neslin devamlılığı için önemlidir ve bu durum neslin sürekliliğinden ziyade dinlerin-inanç sistemlerinin bir sonraki dönemde de var olup olmayacağını belirlemektedir.

İfade edilen emir ve yasaklar, yapılması gereken ritüeller, bireyelerin sağlığını olumlu etkilemektedir. Bu eksende dindar bireyelerin sağlıklı olması bu emir ve yasakların bir karşılığı / ödülü denilebilir.

---

⁵⁸ Araf 7/31

⁵⁹ Midraş, Leviticus Rabbah 13/2

2.2 Din, Ruh ve Beden

Ruh, terminolojik olarak canlılarda hayatı sağlayan temel unsur—nefes— olarak tanımlanmaktadır⁶⁰. Ruhun varlığı ve ne olduğu hakkındaki fikirler insanlık tarihi ile paralellik göstermektedir. Bunun nedeni bireyin iki farklı özden meydana geldiğinin tarih boyunca düşünülmesidir. Bu iki öz, ruh ve beden unsurlarından oluşmaktadır. Beden, bireyin fiziki anlamda yapısını ifade ederken, ruh ise bu yapıya canlılık katıp, bedene hareketlilik verendir⁶¹.

Bireyin bu düalist yapısı bireyi meydana getiren öz / cevher'i iyi anlamak, bireyin ve geçirdiği süreçlerin iyi anlaşılmasında / kavranmasında, kilit bir rol oynamaktadır.

Ruh, varlıklara hayat veren özdür; algılama / anlama / bilme gibi entelektüel kabiliyetlerin yegâne kaynağıdır; ezeli değildir başlangıcı vardır, fakat ebedi kalacaktır⁶².

Terminolojik olarak incelendiğinde; ruh: (İng. *soul*), (Fr. *âme*), (Yun. *psyche*), (Alm. *seele*), (Lat. *anima, animus*), bedeni etkin / canlı kılan ve bedene yaşam gücü veren anlamına gelen kavram, farklı diller için de aynı anlamı ifade etmektedir. Aynı şekilde ruh, başka bir anlamda: “yaşam ve düşünce ilkesi, benlik, kişilik ve bilinç anlamlarında da kullanılmıştır⁶³.

Bütün inanç sistemlerinin merkezinde bir ruh fenomeni bulunur. Örnek vermek gerekirse, ilkel insanlardan olan Yeni Gine'li Malezyalılara göre ruh ‘yaşamsal ilkeyi⁶⁴ ifade ederken, Melanezyalılara göre ruh ‘gölge’⁶⁵ anlamında kullanılmıştır.

Tarih öncesinde var olan ve Japonya'nın Hokkaido adasında yaşayan Aynulara göre insanlar, ruhların kapları⁶⁶, Şamanizm inancına sahip Samilere göre ruhlar, ölmeyen canlılar⁶⁷, Keçuva Yerlilerine göre ruhlar, toprakta saklı olan varlıklardır⁶⁸. Özetle ifade etmek gerekirse dinlerde, inanç ve düşünce sistemlerinde bir “ruh” kavramı / anlayışı vardır.

⁶⁰ Yusuf Şevki Yavuz, “Ruh”, *DİA*, Cilt:35, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Ankara, 2018, ss. 197-199.

⁶¹ A. Vahit İmamoğlu, “Ruh beden ilişkisi”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0/2, 1995, s. 345.

⁶² Cengiz Alaca, “Ebu'l-Berekât El-Bağdâdî Düşüncesinde Ruh Tasavvuru”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/42, 2019, s. 161.

⁶³ Levent Bayraktar, “Bergsonda Ruh-Beden İlişkisi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara 2003, s. 22.

⁶⁴ Lucien Levy Bruhl, *İlkel İnsanda Ruh Anlayışı*, (Çev. Oğuz Adanır), Doğubatı yayınları, Ankara, 2006. s.137.

⁶⁵ Bruhl, a.g.e., s. 141.

⁶⁶ Shulamit Ambalu, *Dinler Kitabı*, çev. Ahmet Fethi Yıldırım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019, s. 24.

⁶⁷ Ambalu, a.g.e., s. 28.

⁶⁸ A.g.e., s. 36.

Tezinde merkezini oluşturan Yeni Çağ Hareketlerinde de aynı durum söz konusudur. Ayrıca üçüncü bölümde daha ayrıntılı değinilecek olan Yeni Çağ Hareketlerinin temelinde psişik deneyimler ve tinsel bağlar esastır. Karizmatik liderler bu tecrübeleri yaşamış ve bağları kurmuş bireylerdir.

Hint Felsefesi ve Hinduizm'e göre ruh anlayışında, insan ruhunun kodlarının tanrısal olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Hint felsefesi ismini de alan Vedanta, ruh bilimi olarak da kabul görmüştür. Vedanta asıl olarak ruhun doğasını inceleyerek açıklamaya çalışmaktadır. Bu ruh (*atman*), Upanişadlarda anlatıldığı üzere her şeyi anlar / kavrar⁶⁹.

Hristiyanlıkta ise ruh anlayışı şu şekilde ifade edilir; ruh tanrısal güçtür ve ölümsüzdür. Ayrıca dini vecibeleri yerine getirmek, bireyin yani ruhun kurtuluşu anlamına gelmektedir⁷⁰.

Bununla birlikte müteferrik dillerde ruh olgusuna verilen isim, etimolojide ki karşılığı olarak hava, rüzgâr ve soluk gibi anlamlara gelen kelimelerle de alakalı olduğu görülmektedir. İslâmi terminolojiye göre ise ruh, kimi zaman nefis ve akıl kelimeleriyle de tasvir edilmiştir⁷¹.

Ruh denilen olgu, birey tarafından beş duyu organı ile algılanamasa da soyut gerçekliğini doğrudan / dolaysız olarak deneyimlediğimiz hayati ilkedir.⁷² Ruh, beden için ayrılmaz bir bütündür. Çünkü ruh bedenden ayrıldığı anda beden etkinliğini yitirir ve aktif halden pasif hale geçer. Ancak ruh için beden aynı yetkinliğe sahip değildir. Ruh, beden olmadan da yaşar ve varlığını devam ettirir.

Ruha verilen anlamlardan da anlaşıldığı gibi, ruh fenomeni bireye bilinç verir ve benlik katar. Dolayısıyla insanı insan yapan ve ona bir kişilik kazandıran olgulardan birisi de ruh fenomenidir. Algı / anlayış / kavrama; içgüdü gibi akli melekelerin, şuur, şuuraltı ve tavırlar gibi birçok kuvvetleri vardır ki, ruh bu kuvvetler ile faaliyet / fonksiyon kazanmaktadır⁷³. Ruh, bireyi ve doğadaki diğer mevcut varlıkları, bilinç ve benlik sağlaması

---

⁶⁹ A. Ranjan Mohapatra, "Hinduizm". (Çev. Hidayet Işık), *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 13/13, 2002, s. 214.

⁷⁰ Resul Çatalbaş, "Milaslı Dr. İsmail Hakkı'nın Eserlerinde Hristiyanlık". *Dini Araştırmalar Dergisi*, 17/44, 2014, ss. 265-269.

⁷¹ Cengiz Alaca, "Ebu'l-Berekât El-Bağdâdî Düşüncesinde Ruh Tasavvuru". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/42, 2019, s. 159.

⁷² Alaca, a.g.m., s. 160.

⁷³ A. Vahit İmamoğlu, "Ruh beden ilişkisi". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0/2, 1995, s. 355.

sebebi ile birbirinden ayırmaktadır. Bundan dolayı birey, benlik ve kişilik bilincine sahip bir varlık olabilmiştir.

Doğadaki canlı varlıklar incelendiğinde, aralarından sadece birey kendisine birtakım sorular sorarak, çevresinde olup bitenleri anlamaya çalışmış ve bununla meşgul olmuştur. Birey yalnızca evrenin ve / ya sadece kendisinin varlığını değil, bu kâinat ve varoluş bütünlüğü içerisinde kendi konumunu merak etmiş ve incelemiştir / incelemeye devam etmektedir.

Tarihi sürecin başlangıcından bu yana, birey kendisine nereden geldim? Nereye gidiyorum? Varoluşumun amacı ve varoluşumun nedeni nedir? Varlığımın kökeni nedir? gibi sorular yöneltmiştir. Ancak birey sadece kendi varlığı ile ilgilenmesinin dışında, evrenin varlığı ve sebebini de anlamaya çalışmıştır. Bu şekilde sorular sorabilme ve anlama kabiliyeti gibi fonksiyonlar, bireyin ihtiyacını karşılamaya çalışma, ruhun verdiği yetkinlik iledir. Bireyi diğer varlıklardan ayıran şey, ruhun varlığının vermiş olduğu erişkinlik ve ruhun kendi potasında bireye katmış olduğu özsel niteliklerdir.

Bilince sahip bir varlık olmanın karşılığı, kâinata cevap bulunması gereken soruların varlığı demektir. Ruhun / Bilincin sorduğu bu varoluşsal sorular, dinler ile cevap bulmuştur. Dinin, insanlığın var oluşundan beri onların mevcut yaşantısına, amaç ve mana kazandıran, sorulara olabildiğince cevap veren ve vermeye çalışan bir sistem olduğu zaten yukarıda da ifade edilmiştir.

Anlama ve anlamlandırma bireyin var olduğu ilk günden bu yana içerisinde olduğu bir mevzu olmuştur. Birey her zaman bu minvalde soruları kendisine / dinine / inanmış olduğu sisteme sormuştur. Buradan anlaşılacağı üzere, kendi varlığını ve kökenini araştırmak, yaşadığı evrenin gizemlerini anlamaya çalışmak, bilinçli birey olmanın tabii bir sonucudur. Anlamlandırma ve bireyin varlığının sebebini nedenselleştirme, ancak din ile açıklanabilmiştir. Çünkü bu sorulara en geçerli / makul / mantıklı cevabı din vermiştir. Buradan da anlaşılıyor ki din, bireyi anlamsızlığın getirdiği olumsuzluklara karşı korur ve ona cevaplar sunmaya çalışır. Bir anlam ve neden üzerine yaşama isteği bilinçli bir varlık olmanın getirisi olup içten / fitrat kaynaklı bir istektir. Yani bu içtepi, anlam arayışı, bilince sahip olmanın getirdiği temel vasıflardan biridir. Bu nedenle bireyin hayatına nasıl anlam katarım? sorusuna en makul cevabı bulmak için, öncelikle nasıl var oldum? sorusuna cevap bulunması gereklidir.

Hayat sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde olsada bireyler bu karmaşanın ortasında istikrar arayışı içerisindeyler⁷⁴. Bireyler hayatlarını belirli bir düzen içinde yaşamak isterler. Bu nedenle bireyin hayat planlamasında, dinin varlığı yadsınamayacak kadar önemlidir. Bu bağlamda dinin bireyin hayatına kazandırdığı anlam ile bu düzen ve istikrar bir kısmıyla sağlanmış olur. Bu konuda son olarak Albert Einsetin'in hayatın anlamı nedir sorusunda verdiği cevap gibi "dindar olmaktır" sözü örnek verilebilir.

2.2.1. Manevi Sağlık ve Din

DSÖ'nün yaptığı sağlık tanımına göre, sağlık yalnızca hastalık ve sakatlığın mevcut olmayışı değili ruhen ve sosyal yönden de bir iyilik halidir. Bu nedenle sağlık konusunu ruhen iyi olma halinden ayrı düşünemeyiz. Bu ekseninde bu başlık altında, din ve ruh sağlığı ilişkisi incelenecektir.

Dinlerin / inanç sistemlerinin, bireylerin yaşamına yansıyan etkileri ile bireyin maddi ve/ya manevi olarak etkilenmesi paralellik göstermektedir. Öncelikle bu başlık altında dini hadiselerin birey üzerindeki manevi etkileri incelenecektir. Manevi sağlık denilince akla ilk gelen şeylerden birisi, bireylerin ruh sağlığıdır. Ruh sağlığı, bireyin psikolojik olarak etkilerinden / etkilenmelerinden doğan bir fenomendir. Bu nedenle bu başlığı ruh sağlığı tekeline incelemek daha yerinde olacaktır.

Ruhî / Manevi sağlık ve din ilişkisi, farklı bilimsel alanlar tarafından incelenmiş / araştırılmış ve oldukça merak edilen bir konu olmuştur. Bu iki fenomenin arasında ki ilişki çeşitli hadiseler ve kişilere göre farklılık göstermiştir. Din ve ruh sağlığı olguları bir arada düşünüldüğünde, akla ilk gelen sorulardan birisi de bu iki fenomenin birbiri üzerinde bir etkisinin olup olmadığıdır. Bu bağlamda şu sorular ortaya çıkmaktadır. Dinin, ruh sağlığı üzerinde bir etkisi var mıdır, varsa nelerdir? Yoksa neden etkilemez?⁷⁵. Bu sorulara alınan cevaplar bireylerin dine olan bağlılıklarının devamlılığında önemli bir etkidir.

Bunun dışında şunu da belirtmekte fayda görüyoruz; modern psikoloji bilimi ya da psikiyatri gelişmeden önce pek çok kültür havzasında çeşitli ruhsal hastalıkları teşhis etmede ve tedavilerinde din adamlarının, medyumların, büyücülerin ve şamanların oldukça önemli bir yer tuttuğu bilinen bir husustur⁷⁶. Bu ifadelerden anlaşılıyor ki hastalıkların teşhisi ve

⁷⁴ Ali Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 53.

⁷⁵ Halil Apaydın, "Ruh sağlığı-Din ilişkisi". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10/2, 2010, s. 60.

⁷⁶ Asım Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din*, Karahan Kitabevi, Adana, 2013, s.46.

tedavisi yalnızca bilim sahasında gerçekleşmemiş, din de kendi bünyesine bunu dahil etmiştir.

Cohen ve Koenig’in görüşlerine göre, din ve maneviyatın, ruh sağlığı ile potansiyel bağlantısı olan birçok bileşeni vardır⁷⁷. Dini bir amaç içeren aktiviteler —dua etmek gibi— ilâhi güç ile kurulan bu ilişki ve dini başa çıkma olgusu, bu bileşenlere örnek olarak gösterilebilir⁷⁸.

Bu paradigmalardan hareketle, örnekler daha spesifik olarak anlatılacak olursa şunlar söylenebilir; dinlerin öncelikli gayelerinden biri, mensubu olduğu bireylerin kurtuluşu ve mutluluğudur. Bu nedenle dinler kendi potasında, öncelikle bireylerin davranışlarını yönlendirmek ister ki bu din psikolojisinde davranış düzenleme teorisi⁷⁹ olarak ifade edilmektedir. Burada bireyden istenen, birtakım ibadetlerin yerine getirilmesinin dışında bireyin yaşamını ve sağlığını olumsuz etkileyen (uyuşturucu, içki, sigara) maddelerden uzak durmasıdır.

Bu bağlamda bir diğer katkı olumlu duygular teorisi⁸⁰dir. Burada ise din, bireyin ruh sağlığını pozitif etkileyecek duygulara yönlendirir. Kutsal kitapta bu “işte kalıcı olan üç şey vardır: İman, umut, sevgi. Bunların en üstünü de sevgidir”⁸¹ şeklinde ifade edilmektedir. Burada amaç bireylere, sevgi kodunun endekslenmesidir. Ayrıca Kur’an-da: Bağışlasınlar, hoş görsünler; Allah’ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz?⁸² ifadesi, bireyin olumlu duygular üretmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda pozitif düşüncenin ruh sağlığını olumlu etkilediği çıkarımı yapılabilir.

Dinlerin şifa kaynağı olarak görüldüğü daha önce yukarıda da ifade edilmiştir. Ancak bu şifa, sadece fiziki fayda olarak algılanmamalıdır. Bu konjonktürde bahsi geçen fayda, dinlerin teolojik nimetleri olarak var sayılabilir. Ayrıca, dinler bireye bir nevi güvence sağlamaktadır. Bu durum ile birey kendini güvende hisseder. Örneğin ölümden sonraki hayat düşüncesi inanmayan bireyde, meçhul veya hiç yok iken, dindar bireyde bu durum muayyendir. Bu hâl ise bireye bir güvence sağlayarak, ölümü bir son değil, bir kavuşma

---

⁷⁷ Adam B. Cohen, Harold G. Koenig, “Din ve Ruh Sağlığı”, (Çev. Mustafa Koç), *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/1, 2016, s. 154.

⁷⁸ Cohen ve Koenig, a.g.m., ss. 154-155.

⁷⁹ Apaydın, a.g.m., s. 67.

⁸⁰ Apaydın, a.g.m., s. 67.

⁸¹ 1.Korintliler 13:13.

⁸² Nur / 22.

olarak görmesini sağlar. Bu duruma bir başka örnek, toplumsal ilişki ağı kurma yani bir gruba aidiyettir. Bir topluluğa ait olma veya bir sosyal network, birey üzerinde olumlu etki barındırır. Başka insanlar ile anlamlı bağlar kurabilmenin en belirgin örneği dinî cemaatlerdir.

Dinin, birey yaşamına nasıl yansıdığı ile ilgili çok fazla araştırma yapılmıştır. Örneğin, Batıda yapılan mevcut araştırma sonuçlarına göre: dindarlık ile yaşam doyumu ve mutluluk arasındaki ilişkiyi araştıran toplam 100 araştırmadan 79'unda dinî inanç, daha yüksek bir yaşam memnuniyetine sevk ettiğine, ayrıca büyük bir sevince ve muayyen olarak ahlaki kanaatkâr olma birlikteliği ile sonuçlanmıştır. Ruh sağlığının bir göstergesi olarak ümit, iyimserlik ve yaşamın anlamı gibi etkenlerin seçildiği 14 araştırmadan 12'sinde dindarlık ile pozitif ilişki bulunmuştur⁸³. Yapılan diğer araştırmalarda ise, 700 araştırmadan 500'ünün (%71) din ile ruh ve beden sağlığı arasında, olumlu bir ilişkinin olduğunu ortaya koyduğunu ifade etmektedir⁸⁴. Bireylerin günlük hayatta karşılaştığı olaylar onları sadece fiziksel, sosyal veya maddi açıdan değil, psikolojik ve/ya manevi açıdan da etkilemektedir. Bu etkiler bazen olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu bağlamda dini inanç ve değerler, manevi ve psikolojik etkilenmelerin getirisi olan üzüntü ve acının mevcudiyetini ortadan kaldırmaz. Ancak bireyin bu hadiselerle karşı anlamlar yükleyerek, kabul edilebilir ve katlanılabilir hale getirmesini sağlar⁸⁵. Bu paradigmalardan hareketle din, bireyin ruh sağlığını koruyan kalelerden biridir, denilebilir.

2.2.2. Maddi Sağlık ve Din

Dünya dinlerinin geneline bakıldığında, dinlerin mensupları üzerindeki anahtar rollerinden biri, onlara fayda sağlayacak şeylerin yanında iyi bir fizik ve sağlıklı bir yaşamdır. Bu bağlamdan da anlaşılacağı üzere dinlerin merkez kodlarından biri, bireylerin faydasını gözetmek üzerinedir. Örneğin din, bireye düzenli bir hayat sunar. Güçlü bir inanca ve bağlanmaya sahip olan bireyler yaşama daha iyi bir şekilde tutunarak adapte olurlar. Bu eksende Yeni Çağ Hareketlerinden olan, Mormonlar, Amişler ve Ortodoks Yahudileri gibi dini grupların diğer gruplara nazaran daha sağlıklı oldukları gözlemlenmiştir⁸⁶.

---

⁸³ Apaydın, a.g.m., s. 64.

⁸⁴ Cohen ve Koenig, a.g.m., s. 80.

⁸⁵ Ayten, a.g.e., s. 11.

⁸⁶ Mustafa Köylü, "Ruh ve Beden Sağlığı ile Din İlişkisi Üzerine Yapılan Araştırmaların Bir Değerlendirmesi", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28/28, 2010, s. 19.

Dinlerin bireyler üzerinde bu şekilde bir fayda sağlamasından ziyade, bireylerin de dinlerden her zaman bir şifa beklentisi olmuştur. Bunun nedeni toplumların şifa arayışının odağında dinsel unsurların yerleşmiş olmasıdır. Bu bağlamda dinsel ritüeller ve şifa sentezi, tedavi yöntemlerinin oluşturulmasında kilit bir rol oynamıştır. Sağlıklı bir birey olmak hem bireyin hem de dinsel unsurların ana dinamiklerinden biri olmuştur. Bu minvalde bireyin sağlığı mevzusu, dinde çok aktif bir rol oynamıştır.

Fiziki yönden rahatsızlığa sebep olacak ya da önleyici bir etken olarak dinin, bireyin yaşamına nasıl yansıdığı deneye ve ankete dayalı çalışmalarla incelenmiştir. M. Murphy ve S. Donovan, 1997'de meditasyonun, dinin ruhsal ve bedensel etkilerine dair yaptıkları araştırmada, 1931-1996 yıllarında yapılan araştırmaları incelediler. Yapılan bu çalışmada meditasyon ve benzeri rahatlama aşamalarını içeren uygulamaların akut ve kronik anksiyeteleri önlediğini belirlemişlerdir⁸⁷. Koenig'in yaptığı bir çalışmada ise sonuçlar yine din lehine olmuştur. Çalışmaların sonuçları ise şu şekildedir; yapılan 5 çalışmanın tamamı dini inanç ve uygulamaların bağışıklık sistemine iyi geldiğini, dinin etkisinin, bireyin yaşamını olumlu etkilediğini ifade etmektedir. 7 çalışmadan da 5'i kanser hastalığına yakalanan bireylerin ölüm oranını düşürdüğünü, yapılan 11 çalışmadan 7'sine göre, dindar bireylerin, kalp hastalıklarına daha az sahip olduğu ve aynı zamanda kardiyolojik sonuçlarının daha iyi olduğu gözlemlenmiştir. 25 çalışmadan 23'üne göre dindar bireylerin daha az sigara içtikleri, 5 çalışmadan 3'ü bu bireylerin daha fazla egzersiz yaptıklarını ve yapılan 2 çalışmadan 2'si de dindar bireylerin iyi bir uyku düzenine sahip olduğunu ortaya koymuştur⁸⁸.

Bu alanda yapılan araştırmalar son yıllarda bir hayli artmıştır. Araştırma sonuçlarının, yapılan yere, araştırma yapılırken kullanılan yöntem ve kişilere göre bir dereceye kadar değiştiğini söylemek mümkündür. Ancak araştırmalara bir bütün olarak bakıldığında, maddi sağlık / beden sağlığı ve din arasında olumlu bir ilişkinin görüldüğünü söylemek mümkündür⁸⁹.

---

⁸⁷ Ümit Horozcu, "Tecrübi Araştırmalar Işığında Dindarlık ve Maneviyat ile Ruhsal ve Bedensel Sağlık Arasındaki İlişki". *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 7/1, 2010, s. 220.

⁸⁸ Köylü, a.g.m., s. 80.

⁸⁹ Köylü, a.g.m., s. 19.

2.2.3. Post/Modern ve Post/Truth Dönemde Kutsal, Beden ve Sağlık

Tarih, bütün toplumlar için düz bir satır üzerinde devamlı bir şekilde ilerlemektedir. Bu ilerleyiş içerisinde toplumlar farklı farklı şekillerle / yollarla etkilenmektedir. Etkilenen toplulukları etkileyen durumlar ise farklı şekillerde isimlendirilmiş ve ilgili durumlar üzerine konuşulmuş, yazılmıştır. Bu durumlardan birisi de post/modernizmdir.

Post/modernizm'i anlamak için öncelikle kavram olarak da içine barındırdığı modernizmi anlamak gereklidir. Modern kavramı, eski'den yeni'ye bir geçiş⁹⁰ olarak nitelendirilmiş / kullanılmıştır. Modernizm ise bu kavramın sanata edebiyata mimariye yansımış haline ve içinde bulunduğu döneme atfedilir. Bu dönem ise aydınlanmaya yani 17. ve 18. yüzyılları arasına tekabül eder. Aydınlanma dediğimiz 17. Yüzyılda yaşanan Rönesans ve Reform hareketlerinin neticesinde bireyler, var olan totaliterliğe karşı çıkarak rasyonaliteye itilmiştir ve bu sayede bir özgürleşim hareketi başlamıştır⁹¹.

Gelişen bilim ve teknoloji, bireyin evrenin sırlarını rasyonalite çerçevesinde açıklayarak dinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Çünkü modernizmde var olan rasyonalite hareketi, evrende mevcut olan bütün her şeyin açıklamasının olduğunu, gizem ve sır denilen şeylerinde mantıklı bir açıklamasının varlığını savunuyordu. Bu bağlamda modernlik 17. yüzyılda bireyleri, akıldışılıktan kurtarıp mutlu ve hiçbir sorunun yaşanmayacağı bir yaşamı vadeden bir güç olarak tarih sahnesinde yerini almıştır⁹². Bu eksende modernleşme ile dinsel kimlik yok olmaya yüz tutmuştur.

Modernizm, dinci olarak tanımlanan kesimi, onlar üzerindeki etkisini artırarak ve bu kesimin etkinliğini azaltmak için, onları geçmişe ait / geleneksel olarak görür. Bütün bu ifadelerden anlaşıldığı üzere modernizmin neden olduğu bu geleneksel / geçmişe ait anlayış hareketinden dolayı din pek çok ağır eleştirilere maruz kalmış ve dogmatik anlayış yerini akılcı aydınlanmaya bırakmıştır. Erkan Perşembe'nin de ifade ettiği üzere; bu dönemde *akıl, dogmatik düşünceye karşı savaş açmıştır*⁹³.

---

⁹⁰ Erkan Perşembe, "Modernlik ve Postmodernlikte Din Problemi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, 14/14-15, s. 160.

⁹¹ Seyfettin Aslan ve Abdullah Yılmaz, "Modernizme Bir Baş Kaldırı Projesi Olarak Postmodernizm". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2/2, 2001, s. 95.

⁹² Eyup Abazi, Postmodernizm ve Din, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2003, s. 8.

⁹³ Perşembe, a.g.m., s. 163.

Bu durumundan anlaşılan o'dur ki, dünya tarihi devamlı bir şekilde ilerler. Bu bahsedilen, devamlı ilerleme, bu tarihin sürekli olarak kodlarının değiştiğini gösterir. Dünya, 17. yüzyıldan sonra geçirdiği toplumsal değişmelerin önemli bir hareketi olarak ifade edilen geleneksel yaşamdan, modern yaşama geçişte birtakım sorunlar, uyumsuzluklar oluşmuştur. Bu nedenle bir nevi modernlik krizi süreci ortaya çıkmıştır.

Bilimin ve aklın, evrendeki bütün sırları ve sorunları çözebileceğine olan inanç kodları yirminci yüzyılda kırılmıştır. Bu kırılımin başlıca nedeni gelişen bilim ve teknolojiye rağmen bireylerin karşılaştığı sorunların çeşitliliğidir. Nükleer silahlar ve onların çevreyi kirletmesi, doğal yaşam dengesinin dejenere olması ve en önemlisi de bireyin etrafında ki her şeyin metalaştırılması gibi sorunlar modernizm krizine yol açmış ve yeni bir dönemin gelmesine neden olmuştur, o da Post/modernizmdir⁹⁴.

Kavramlar değişimi ifade eder, modernizmin önüne eklenen post ifadesi bu durumun en bariz örneklerindedir. Post/modernizm, modernizm gibi birçok alanı etkilemeyi başarmıştır ve din de etkiden payını almıştır. Nitekim Post/modernizm, kültürel ve politik boyutlarıyla birlikte hem bilgisel hem de yöntemsel olarak içtimaî bir ontolojiyi içinde barındırmaktadır⁹⁵.

Bütün bu ifadelerden hareketle bir tanım yapılacak olursa; post/modernizm terim olarak, “sonra” anlamına gelen post ön ekiyle “çağdaş, asrî” anlamındaki modern kelimesinin kombinasyonu ile ortaya çıkmış bir kelimedir. Türkçedeki karşılığı ise, “modernizm sonrası” ya da daha geniş kullanımı yoluyla “modernizm ötesi” olarak da ifade edilebilir⁹⁶.

Tanım yapacak olursak, Post/modernizmin tanımında bir müphemiyet vardır. Akbar Post/modernizm, en açık tanımlanışta bile, açıklıktan uzaktır⁹⁷ demesi bu durumun en belirgin örneğidir. Çünkü her insan kendi bakış açısına ve ilgili olduğu alan açısından bir tanım yapmıştır. Bu nedenle öncelikle Post/modernizm, postmodernliğin felsefesi olarak tanımlanabilir. Postmodernlik ise: klasik hakikat, akıl, kimlik ve nesnellik nosyonlarından

⁹⁴ Gencay Şaylan, *Postmodernizm*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999, s. 30-33.

⁹⁵ Yalçın Demir, *Modernizmden Postmodernizme Geçiş Sürecinin Dinamikleri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2001, s. 52.

⁹⁶ Yavuz Bayram, “Postmodernizm (Modernizm Ötesi)”. *Baykara Dergisi*, S.5, 2003, s. 1.

⁹⁷ Akbar S. Ahmed, *Postmodernizm ve İslâm*, (Çev. Osman Ç. Deniztekin), Cep Yayınları, İstanbul, 1995, s. 19.

evrensel ilerleme ya da kurtuluş fikrinden, bilimsel açıklamanın başvurabileceği tekil çerçeveler, büyük anlatılar ya da nihai zeminlerden kuşku duyan bir düşünce tarzıdır⁹⁸.

Postmodernlik, modernlik krizinden doğan problemleri çözmek için ortaya çıkan alternatif bir yapıdır. On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda yaşanan olumsuz vakalar, modernliğe duyulan inancın yitirilmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda postmodernite kavramı bireyler için, evreni eski gizemine kavuşturma hatta onu eski büyüdü haline geri dönüştürme anlamına gelir. Bu ekseninde postmodernite bir nevi dine dönüşe imkân tanımaktadır⁹⁹.

Gilles Kepelin postmodernite kavramı için kitap başlığında da *Tanrı'nın İntikamı*¹⁰⁰ ifadesini kullanması, kutsalın ve dinin geri dönüşünü belirgin bir şekilde ifade etmeye yetecek niteliktedir. Yani dinin, modernizm döneminde yok olacağına dair inanç yerini bireyin üzerinde olan hâkim kodlardan biri olarak varlığını sürdürmesi inancına bırakmıştır. Bir nevi postmodernite bireyin mevcut yaşantısında dine bir yer açma çabasının yaşandığı dönem olarak da ifade edilebilir.

Modernitenin ortaya çıkardığı her şeyi metalaştırma ve rasyonel çerçevede açıklama ve bunun bir düş kırıklığına dönüşmesi, bireyi en başında geçirmiş olduğu varoluşsal anlam arayışı evresine götürmüştür. Çünkü modernite bireyin yaşamış olduğu huzursuzluklara çare olamamış ve en önemlisi de tatminkâr “teodiseler” oluşturamamıştır. Bu durumun nihayetinde kutsala dönüş kaçınılmaz olmuştur¹⁰¹.

Ancak kutsala dönüş kavramı ve kutsal anlayışı, normalde anlaşılan şekilden farklı bir şekilde gerçekleşmişti. Modern anlayıştan, postmoderniteye geçişin yeni tarzların oluşumuna neden olması kaçınılmazdır. Bu ekseninde kutsala dönüş anlayışında da yeni eğilimler olmuştur. Maneviyat ve din alanında görülen bu eğilimler, postmodern dönemde yeni dinsel kimlikler ve yeni kutsallık tarzlarının oluşmasına neden olmuştur¹⁰². Bu durumun

---

⁹⁸ R. Funda Barbaros vd., “Modernizmin Yanılsamaları 60’lı Yıllarda Türkiye, Efil Yayınevi, Ankara, 2013, s. 9.

⁹⁹ Erkan Perşembe, “Modernlik ve Postmodernlikte Din Problemi”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, 14/14-15, s. 174.

¹⁰⁰ Gilles Kepel, *Tanrının İntikamı*, (Çev. Selma Kırmızı), İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

¹⁰¹ Mustafa Arslan, “Postmodern Yeni Dinsel Kimlik ve Paranormal İnançlar”. *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 12/2, 2015, s. 58.

¹⁰² Arslan, a.g.m., s. 61.

en net örneği ise yeni çağ hareketleridir. Bir nevi kutsalın metalaştırılmaya çalışılmasıdır denilebilir.

Post / Truth yani hakikat ötesi —bize göre hakikatin önemsizleştirilmesi— kavramına gelindiğinde ise şunlar söylenebilir; 2016 yılına kadar önceki yıllara kıyasla kullanımı oldukça artan post-truth kavramı 2016 yılında Oxford Sözlükleri tarafından yılın kelimesi olarak seçilmiştir¹⁰³.

Bu kadar yaygın kullanılmasından dolayı hayatımızdaki yeri ve önemi oldukça artmasına rağmen, bu kavramın Türkçeye tam manasıyla çevirisi mümkün olmamıştır. Bunun nedenlerinden birisi de kavramı oluşturan post ön ekinin birden fazla manayı taşımasıdır. Nihai olarak Post/truth (gerçeklik sonrası) kavramı son zamanlarda insan ilişkilerini şekillendirmeye başlayan bir unsur olmuştur. Özellikle 2016'dan bu yana kullanımı yaygınlaşan bu kavram bireylere “gerçek / hakikat” —ayrımına 3. Bölümde değinilecektir— olarak ya da mutlak doğruları yansıttığı iddia edilen bilgilerin mutlak doğrular olmadığını, aksine bireylere gerçek olarak hissettiren ifadelerden olduğunu savunmaktadır¹⁰⁴.

Oxford sözlüğünde ifade edilen Post/truth kavramı ile şu ifade edilmektedir; nesnel gerçeklerin, halkı/kamuoyunu şekillendirmede duygulara ve kişisel inançlara hitap etmekten daha az etkili olduğu durumlarla ilgili olan bir sıfattır¹⁰⁵.

Bunlardan hareketle Post/truth çağının genel bir tanımlaması yapılacak olursa; kitle iletişim araçlarının da oldukça yaygın olmasından dolayı bu dönemde bilgiye erişim çok rahattır. Bundan dolayı bu enformasyon çağı bireye, bilgi kirliliği olarak geri dönmüştür. Bu da bireyin neyin doğru neyin yanlış olduğunu bilemeyeceği bir döneme girmesine neden olmuştur. Rasyonel gerçekler yerini duygulara / hislere bırakmıştır. Bu şekilde hakikat zamanla önemsizleşen bir forma dönüşmüştür. Çünkü hakikat olarak ifade edilen şey aslında sürekli olarak değışebilir çünkü duygular / hislerde değışebilir.

Post/truth çağda kutsal anlayışı da yukarıda ki ifadelerden anlaşılacağı üzere enformasyon çağından etkilenmiştir. Bu dönemde internete ve medya ortamına taşınan din

---

¹⁰³ Volkan Şimşek, “Post-Truth ve Yeni Medya: Sosyal Medya Grupları Üzerinden Bir İnceleme”. *Global Media Journal*, 8/16, 2018, s. 2.

¹⁰⁴ Mesut Özcan, “Öznenin Ölümü: Post-Truth Çağında Güvenlik ve Türkiye”. *İnsamer*, 1-12, 2018, s. 1.

¹⁰⁵ <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016>, (Erişim Tarihi : 16.12.2021).

ve kutsal hakkında farklı ve fazla bilgi verilmiştir. Bu nedenle bir nevi online din kavramını doğurmuştur.

Online / Çevrimiçi din, bilgilerin kuruluşlar veya dini liderler tarafından kontrol edildiği bir çevrimiçi ortamda bulunur ve kullanıcılar bu bilgileri yalnızca pasif olarak kabul edebilir veya reddedebilir. Dinin böyle bir ortama taşınmasının sonucunda da dini bilginler ‘dinin medyalaşması’ kavramıyla bu durumu açıklamışlardır¹⁰⁶.

Kutsal ve din kavramlarının geniş çevrelere hitap ettiği ve bireylerin bir nevi anlam bulma aracı olduğu yukarıda ifade edilmiştir. Ancak bu dönemdeki anlayış farklılığı medya ve internet aracılığıyla alanında uzman olmayan kişiler tarafından bu kavramın kullanılıp, suistimal edilmesine neden olmuştur. Bu duruma örnek olarak yeni çağ hareketlerinin birtakım faaliyetleri ifade edilebilir. Şöyle ki bu akımların / hareketlerin bazı eylemleri ve faaliyetleri birtakım olumsuz hadiselerle sonuçlanmıştır ki bu duruma aşağıda genişçe yer verilecektir.

---

¹⁰⁶ Moh Yasir Alimi, “Theorizing Internet, Religion and Post truth An Article Review”. *International Journal of Indonesian Society and Culture*, 11/2, 2019, s. 211.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ ÇAĞ HAREKETLERİ, DİN VE SAĞLIK

3.1. Yeni Çağ Hareketleri: Tanımlar, Temeller, Teoriler, Tezler ve Temsiller

Ekopolitik teolojiler olarak da nitelendirebileceğimiz Yeni çağ hareketleri olgusu, ikinci dünya savaşından bu yana kullanılagelmiş fakat tek bir yönü ifade etmeyen yapılanmalardır. Bu hareketler, kimi zaman olağanüstü toplulukları kimi zaman mevcut dinlere alternatif olarak kurulan kilise vb. yapıları, kimi zamanda birtakım dini nitelik gösterme yolunda olan organizasyonları ifade eder. Yeni çağ hareketlerinin kimliğini spesifik olarak belirlemek ve üzerine bir tanım yapmak güçtür. Çünkü hepsinin hitap ettiği çevre, kişi farklı olup, farklı kaynaklardan beslenmektedir. Ancak bu hareketlerin ortak bir özelliği, 1960'lardan sonra değişen dini, sosyal, sanat vb. anlayışlarının yani modern hayatın getirdiği, yoksunluk hissinin tamamlanması ihtiyacını karşılamak için oluşan gruplanma ve/ya yapılanmalar olmalarıdır.

20. yüzyılın ikinci yarısında muhtelif sebeplerle ve içeriklerle ortaya çıkan yeni çağ hareketleri, 'yeni' olması hasebiyle pek çok kişiye cazip görünmektedir. Bu nedenle bu gruplar / hareketler dünden bugüne pek çok taraftar toplamışlardır. Bu oluşumların nasıl ve neden ortaya çıktığı etkileri, çeşitleri ise aşağıda detaylı bir şekilde ifade edilecektir.

3.1.1. Tanımlar ve Temeller

Dünden bugüne, tarih boyunca din ve toplum ilişkisi süreklilik göstermiştir. Bu ilişkinin ana dinamiği en başta bireyin anlam arayışı ve varoluş nedenini açıklama ihtiyacı olmuştur. Tarih sürekli olarak bir değişim göstermektedir bu nedenle bu değişimden bireyler ve onların algıları da ona göre değişim ve dönüşüm göstermektedir. Tarihi süreçlerdeki değişimler dikkate alındığında din ve toplum ilişkilerinin de sürekli bir değişim ve dalgalanma göstermesi gayet olağan bir durumdur.

Tarihte bu durumun en belirgin örneklerinden biri olarak Rönesans ve Reformasyon örnek gösterilebilir. Rönesans bir diğer adlandırması ile 'yeniden doğuş' ortaya çıktığı zamanı ve toplumu derinden etkilemiştir ve toplumun mevcut algısını dönüştürmüştür. Bu etki çok yönlü olup toplumun her alanını, siyasi, sosyal, mimari, eğitim, bilim ve kültürel olarak etkilemiştir. 15. ve 16. yüzyıllarda meydana gelen bu değişimden dinin de

etkilenmemesi kaçınılmaz olmuştur. Bunun neticesinde reform diye isimlendirilen bir dinsel harekete neden olmuştur. Bu dinsel hareket diğerlerine nazaran en fazla Batı olmak üzere, bütün toplumları etkilemiştir.

Reformasyon diye ifade edilen kavram, Martin Luther öncülüğünde ortaya çıkmış ve daha sonra büyümüş bir dinsel harekettir. Richard Stauffer'ın selameti arayan keşiş¹⁰⁷ olarak ifade ettiği Luther 15.yüzyıl sonlarında içsel sıkıntı ve arayışlar geçirmekteydi. Bu içsel sıkıntı ve arayışlarla mücadelesi onu reforma sürüklemiştir. Martin Luther'in bu mücadelesine; İncil'de günahkârlara karşı cezalandırıcı olan Tanrı anlayışından, çocuklarına karşı adaleti gösteren bir Tanrı anlayışına geçmiş olmak, cevap olmuştur¹⁰⁸. Martin Luther'in amacı hiçbir zaman kilise birliğini bozmak olmamıştır. Bununla birlikte anlayışlar ve kavrayışlarda ki dönüşüm neticesinde bu dinsel hareket Batıyı kökten değiştirecek hareketlere neden olmuştur.

Rasyonelleşme ve modernleşme süreçlerinden geçen toplumların, toplumsal fonksiyonlarında Batı dünyası için ciddi değişimlere neden olmuştur.¹⁰⁹ Franz Lau, bu konu hakkında şunları ifade etmiştir; 1525'te Reform doğal bir halk hareketi olup, halkın kendi gücüyle meydana gelmiştir¹¹⁰. Buradan da anlaşılacağı üzere toplumda ki değişim ve dönüşümler kendiliğinden meydana gelen doğal afetler gibidir. Bir değişim, dönüşüm yaratır fakat doğal oluşumlardır.

Bu konuda Osman Türkdoğan ise şunları ifade etmiştir: Batı dünyasında meydana gelen bu değişimler ve gelişmeler, mevcut bir inanç sistemine sahip olan Hıristiyanlığın Orta Çağ'da sahip olduğu uhrevi âlem ile ilgili anlayışlardan ve bu anlayışları son derece katı bir şekilde bunu savunan bir toplum yapısından, bu anlayışa karşı duran ve Yeni Çağ'ı getirecek dünya görüşünü doğurmuştur. Yani bireyi mükemmel ve biricik bir varlık olarak görürken Tanrı'yı mevcut yaşamdan dışlayan bir görüştür¹¹¹.

Sekülerleşme, modernizm, kayıtsızlık, sübjektivizm, bireycilik, hedonizm (hazcılık), küreselleşme, hızlı değişim, çoğulculuk vb. gibi çeşitli sebeplerin neden olduğu öncelikle

---

¹⁰⁷ Richard Stauffer, *Reform*, (Çev. Cem Muhtaroglu) , İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 12.

¹⁰⁸ Stauffer, a.g.e., s. 17.

¹⁰⁹ Özlem Uluç, *Yeni Dini Hareketler*, İstanbul Matbaacılık, İstanbul, 2012, s. 7.

¹¹⁰ Stauffer, a.g.e., s. 40.

¹¹¹ Orhan Türkdoğan, *Osmanlıdan Günümüze Toplum Yapısı*, Çamlıca yayınları, İstanbul, 2004, s. 677.

Batı dünyasında ortaya çıkan ve 20. yüzyıldan sonra dünyanın çeşitli yerlerine dağılan kümülatif ve/ ya komünal gruplar-hareketler varlık sahasına dahil olmuştur ¹¹².

Bütün bunlardan hareketle, tarihin fazla değişim ve dönüşüm gösterebileceği görülmüştür. Aydınlanmadan sonra toplumları etkileyecek pek çok olay gelişmiştir. Bunların en önemlilerinden biri de Osman Türkdogan'ın da ifade ettiği gibi inanç anlayışlarında farklılaşmaya ve bahsi geçen anlayışa sahip olmaya neden olan aydınlanma ve onu takip eden modernizm anlayışıdır. Modernizmin tesiri bireyler üzerinde bir süre kalmıştır. Bu konjunktürde modernizm tek başına bireyin hayatında ki boşlukları doldurmaya yetmemiş ve bunun üzerine Post / modern ve Post / truth çağı zuhur etmiştir.

Bu tezahürün en önemli belirtkenlerinden biri de modernizm çağında geri planda kalan dinlerin bu dönemlerde gün yüzüne çıkmasıdır. Ayrıca sadece dini kurumların ve dini özellikler taşıyan çağ hareketlerinin de bu dönemde boy göstermesi yine bir farklılaşmanın ve değişimin en önemli göstergelerinden biri olmuştur. Farklılaşmaların süresi bu kavramların ve anlayışların bireylerin hayatında ki boşlukları kapatma ve bireyin sorularına cevap vermesi ile genellikle doğru orantılı olmuştur. Buradan hareketle modernizmin ömrünün neden kısa olduğuna cevap bulunabilir. Post/truth ve Post-modernizm çağlarının zuhur etmesi ile Gilles Kepel'in de ifade ettiği gibi 'din dünyayı yeniden fethediyor'. Ancak mevcut din anlayışından başka bir surette yani yeni çağ hareketleri ile.

Modernizmin ardından benimsenen materyalist yaşam tarzı bireyde manevi tatminsizliğe yol açmıştır. Bu durum bireyin hem anlam krizi yaşamasına hem de birtakım buhranlar geçirmesi ile sonuçlanmıştır. Bireydeki bu kriz ve buhran sancılarını Post/moderniteyi doğurmuş ve dini canlanma adı verilen bir dönem başlamıştır. Artık madden tatmin olmuş birey, manevi bir tatmin yaşamak için bazı arayışlara girmiştir. Bu arayışlara cevap ise 1970'li yıllarda ortaya çıkan din olmayan fakat dinsel özellikler gösteren birtakım gruplar ile gerçekleşmiştir. Bu gruplar (*New Religious Movements, New Age Movements*), Yeni Çağ Akımları, Yeni Dini Akımlar, Yeni Dini Hareketler, Yeni Çağ Hareketleri" gibi isimlendirmeler ile kullanılmıştır.

Yeni Çağ Hareketlerinin genel çerçeveye göre bir tanımı ise "inanç ve pratikleri yönünden, hâkim / egemen kültürlerden ayrılarak, yeni oluşturdukları yapıya takipçi /

---

¹¹² Ali Rafet Özkan, *Kıyamet Tarikatları; Yeni Dini Hareketler*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, ss. 8-11.

tarafıta kazanmayı amaçlayan gruplardır¹¹³. Ayrıca McGuire'ye göre de bu gruplar-hareketler popüler ve resmi olmayan din/lerin tanımladığı sosyal örgütlenme tezahürleri ve biimleri¹¹⁴. Yeni ağ Hareketleri, hızlı büyüyen ve geliŒen alternatif inanç sistemleri olarak da isimlendirilebilir. Ayrıca bir baŒka özelliğine vurgu yapılarak bir tanım yapılacak olursa; Broomley'e göre Yeni ağ Hareketleri peygambervari hareketlerdir¹¹⁵.

Yeni ağ Hareketleri karma tiplerden oluŒtuđu için belirli bir tipoloji ile yaklaŒmak doğru değildir. Çünkü Yeni ağ Hareketleri çok yönlü kümülatif gruplardır. Her tanım bütün grupları-hareketleri tanımlamada yetersiz kalır. Ancak bazı tanımlamalara göre Yeni ağ Hareketlerine “kült”, “sekt” gibi isimler de verildiği grlmŒtr. Stark ve Bainbridge'ye göre bahsi geçen kült gruplar kültürel yeniliğin ve/ya kültürel ithalatın bir sonucu olarak varlık sahasına girmiŒtir¹¹⁶. Aslında bu durum da yeni ağ hareketlerinin neden din değil de ağ hareketi ismi aldığının göstergesidir.

Söz gelimi teolojik anlayıŒta, genelde kült ifadesi yeni bir dinin oluŒumunda baŒlangı / ilk aŒama olarak grlr¹¹⁷. Bu da çoğu mevcut ağ hareketlerinin tanımlamasına yeterli gelmediği için direkt “dini” olarak sıfatlandırmak doğru değildir. Bunların dıŒında Yeni ağ Hareketlerine, daha çok gençlere hitap etmesi hasebiyle “gençlik dinleri” ve “gençlik tarikatları” nitelendirmeler de kullanıldığı grlmŒtr¹¹⁸.

Ancak yine de Yeni ağ Hareketlerinin sayısının çok fazla olmasından dolayı, bu alanda alıŒma yapan bireyleri, spesifik bir tanımlama yapmaktan uzaklaŒtırmıŒtır. Fakat bununla birlikte yapılan tanımdan da anlaşılacağı üzere hâkim / egemen dinlerden kopan ve/ya türeyen parçalar olarak var olan yeni ağ hareketleri / akımları bir nevi teolojik yenilenme / dini canlanma olarak ifade etmek mümkündür.

---

¹¹³ Süleyman Turan ve Faruk Sancar, “GiriŒ”, *Nedenleriyle ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, (Ed. Süleyman Turan ve Faruk Sancar), Okur Akademi Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 11.

¹¹⁴ E. Burke Rochford, “Yeni Dini Hareketlerin Organizasyonu ve Liderliği”, (ev. Merve Seyis), *Nedenleriyle ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, (Ed. Süleyman Turan ve Faruk Sancar), Okur Akademi Yayıncılık, İstanbul, 2018, s.112.

¹¹⁵ Süleyman Turan ve Faruk Sancar (Ed.), *Nedenleriyle ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, Okur Akademi, İstanbul, 2018, s. 112.

¹¹⁶ Süleyman Turan ve Faruk Sancar (Ed.), *Nedenleriyle ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, Okur Akademi, İstanbul, 2018, s. 111.

¹¹⁷ Mehmet Ali Kirman, “Yeni Dini Hareketler: Tanım ve Kapsam”, *Nedenleriyle ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, (Ed. Süleyman Turan ve Faruk Sancar), Okur Akademi Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 15.

¹¹⁸ Ali Rafet zkan, “Seküler Dindarlık Biçimleri: Yeni Dini Hareketler”, *SeklerleŒme ve Dini Canlanma Sempozyumu*, Ankara, (22-23 Ekim 2008), 2008, s. 307.

Yeni çağ hareketlerinin çok farklı isimlendirilmesi, onlara renkli bir özellik katmış olsa da bu isimlendirmelerin neredeyse çoğu, özünde “yeni” sıfatını korumuştur. Bu yeni sıfatını almasının birçok nedeni olabilir. Bu nedenlere genel olarak bakılacak olursa şunlar ifade edilebilir: Öncelikle yukarıda da bahsedildiği gibi bu akımlar / gruplar / hareketler, hâkim / baskın olan bir dinden doğan yeni bir oluşumdur. Bu oluşumun yeni olması hasebiyle bu ismi almış olabilir. Bir başka sebebe de bakılacak olursa bu hareketlerin günümüz dünyasında ve/ya son yüzyıllarda ortaya çıkmış olması da “yeni” sıfatı ile isimlendirilmesine neden olmuş olabilir.

“Yeni” sıfatını almasının bir diğer nedeni ise Alıcı’ya göre, mevcut yeni çağ hareketlerinin, klasik dinlerden kendilerini bu şekilde ayırmak suretiyle, klasik dinlerin ritüellerinden, inançlarından hoşnut olmamalarını ve/ya onların devamı olmadıklarını zımnen ifade etmekle birlikte, eski-yeni kavramıyla radikal bir ayrışmayı da belirtmişlerdir¹¹⁹. Son olarak, ilgili hareketlerin, yeni bir dünya düzeni ve/ya yeni bir dünya dini tesis ettikleri veya edecekleri düşüncesiyle hareket etmeleri de bu sıfatı almalarına neden olmuş olabilir.

Bahsi geçen bu hareketler genellikle büyük dinlerden ve/ya semavi dinlerden türemiştir. Bazı tanımlamalara göre onların dini hareket olduğu ifade edilse bu başka bir dinden türemiş oluşu ve yukarı da ifade edildiği gibi “kült” özelliği göstermesi de bu hareketleri din sıfatlandırması yapmaktan uzaklaştırmaktadır. Bahsi geçen türeyiş de yeni dini algılayışlar ortaya çıkmıştır. Bu ekseninde Rodney Stark’a göre siyasal bir ütopya kurmak ya da çevre felaketi uyarısı yapmak gibi eylemlere eğilimli olan bu sosyal hareketler, güçlü bir sadakate sebep olmaktan uzak olmalarından dolayı dini bir hareket değildir¹²⁰. Ayrıca bu hareketlerin de eko politik bir teoloji özelliği taşıdığını düşünülecek olursa, din nitelmesi yapmak doğru olmayacaktır.

Bir başka genelleme de yapılacak olursa, Yeni Çağ Hareketleri (*New Age Movements*) genellikle spiritüel kökenlidir. Bununla birlikte son merhalede bakıldığında bu hareketlerin dini mi yoksa spiritüalist mi olduğu oldukça tartışmalı bir konudur. Yeni Çağ

---

¹¹⁹ Mustafa Alıcı, “Yeni Dinî Hareketlerin Klasik Dinlerden Farkı: Post-modern Paganizm Geleneksel Dindarlığa Karşı”. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 5/13, 2017, s. 25.

¹²⁰ Rodney Stark, “Yeni Dini Hareketlerin Başarı ya da Başarısızlıklarının Nedenleri”, (Çev. Bayramali Nazıroğlu), *Nedenleriyle ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, (Ed. Süleyman Turan ve Faruk Sancar), Okur Akademi Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 337.

(*New Age*) geniş bir tanımlamaya sahiptir. Dini boyuta sahip olmakla birlikte genel çerçeveye bakıldığında daha çok spiritüalist bir amaç / mana gütmesi, bu hareketlerin ekseriyetle spiritüalist bir boyuta sahip olduğu açıkça görülmektedir.

3.1.2. Teoriler ve Tezler

Bu kısımda öncelikle Yeni Çağ Hareketleri ile genel bir tanım ve açıklama yapılacaktır ve sonrasında bu açıklamalardan yola çıkarak, iddialarımız, tezlerimiz ve teorilerimiz ifade edilecektir.

Yeni Çağ Hareketleri, dini canlanmanın gerçekleştiği bir dönemde tanıştığımız küresel bir olgudur. Dünyayı büyüünden ve mistiğinden ayırmayı şiar edinmiş olan sekülerizasyon politikaları Yeni Çağ Hareketleri'nin doğuşuna büyük olanak / imkân sağlamıştır. Kendilerine kültür-medeniyet havzasında bir yer bulan bu kümülatif-komünal hareketler bundan sonra taraftar / takipçi kazanmayı amaçlamışlardır. Yeni Çağ Hareketleri böylece kendilerine taraftar kazanmak için birçok yola başvurmuş ve çeşitli iddialarda-vaatlerde bulunmuşlardır.

Yeni ortaya çıkan her düşünce her akım her ideoloji çevresinde bir bilinmezliğe sahiptir. Bilinmezlik de yeryüzünde ki bütün bireylerde kaygıya ve tereddütte neden olmaktadır. Bireylerde ki bu refleks sosyal ve psikolojik bir gerçekliktir. Yeni çağ hareketleri ortaya çıktıklarında da böyle bir gerçeklikle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durumun farkında olan yeni çağ hareketleri bireylerdeki kaygıları, şüpheyi ve tedirginlikleri gidermek için ve bireyleri kendilerinde tutmak kazandırmak için çok yönlü / çeşitli stratejiler geliştirdikleri gözlenmektedir¹²¹.

Moderniteye bir nevi başkaldırı olan Post / modernizm ve ondan türeyen Yeni Çağ Hareketleri bireyleri kendilerine çekmek, kendilerini daha cazip kılmak için ortaya birçok tez ve teori koymuş olduğu yukarı da ifade edilmiştir. Bu başlık altında bunlar incelenecektir. Her olgunun / kavramın birtakım doktrinleri olduğu gibi Yeni Çağ Hareketlerinde öğretileri vardır. Bu doktrinler bazen bir iddia bazen de vaat anlamı / mânâsı taşımaktadır.

Esoterik (bâtınîlik), spristik (ruhanî) ve gnostik karakterli bu gruplar, modernitenin sebep olduğu buhrandan çıkmış bir birey için oldukça merak uyandırıcı bir görünüşe sahiptir.

---

¹²¹ Süleyman Turan ve Sema Nur Uzun, “Yeni Dini Hareketlerde Mehdi ve Mesih İnancı”, *Nedenleriyle ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, (Ed. Süleyman Turan ve Faruk Sancar), Okur Akademi Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 296.

Ayrıca eklektik ve senkretik yapısıyla da klasik dinlerden farklı olarak bireylere daha cazip görünmektedir. Onları bu kadar cazip kılan şey ise bireylerin günümüze kadar alışlagelmiş şeyler dışında bir farklılık arz etmeleriydi. Bu farklılık bireylerin hem dikkatini çekmiş hem de bu hareketlerde kalmak ve katılmak için önemli bir etken oluşturmuştur.

Yeni Çağ Hareketlerinin, klasik dinlerden farklı olarak nasıl cazip görüldüğünü ise öncelikli olarak Alıcı şu şekilde ifade etmiştir; post/modern öncesi çağlarda, klasik dinlerdeki ayrışmalar ve farklılıklardan mezhepler ortaya çıkarken, Post/modern dönemde modernite ve sekülarizasyonun etkisiyle yeni çağ hareketleri doğmuştur¹²². Ancak yine de çoğu yeni çağ hareketi kendilerini herhangi bir dinden doğduğunu kabul etmez. Bu eksen de her yeni çağ hareketinin de bir dinden doğmuş olduğunu ifade etmek isabetli olmaz. Fakat genel çerçevede, yeni çağ hareketlerinin varlık merhalesinde oluşumu bu şekilde gerçekleşmiştir ve böylece kültür havzasında yerini almıştır.

Yeni Çağ Hareketleri ve klasik dinlerin arasındaki en önemli farklardan biri de dindar benlik transformasyonudur. Bu transformasyon adından da anlaşılacağı üzere bir değişimi ifade eder. Bu eksen de bahsi geçen değişimi yeni çağ hareketleri, bedensel-ruhani, fiziksel, acılardan kurtuluş, tedavisiz manevi olarak iyileşme gibi eylemler için kullanır¹²³. Bu ifade göz önüne alındığında yeni çağ hareketleri için benlik transformasyonun mihenk taşı görevi gördüğü ifade edilebilir. Söz gelimi benlik transformasyonu bireyin değişimini kendi benliğini gerçekleştirmesini ve bireyin güçlü / kudretli oluşunu ifade eden bir kavram olmaktadır. Bir nevi kişisel kurtuluşun meydana gelmesidir.

Bilindiği üzere yeni çağ hareketlerinin önemle vurguladıkları / iddia ettikleri şeylerden biri de kurtuluştur. Ancak klasik dinlerde kurtuluşun gerçekleşebilmesi sadece kişisel benlik ile ilgili değildir. Klasik dinler, kişisel benlik yanında sosyal olan uyum / uzlaşmayı da beraberinde olması gerektiğini ifade eder.

Yeni çağ hareketlerinin “yeni” olarak sıfatlandırılmasının bir diğer nedeninin de yeni dünya düzeni kurmak istemesi ve ona ayak uydurabilmesi olduğu yukarıda ifade edilmiştir. Bu minvalde, bu dünyada bireyin karşılaştığı sorunlara, mânânın değişimine, hızlı bir şekilde gerçekleşen toplumsal değişimlerden dolayı kültürel kargaşalara en köklü çözümler üreten,

---

¹²² Mustafa Alıcı, “Yeni Dinî Hareketlerin Klasik Dinlerden Farkı: Post-modern Paganizm Geleneksel Dindarlığa Karşı”. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 5/13, 2017, s. 24.

¹²³ Mustafa Alıcı, “Yeni Dini Hareketlerin Klasik Dinlerden Ayrıştığı Noktalar”, *Nedeneriyle ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, (Ed. Süleyman Turan ve Faruk Sancar), Okur Akademi Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 73.

modern dünyanın beraberinde getirdiklerine cevap olan olgununda kendilerinin olduğunu iddia etmeleri kaçınılmazdır.

Klasik dinlerin, yeni çağ hareketlerinden ayrıştığı bir diğer nokta ise ilah-lider anlayışıdır. Yeni çağ hareketlerinde, hareketin kurucusu kendilerini ilâhlık makamında görmekte ve kendisine inanlara kurtuluş vaat etmektedir. Bir nevi antropomorfik (insan biçimsel) bir ilah anlayışı vardır. Bu da Yunan ve Mısırda ki mitolojik anlatımları anımsatmaktadır. Ancak klasik dinlerde bilindiği üzere kurucu kişi hiçbir zaman Tanrı ilan edilmemiştir¹²⁴.

Yeni Çağ Hareketleri oldukça renki ve çeşitli yapılanmalardır. Bazıları oldukça geleneksel olurken, bir kısımda radikal bir şekilde yenilikçidir. Buradan hareketle sahip oldukları bu marjinal görüntü onlara farklılık kazandırmaktadır¹²⁵. Ruhsal değişimlerden / zorluklardan geçen bireyler—bize göre çoğunlukla gençler ki bu nedenle gençlik dinleri ismini alır—bu marjinallikten etkilenmekte ve katılım sağlanmaktadır.

Yeni Çağ Hareketleri kendilerini açıklarken birçok yargı- iddia-vaatlerde bulunurlar. Bunlar bazı bireyler için oldukça cazip bir teklif gibi görüldüğü için ilgili hareketlerin taraftarı olmayı kabul ederler. Bu vaatlere / iddialara kanan / kabul eden bireylerin sayısı oldukça fazladır ki bunu günümüzdeki dönemlerde ve önceki dönemlerdeki sayılarına göre karşılaştırma yapıldığında rahatça görülebilmektedir. Örneğin 1945-1980 arası İngiltere’de 400’den fazla yeni çağ hareketi ortaya çıkmıştır¹²⁶. Bu sayı bile aslında Yeni Çağ Hareketleri’ne katılımın ne kadar fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

Yeni Çağ Hareketlerinin bu kadar cezbeden / cazip gelen iddiaları-vaatlerinin neler olduğuna bakılacak olursa, öncelikli olarak şunu söylemekte fayda var. Bilindiği üzere yeni çağ hareketlerinin sayısı oldukça fazladır ve bu sayı her geçen gün artmaktadır. Farklı dinlerden, olaylardan ve/ya bir felsefe anlayışından etkilenerek veya esinlenerek doğan bu kümülatif gruplara katılımın motivasyonu / sebebi de farklı olacaktır. Bu ekseninde herhangi bir Yeni Çağ Hareketi için bu gruba katılım / dahil olma faktörleri de farklı olacaktır çünkü

---

¹²⁴ Ali Rafet Özkan, “Yeni Dini Hareketlerin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Temel Karakteristikleri”, *Nedenleriyle ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, (Ed. Süleyman Turan ve Faruk Sancar), Okur Akademi Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 29.

¹²⁵ Muhammed Kızılgeçit ve Aytac Ören, “Psychological Reasons of Participation to New Religious Movements: Quest of the Individual? or Success of the Movement?”, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, S.51, 2019, s.449.

¹²⁶ Ali Köse, *Milenyum Tarikatları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 17.

hepsi farklı psikolojik spekülasyonlara ve motivasyonlara sahiptir. Söz gelimi her grup farklı vaat ve iddialarda bulunarak ve bunları çeşitli şekillerde bireylere fırsatlar sunarak taraftar toplamaya çalışmaktadır. Bu ekseninde şunu belirtmekte fayda var; sunulan fırsatlar bireylerin ihtiyacına göre şekillenir. Söz gelimi düşük gelirli sınıfların veya kendilerini toplumda dışlanmış hisseden siyahilerin kendilerinin bir gruba ait olma hissini besleyerek, onları kazanmak ve toplumda bir yer edinme vaadi ile bireyleri taraftarı haline getirmek yeni çağ hareket liderlerinin en çok yaptığı eylemlerden biridir. Bu ekseninde Singer ve Lalich'in yaptığı bir çalışmaya göre bu hareketlere katılan kişilerin güvenilir bir yer arayışında olan toplumla uyumsuz, düşük kişilerdir¹²⁷.

Yeni Çağ Hareketlerine katılımın sağlık motivasyonlu olduğu iddiamızı desteklemek için 2020 yılında yaşanan Corona virüs pandemisinin de ele alınması önemlidir. Bu gibi salgınlarda Yeni Çağ Hareketlerinin tutumu birey ve toplum için oldukça önemlidir. Salgın dönemi için birtakım hareketler—Yehova Şahitleri gibi—bu durumu dünyanın sonu olarak görürken bir kısmı ise Tanrı tarafından bazı insanların cezalandırılmış olduğunu iddia etmektedirler. Fakat bir diğer kısma gelince birtakım hareketler—Mesih Apostolik Kilisesi gibi—çeşitli dua halkaları kurmuşlardır¹²⁸. Bu dua halkaları yalnızca pandeminin bitişi için değil ayrıca hasta bireylerinde iyileşmesine yöneliktir. Bu durumda, bireylerin bu dönemdeki psikolojisi göz önüne alındığında, hareketlere sempati duyması ve katılımı kaçınılmazdır.

Ayrıca bahsi geçen liderler, onları toplumun genelinden ayrı tutarak, olağanüstü güçlere sahip olduklarını ve onlara itaat etmeleri gerektiğini böylece kurtuluşa erişebilecekleri iddiasında bulunurlar. Bu minvalde Dawson'un çözümlemesine göre prototip olarak görülen ve/ya ele alınan karizmatik liderlik, bireylerin bir sebebe ve bir harekete bağlılığın son derecede etkili bir aracıdır¹²⁹.

Yeni Çağ Hareketleri, bireylerin sahip olduğu kaygılardan kurtulmak için ezoterik tekniklerle sorunlardan kurtulmayı sağlamayı teklif ederek, bireylerin sağlık problemlerini

---

¹²⁷Lorne L. Dawson, “Yeni Dini Hareketlerin Katılımcıları ve Nedenleri”, (Çev. Elif Emirahmetoğlu), *Nedenleriyle ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, (Ed. Süleyman Turan ve Faruk Sancar), Okur Akademi Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 173.

¹²⁸ Emine Battal, “Yeni Dini Hareketlerin Salgın Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri Karşısındaki Tutum ve Davranışları”, *Oksident Yahudilik, Hıristiyanlık ve Batı Araştırmaları Dergisi*, 3/2, 2021, s.175.

¹²⁹ E. Burke Rochford, “Yeni Dini Hareketlerin Organizasyonu ve Liderliği”, (Çev. Merve Seyis), *Nedenleriyle ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, (Ed. Süleyman Turan ve Faruk Sancar), Okur Akademi Yayıncılık, İstanbul, 2018, s.115.

çözerek ve hatta bazen mevcut ekonomik durumlarını değiştirip onların zenginleşmelerini sağlayarak, bireylerin potansiyelini geliştirmeyi ve en üst düzeye çıkarmayı vaat ederler. Bu durumun en belirgin örneklerinden biri Amerikan menşeli olan The Church of Scientology'dir. Bu hareketin en önemli doktrinlerinden biri insanı hayatta mutluluğa ulaştırmak, günlük hayatın problemlerinden kurtarmak ve zihni aydınlığa ulaştırmaktır¹³⁰.

Bireylerin, yeni çağ hareketlerine dahil olmasının en önemli nedenleri yukarıda bahsedilen bireylerin gerekçeleri ve bu hareketlerin bireylerin gerekçelerine çözüm olacağı vaatleridir.

Yeni Çağ Hareketine dahil olmak isteyen kimselerin, belirli süreçleri geçirmeleri lazımdır ki liderler onları kendi gruplarına dahil edebilsin. Bu süreçler Lofland ve Stark'ın modeline göre bireylerin öncelikli olarak hayatlarının belirli bir dönemlerinde gerilim yaşamalı ancak bu gerilimler dini bir problem çözme havuzunun içerisinde olmalıdır. Bu durum bireyleri, kendilerinin dini bir arayışta olan kimseler olarak düşünmelerine neden olmalıdır¹³¹. Herhangi bir Yeni Çağ Hareketi için bu faktörlerin katılma aşamalarında ki etkisi değişiklik göstermektedir. Nihai olarak bu kombinasyonlar bir araya geldiğinde birinci bölümde de bahsedildiği gibi arayış, aidiyet ve problem çözme ihtiyacı bireyleri bir gruba / harekete dahil olmaya iter. Çünkü karizmatik liderler başta olmak üzere hareketin tüm üyeleri bireylere, problemi çözerek daha mutlu refah bir yaşamı vaat ederler. Bu vaatte onların en büyük iddialarından biri olmuştur.

Bireylerin içinde buldukları duygu durumları, onların günlük hayatının yanı sıra gelecekle ilgili karar vermelerini bile etkileyebilir. Bununla ilgili olarak yeni çağ hareketlerine katılımda depresif kişilik yapısına sahip olmak paralellik arz eder. Şöyle ki depresif kişilik yapısı, bazı yeni çağ hareketleri ile bağlantılı olduğu düşünülen önemli bir etmendir. Buradan hareketle depresif, umutsuz, yetersizlik duygusuna sahip bireyler çevrelerinden daha çok soyutlanmakta ve pasif kalmaktadır. Tam bu noktada Yeni Çağ Hareketleri çekici ve cazip bir kitle olarak bireylerin dikkatini çeker. Çünkü bu hareketlerin / grupların bireyler üzerinde geleceğe bağlı umut yaratma etkisi görülmektedir¹³². Bunun

---

¹³⁰ Ali Köse, *Milenyum Tarikatları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 131.

¹³¹ Lorne L. Dawson, "Yeni Dini Hareketlerin Katılımcıları ve Nedenleri", (Çev. Elif Emirahmetoğlu), *Nedenleriyle ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, (Ed. Süleyman Turan ve Faruk Sancar), Okur Akademi Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 174.

¹³² Muhammed Kızılgöçer, *Yeni Dini Hareketlerin Psikolojisi*, Marmara Akademi Yayınları, İstanbul, 2018, s. 115.

dışında *katatoni* adı verilen ve psikomotor bir rahatsızlık olan psikolojik hastalığa sahip bireylerde de aynı durum gözlenmiştir. Negatif bir kişilik özelliği olarak bilinen bu durumda bireylere özel meditasyon teknikleri deneyimleyerek onların bu şekilde iyileşmeleri de vaat edilir. Çünkü ilâhi güce sahip olan lider için bu tedaviyi yapması mümkündür. Bu şekilde hareketlere mensup bireyler karizmatik liderlere bir olağanüstülük atfetmektedir. Ayrıca negatif kişilik özellikleri arasında belirtilen bir başka durum da narsizmdir¹³³. Yeni Çağ Hareket liderleri de bu durumda olan bireyleri özellikle seçmekte ve onların duygu dünyalarına inerek kendilerine kazanmayı amaçlamaktadır. Bu şekilde de bireylere çeşitli iddialarda ve hayatları için vaatlerde bulunan liderler, her bireyin psikolojisinin gerekliliğine göre hareket ettiği açıkça görülmektedir. Çünkü liderler kendi hareketlerine katıldıkları müddetçe bireylere prestijli bir kimlik ve refah bir hayat iddia ederler. Bundan dolayıdır ki çoğu birey bu vaatlere kayıtsız kalamamaktadır.

Bir başka husus ise misyonerlik faaliyetleridir. Yeni Çağ Hareketleri, vaatleri ve iddialarını misyonerlik faaliyetleri ile duyuruyor olması hasebiyle bu konu bu hareketlerin anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Latince kökenli *missiodan* gelen misyon Türkçede “görev ve yetki”, misyoner ise “görevli olan kişi” anlamı karşılamaktadır¹³⁴. Misyonerlik; bir dinî teşkilat, grup veya bir hareket kurmak suretiyle o harekete taraftar kazanmak için birtakım faaliyetler yürütmek ve bu şekilde bireyleri o hareketin müntesipleri haline getirmektir. Misyonerliğin aktif bir şekilde gerçekleşmesi, o hareketin daha fazla taraftar toplaması ve daha uzun süre ayakta kalması anlamına gelmektedir. Vaatler ve iddialar her harekette hemen hemen aynı olmasına rağmen, bazı hareketler günümüze taşınamamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, yeterince aktif olmayan misyonerler ve misyonerlik faaliyetleridir.

Nihai olarak yeni çağ hareketleri ortaya çıktığı andan itibaren gerek doktrinleri gerekse eylemleri ile çevresinde büyük yankı uyandırmıştır. Yeni Çağ Hareketlerinin böylesine ilgi görmesi ve böylesine çevresinde etkili olması, bu hareketlerin mistik tecrübeye çok fazla önem vermeleri ve böylece daha çoşkulu bir maneviyat anlayışına sahip olmaları ile açıklanmaktadır¹³⁵. Bunun en önemli göstergesi de bireylerin sahip olduğu psikolojik

---

¹³³ Kızılgeçit, a.g.e., s. 117.

¹³⁴ Şinasi Gündüz, “Misyonerlik”, *DİA*, Cilt:30, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Ankara 2020, ss. 193-199.

¹³⁵ Mehmet Ali Kirman, “Batıda Ortaya Çıkan Yeni Dini Hareketlerin Bazı Özellikleri ve Toplumsal Tabanları”. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 1/4, 1999, s. 230.

durumlarını tahlil ederek onların o ihtiyacını karşılamaya yönelik teoriler ve tezler geliştirmişlerdir.

3.2. Yeni Çağ Hareketler: Temsiller ve Modeller

Bir bilimsel araştırmada sınıflandırma yapmak oldukça önemlidir. Bu durumun öncelikli nedeni bizce okuyucunun anlayışını kolaylaştırmaktır. Sınıflandırma anlayışında gerekli taksonomi bilgisine sahip olan araştırmacı, konuya ilişkin önemli kavramları ve vurguları belirleyerek bir ürün sunmaktadır. Sunulan bu ürün bir sonraki yapılacak olan araştırmalarda net ve anlaşılır bilgi kaynağı sunacağı için araştırmalarda ve incelemelerde önemli bir yer tutacaktır. Bu bilgilerden hareketle, çalışmanın bu kısmında Yeni Çağ Hareketlerinin daha iyi anlaşılması için, her bir hareketin öne çıkan / vurgulu özelliklerini belirleyerek bir sınıflandırma yapılmıştır.

3.2.1. Teoloji Erekl Hareketler

Yeni Çağ Hareketlerinde en fazla görülen özelliklerinden biriside teoloji erekl olmasıdır. Bu ekseninde kurucu lider, kendisini Tanrı olarak nitelendirmektedir. Bu türdeki hareketler aşağıda incelenecektir.

Adidam

Adidam, kökleri Hindu geleneğine dayanan bir yeni çağ hareketidir. Ayrıca Kalbin Yolu (*Way of the Heart*) olarak da isimlendirilen bu hareket Kaliforniya'da 1972 yılında Franklin Jones (1939) tarafından kurulmuştur. Franklin Jones 1994'te daha sonra bir başka isim değişikliğine giderek Adi Da Sanskritçe de "İlâhi kaynaktan gelen" anlamında *Adi Da* 'yı kullanmıştır¹³⁶.

Birleşimi Adi Da olan "ilk" ve "Tanrı" anlamına gelen "adi" ve "da" sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Ayrıca Tanrı'nın insan formunda görünümüne sahip olduğu için *avatar*; en yüce olarak nitelendirildiği / nitelendiği için *Samraj* kelimesi de isme eklenmiştir¹³⁷.

¹³⁶ <https://www.britannica.com/event/Adidam> , (Erişim Tarihi: 02.06.22).

¹³⁷ Süleyman Turan, "Adidam", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi , İstanbul, 2020, s. 35.

Hareketin lideri Franklin Jones 1939 yılında New York'un Long Island şehrinde dünyaya gelmiştir. *The Knee of Listening* isimli otobiyografi özelliği taşıyan kitabında mükemmel bir özgürlük ve hakikatin gerçekliği / varlığı bilinçli ile doğduğunu ancak insan varlığını ve sınırlarını bütünüyle anlamak ve tecrübe edebilmek için iki yaşında bu farkındalıktan vazgeçtiğini ve dünyaya tecelli ettiğini ileri sürmüştür¹³⁸.

1957'de Kolombiya kolejinde felsefe alanında çalışan Jones, o yıllarda tek amacının 'bizim ne olduğumuzu anlamak ve bilinç nedir sorusunun cevabını bulmak' olduğunu ifade etmiştir. Nihai olarak 1970 yılında geçirdiği mistik deneyimlerini maddeler halinde anlatarak, kendini tek Tanrı sıfatıyla tanımlamıştır. Bu deneyiminden sonra Adi Da temel öğretilerini yansıttığı çeşitli kitaplar kaleme almış ve ayrıca Kaliforniya'da kendine bir inziva alanı (aşram) açmıştır¹³⁹. Tanrı'nın avatarı olan Adi Da, kendisini kalpteki İlâhi Enkarnasyon olarak tanıtmaktadır. Bu nedenle insanların Tanrı'yı aramasına gerek yoktur. Çünkü onun mevcut formu, sıradan bedensel formdan daha fazlasını ifade eder. Bu alemde İlâhi Bilinçli Işığın ortaya çıkışını ifade etmektedir. Adi Da deneyimlediği tecrübeler ile tamamlanan kişi olduğunu ileri sürmektedir. Bu nedenle Adi Da'nın temel Tanrısal amacı insanlığa hizmet etmektir¹⁴⁰.

Daesoon Jinrihoe

19 Eylül 1871 yılında Kang II-Sun (daha sonrası Knag Jeungsan olarak bilinir) günümüzde Kore'de Jeolla Bölgesi olarak bilinen Gobu vilayetinde dünyaya gelmiştir¹⁴¹.

Kang Jeungsan döneminde ortaya çıkan Donghak hareketi ile bu hareketin bağlantılı olduğu düşünülür. Donghak hareketinin aslında doğuş sebebi Batı fikirlerine ve sistemlerine karşı Doğu mistisizmini yüceltmek ve ayaklandırmaktır¹⁴². Bu ekseninde Kang'ın tahminlerine göre Donghak başarısız olacaktı bu yüzden takipçilerini bu isyanı takip etmeme noktasında ikna etti. Kang daha sonra 3 yıl boyunca Kore'de dolaştı. Ancak 1907 yılında Kang ve onun takipçileri Japon polisi tarafından tutuklandı. 1908 yılında aklanınca hapisten çıktı. Kang 24 Haziran 1909'da öldü. Ancak onun fikirleri takipçilerinden Jo Jeongsan tarafından yayılmaya

¹³⁸ <https://www.britannica.com/event/Adidam> , (Erişim Tarihi: 02.06.22).

¹³⁹ Franklin Jones, *The Knee of Listening*, The Dawn Horse Press, Los Angeles, 1973, s. 109.

¹⁴⁰ <https://www.adidam.org/adi-da/>, (Erişim Tarihi: 02.06.22)

¹⁴¹ <https://wrlrels.org/2017/02/26/daesoon-jinrihoe> , (Erişim Tarihi: 02.06.22).

¹⁴² Musa Osman Karatosun, "Daesoon Jinrihoe", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi , İstanbul, 2020, s. 129.

devam etti¹⁴³. Daesoon Jinrihoe, birtakım geleneklere dayanan en büyük Kore yeni inanışlarından biridir. 19. yüzyılın sonlarında Kore'de tarihi bir şahsiyet olan Kang Jeungsan, Dokuzuncu Cennetin Yüce Tanrısı'nın enkarnesi olduğuna inanılır. Kang Jeunson, üç diyar olarak isimlendirilen ; gök, yer ve insanlık içinde her şeye ve her şeye hükmeden, her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten Yüce Tanrı olarak, üç diyarda büyük bir gezinti yapmış ve nihayetinde insan dünyasına inmiştir¹⁴⁴.

Kang Jeungsan daoist birtakım sihirli sözler ve zikirler öğrenmiş ve bunları zikrederek tam yedi gün boyunca meditasyon yapmıştır. Bu derin düşünme esnasında mistik bir tecrübe yaşamış ve kendisini ezeli tanrı “Okhwang Sangie” (Cennetin Yeşim İmparatoru) olarak ilan etmiştir. Bu vizyonunda Kang, kendisinin göksel aleme çıkarak azizlerin ve Buda'ların şikayetlerini dinlediğini iddia etmiştir. Dinledikten sonra da yeryüzüne inerek Moak Dağında bir manastırda yaşadığını ve nihayetinde insanlar alemine Kan Jeungsan bedeninde Tanrının enkanresi olarak gelmiştir¹⁴⁵.

Kang Jeungsan'ın dünyaya gelişindeki amaç Evrenin İşlerinin yeniden düzenlenmesi ve bir Dünya cenneti inşaa etmektir. Ancak Jeungsan'ın bu hedeflerini yerini getirmek için dini organizasyona veya bir kuruma ihtiyaç duymuştur. Kurum Daesoon Jinrihoe ismi ile kurulduktan sonra Kore'deki en büyük yeni hareketlerden biri haline gelmiştir¹⁴⁶.

Kang Jeungson'un vefatının ardından Jo Jeungsan öğretileri yaymaya devam etmiştir. Hatta Kang'ın vizyon yaşamadan önce söylediği sözleri Jo Jeungsan'ın kendisinin de söylediğini bu sayede bir mistik tecrübe yaşadığını ve bu vizyonunda Kang'ı gördüğünü ve kendisini bu harekete bir “*tojon*” (gözetmen) olarak atadığını ileri sürmüştür. Jo Jeungsan yerine bir halef bırakmadığı için vefatının ardından hareket eski ve yeni olarak ikiye bölünmüştür. Asya'da ki en büyük dini merkeze sahip olan Daesoon hareketinin günümüzde tam olarak sayısı belirtilmese de 8 milyon civarında takipçisinin olduğu söylenmektedir¹⁴⁷.

---

¹⁴³ https://www.cesnur.org/2017/jer_mi_daesoon.htm, (Erişim Tarihi: 02.06.22).

¹⁴⁴ <http://eng.daesoon.org> , (Erişim Tarihi: 02.06.22).

¹⁴⁵ Musa Osman Karatosun, “Daesoon Jinrihoe”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi , İstanbul, 2020, s. 129.

¹⁴⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Daesun_Jinrihoe , (Erişim Tarihi: 02.06.22).

¹⁴⁷ Musa Osman Karatosun, “Daesoon Jinrihoe”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi , İstanbul, 2020, s. 131.

Sahaja Yoga

Sahaja Yoga, aydınlanma ve mistik bir deneyime dayanan, bireyin ruhani yükselişini sağlamayı esas alan bir meditasyon (derin düşünme) tekniğidir¹⁴⁸. Sahaja Yoga kavramın aslı Sanskritçeden gelmektedir ve Saha “ile, birlikte”, ja “doğmak”, yoga ise “birleşme, bütünleşme, bir olma” demektir¹⁴⁹. Kelimeler bir araya getirildiğinde “kendiliğinden birleşme” gibi bir anlam ortaya çıkmaktadır. Hindistan’ın Maharashtra şehrinde, 21 Mart 1923’de dünyaya gelen ve kendisine kusursuz, tertemiz anlamına gelen ‘nirmala’ ismi verilmiştir. Shri Mataji Nirmala Devi ismiyle da anılmasının yanında ‘anne’ olarak da bilinmiştir. Gençlik yıllarında tıp eğitimi alan Shri Mataji Nirmala, Sahaja yoga ’ya başlamadan önce manevi şifacı olarak ünlenmiştir¹⁵⁰.

5 Mayıs 1970’de Hindistan’ın Nargol şehrinde ıssız bir kumsalda tanrısal ruhani bir olayın kendisinin tüm benliğini doldurduğunu ve sorularının cevabını bu şekilde bulduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda diğer bireylerin de aydınlanma ile ruhlarıyla bağlantıya girebileceğini ve bu şekilde kendi içsel değişimlerini de yapabileceği olağanüstü bir yöntem keşfettiğini ifade etmektedir¹⁵¹.

Shri Mataji Nirmala en yakınlarından başlayarak çevresine bu yöntemi uygulamaya başlar ve daha sonra genişleyen çevresinin gayretiyle Sahaja Yoga Hindistan çevresinde yayılmaya başlar. Shri Mataji Nirmala 1979 yılında kendisinin “Adi Şakti”, “İlk Anne”, “Bir” olduğunu söyler. Böylece Tanrılığını ilan eden Shri Mataji Nirmala tanrı Vişnu’nun onuncu avatarı olan *Kalki* olduğuna inanılır. Shri Mataji Nirmala kendisinde doğaüstü güçler bulunan, her şeyin kötüye gittiği bir dönemde insanlara yardım için gelen bir kimse hatta tanrının bir avatarı olarak yeryüzüne geldiğine inanılır¹⁵².

Yoga ve meditasyonun sağlık amaçlı uygulanabilceğini söyleyen tek hareket Sahaja Yoga değildir. Bu inanış birçok dinde ve harekette de bilinmekte ve uygulanmaktadır. Meditasyon ile Kundalin enerjisinin uyandırıldığına ve bu enerjinin hastalıkların tedavisinde

¹⁴⁸ <http://www.sahajayogaportal.org/shri-mataji-nirmala-devi.html> , (Erişim Tarihi: 03.06.22).

¹⁴⁹ Kadir Albayrak, “Adana’da Uzakdoğu Kökenli Dinî ve Felsefî İnanışların İzdüşümleri: Sahaja Yoga ve Reiki Örneği”. Erciyes Akademi, Özel Sayı, 2021, 877.

¹⁵⁰ Merve Bahadır ve İhsan Çapcıoğlu, “Yeni Dini Hareketlerde Çevrimiçi ve Çevrimdışı Yönelimler: Sahaja Yoga Örneği”. *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, 32/2, 2021, s. 376.

¹⁵¹ <http://www.sahajayogaportal.org/shri-mataji-nirmala-devi.html> , (Erişim Tarihi: 03.06.22).

¹⁵² Hakkı Şah Yasdıman, “Sahaja Yoga”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi , İstanbul, 2020, s. 441.

kullanılacağına olan inaç Sahaja Yoga hareketinde sıkça vurgulanmakta ve uygulanmaktadır¹⁵³.

Sahaja Yogada günlük yapılan/yapılması gereken bireysel veya online meditasyona ulaşım imkânı sunulmuş olmasına rağmen karma meditasyona daha fazla vurgu yapılmaktadır. Yoga merkezlerinde haftalık yapılan meditasyonların (puja toplantılarının) önemi bu hareket için oldukça büyüktür. Sahaja Yoga hareketi doğduğu günden itibaren geniş çevrelere yayılmış, talep görmüş bir harekettir. Türkiye’de de Sağlıklı Yaşam Derneği adı altında faaliyetlerine devam etmektedir¹⁵⁴.

3.2.2. Teosofi Eksenli Hareketler

Teosofik hareketlerin temel karakteristiği spiritüalizme yani ruhçuluğa dayanmaktadır. Trans, meditasyon, karma ve reenkarnasyon ekseninde oluşum gösteren bu özellikteki hareketler aydınlanma döneminden önce oluşan metalaşmadan sonra oldukça dikkat çekici olmuştur. Bu hareketler aşağıdaki gibidir.

Teosofi

Spiritizm’e dayanan okültik ve ezoterik eksenli hareketlerin öncüsü olan Teosofi doğu mistisizmini ve batı okültizmini sentezleyen bir kavramı tanımlamaktadır. Bu özelliği ile dini çoğulculuğun da önünü açmaktadır¹⁵⁵.

Theos Yunanca ’da Tanrı ve *sophia* bilgi, hikmet anlamını karşılamaktadır. Teosofi bu iki kelimenin birleşiminden meydana gelmektedir. Fakat mevcut anlayışa göre *theos’un* burada karşıladığı anlam ile Tanrı’nın Bilgeliği kastedilmemektedir. Teosofi kavramı tam olarak Tanrıların sahip olduğu ilâhi bilgeliği ifade eder. Öte yandan kelimeyi tedavüle kazandıran kişiler aslında İskenderiyeli olan ve “Hakikat Âşıkları” olarak bilinen *Filalethaeian’lar’dır* ¹⁵⁶.

¹⁵³ Serkan Derin, Sahaja Yoga : İçeriği, Amacı Türkiye’deki Faaliyetleri, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2011, s. 23.

¹⁵⁴ Merve Bahadır ve İhsan Çapcıoğlu, “Yeni Dini Hareketlerde Çevrimiçi ve Çevrimdışı Yönelimler: Sahaja Yoga Örneği”. *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, 32/2, 2021, s. 376.

¹⁵⁵ Ali Rafet Özkan, “Teosofi”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi , İstanbul, 2020, s. 539.

¹⁵⁶ H. P. Blavatsky, *Teosofinin Anahtarı*, (Çev. Murat Sağlam), Mitra Yayınları, İstanbul, 2011, s. 14.

Teosofi hareketi felsefi teosofi'den ayrı olarak Helena Petrovna Blavatsky (1831-1891) tarafından 1875 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulmuş olan okültist ve ezoterik karakterli bir harekettir. Hareketin öğretileri Blavatsky' in düşünceleri temelinde şekillenmektedir. Blavatsky *Teosofi* hakkındaki doktrinleri XX. yüzyılın kültürel unsurlarını derinden etkilemiştir¹⁵⁷.

Blavatsky'i ve fikirlerini anlamak için öncelikle hayatına bakılacak olursa: Blavatsky 30 Temmuz 1831 yılında Rusya'da Ekaterinoslav şehrinde dünyaya gelmiştir. Blavatsky oldukça soylu ve zengin bir aileye mensuptur. Alman kökenli olan babası Albay Peter Hahn orduda görevli ve annesi Rus kökenli Helene Fadeev ise Rusya'da kendi döneminde tanınan bir roman yazarıdır. Blavatsky'in vaftiz edilmesi esnasında, papazın cübbesi yakılan bir mumdan tutuşmasından dolayı papaz ciddi şekilde yaralanmıştır. Aslında bu durum bile Blavatsky'in yaşamını sıra dışı bir şekilde geçeceğinin de habercisi olmuştur. Kendisine daha çocukken anlatılmaya başlayan hayalet, peri vb. varlıklara inanmaya başlayan Blavatsky, o zaman bile anlatılan varlıkları görmeye başladığını ifade etmiştir. Öte yandan daha küçük yaşta annesini kaybetmiş ve bu nedenle büyük anne ve büyük babası ile yaşamaya başlamıştır. Bu dönemde hem gözle görülmeyen varlıkların kendisiyle görüştüğünü ve/ya o varlıkların onu karanlık güçlerden koruduğunu iddia ettiği söylemleri de mevcuttur¹⁵⁸.

Blavatsky, çocukluğundan beri süre gelen bu gizeme olan merakını genciğinde de devam ettirdiği görülmektedir. 1848-1873 yıllarında dünyanın pek çok yerine seyahatler gerçekleştirmiş ve bu sırada farklı egzotik ve gnostik eksenli dinlerle veya düşüncelerle tanışma/tanıma fırsatı bulmuştur. Bu seyahatten sonra Amerika'ya gelen Blavatsky burada da Batı dünyasının 1848 yılını kasıp kavuran Spiritizm dalgasını da görme ve anlama fırsatı bulmuştur¹⁵⁹. Bütün bunlardan hareketle görülen o dur ki, Blavatsky'in yaşamı boyunca edindiği tecrübeler onun teosofi cemiyetini kurmaya zemin hazırlamıştır. Onun sıra dışı hayat serüveni bu cemiyeti kurmasının en büyük motivasyonu olmuştur. Ayrıca çocukluk döneminde de çevresi tarafından gizemli konularla güdülenmesi ve seyahatleri sırasında

---

¹⁵⁷ Ali Gül, "Teosofi Kavramı ve Teosofi Düşüncesinin Tarihi Gelişimi". *Ekev Akademi Dergisi*, 21/70, 2017, s. 2.

¹⁵⁸ Ali Gül, "Modern Okültizmde Bir Köşe Taşı: Helena Petrovna Blavatsky" *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, S. 9, 2017, ss. 288-293.

¹⁵⁹ Ali Rafet Özkan, "Teosofi", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi , İstanbul, 2020, s. 539.

edindiği tecrübe ve bilgi birikimlerinin de cemiyete sunduğu doktrinlerinin oluşturmasında önemli bir payı vardır.

1875 yılında bir süreliğine Amerika’da kalan Blavatsky’in bu dönemi aslında hayatındaki bir nevi dönüşüm noktasının zamanı ve mekânıdır. Zira bu süreç gezip gördüklerinin tanımaya/tanışmaya fırsat bulduklarının harmanlandığı merhalelerdir. Bu dönemde Blavatsky Amerika’ya geldiğinde tam manasıyla ruhçuluk akımı mensubu olmuştur. Bu mensubiyet aslında onun Teosofi Cemiyetini açmasının en önemli zeminlerinden biri olmuştur. Ruhçuluk akımının hala mensupken o dönemki anlayışlardan farklı olarak ezoterik ve okült eksenli bir hareket başlamıştır. Bu hareket mensubu olduğu ruhçuluk anlayışının doktrinlerine bir anlamda bağlı, bir anlamda da karşıydı. Yeni bir anlayış olmasına rağmen Blavatsky kendisine küçük de olsa bir çevre edinebilmişti. Blavatsky, Albay Henry Steel Olcott (1832-1907) ile de bu dönemde bir ruh çağırma seansında karşılaşmışlardır. Olcott onun çok donanımlı ve ilgi çekici biri olduğundan bahsetmiştir¹⁶⁰.

Cemiyet öncelikle “*Miracle Club*” (Mucize Kulübü) adıyla kurulmuştur. Bu bağlamda cemiyetin tek meşgalesi yalnızca ruh çağırma olmamıştır. Bunun yanında spiritüel tezahürler, sır öğretileri, eski idrakler bu cemiyetin ilgi alanlarında olmuştur. Kısa bir sürede dünyanın dört bir yanında farklı isimlerle açılan Teosofi Cemiyet, okült ve ezoterik eksenli çevrelerde oldukça yankı uyandırmıştır¹⁶¹

Blavatsky yaşamının çoğu döneminde bir şeyler yazmakla meşgul olmuştur. 1888 yılında yazmış olduğu *The Secret Doctrine* (Gizli Öğreti), Batı’da ortaya çıkmış en etkili ve çok boyutlu okült eserlerden birisi olarak kabul edilmiştir. Öyle ki eser ezoterizm ve okültizmin kaynağı olarak görülmüştür¹⁶². Gizli Öğreti eseri toplamda üç ciltten oluşmaktadır. 1)Dünya İyiliği, 2)insan iyiliği 3)sır, temalarını içermektedir.

Teosofi cemiyetinin temel özelliklerine bakılacak olursa, “gizlilik” en başta ifade edilebilecek kavramdır. Ancak bu duruma rağmen bu kavramın, cemiyetin bir yapı özelliğinin olup olmadığı hep tartışılmıştır. Cemiyetin farklılıklara karşı tutumu ise tarafsız / yansızdır. Yani birey istediği dini veya felsefi düşünceyi kabul etmek ve benimsemekte

---

¹⁶⁰ Gül, a.g.m., ss. 296-297.

¹⁶¹ Ali Rafet Özkan, *Kıyamet Tarikatları; Yeni Dini Hareketler*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, ss. 183.

¹⁶² Gül, a.g.m, s.316.

özgürdür. Blavatsky, cemiyetin ahlak ilkelerinin genellikle büyük dünya reformcularının Konfüçyüs, Buda, İsa, Platon, Zerdüşt gibi kişilerin öğretilerine dayandığını ileri sürmektedir¹⁶³.

Blavatsky 8 Mayıs 1891 yılında Londra'da vefat etmiştir. Kurduğu cemiyeti ise üç kıtada yüzden fazla şubesi vardır. Buna Türkiye' de dâhildir. Blavatsky'in ölümü taraftarlarınca *White Lotus Day* (Beyaz Lotus Günü) olarak anılmaktadır¹⁶⁴.

Altın Gül-Haç Okulu,

Altın Gül-Haç Okulu (Lectorium Rosicrucianum) ya da İngilizce adıyla Spiritual School of Golden Rosycross (Altın Gül-Haç Manevi Okulu), Gül-Haçlılar (Rosicrucians) Cemiyeti çatısı altında toplanan en büyük organizasyonlardan biridir. Lectorium Rosicrucianum Hollanda doğumlu ve uluslararası bir web sitesi ile geniş çevrelere erişebilen bir harekettir. Dünyada 15.000'den fazla öğrencisi ve üyesi bulunmaktadır¹⁶⁵.

1920'lerde Hollanda'da kurulan bu hareketin en önemli liderleri Jan Leene (1896-1968) ve kardeşi Zwiwer Wilhelem Lenee, 'dir. (1892-1938). Ancak Jan Lenee'nin erken ölümünün ardından hareketi Stok-Huyser üstelenmiştir¹⁶⁶.

Altın Gül-Haç Okulu, mistik, heretik ve katharistik özellikler taşıyan gnostik bir harekettir. Gnostik akımların genel olarak ortak özelliği bireyin özünü, derin sırlarını ve onlar hakkındaki hakikatin bilgilerini ehil olmayanlardan gizleyerek, yalnızca üstat tarafından inisiyasyon yoluyla öğretilmesidir. İçsel farkındalığı sağlayan bu bilgiler ve sırlar herkes tarafından bilinmemektedir. Bu bireyin elde etmesi için belli aşamaları gerektiren ezoterik(gizlem) bir doktrindir. Bu bağlamda hareketin amacı ruhsal dönüşüm olarak da isimlendirilen transfigürasyon yoluyla 'kalbin gülünü' yani ilâhi kıvılcımı bulup uyandırmak suretiyle, ilâhi tabiatını unutan bireyi özüne kavuşturmadır. Çünkü her bireyin içinde özden gelen kalbin gülü olarak isimlendirilen ilâhi bir tabiat bulunmaktadır. Hareket

---

¹⁶³ Ali Gül, Senkretik Bir Oluşum Olarak Teosofi Cemiyeti ve XX. Yüzyıl Kültürel Yapıları Üzerindeki Etkisi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2015, ss.117-123.

¹⁶⁴ Gül, 2017, a.g.m., s.318.

¹⁶⁵ <https://www.cesnur.org/testi/RosyCross.htm>, (ErişimTarihi:03.06.22).

¹⁶⁶ <https://www.cesnur.org/testi/RosyCross.htm>, (ErişimTarihi:03.06.22).

dünya genelinde, geniş bir yayılım yelpazesine sahiptir. Bunun yanı sıra “logon” adı verilen yayım evi ile sanal bir dergi çıkararak daha fazla bireye erişmeyi amaçlamaktadır¹⁶⁷.

Aetherius

Aetherius cemiyeti Dr. George King tarafından 1954 yılında Londra’da kurulmuştur. King (1919-1997), yoga ustasıdır ve trans, medyum ve spiritüalizm ile ilgilenmiştir. Bu eksende de bu konularla ilgili birçok kitap yazmıştır. O 1954 yılında dünya dışı varlıklara (ya da zekâ olarak geçer) temasa geçtiğini iddia etmiştir. Bu varlık “Aetherius” olarak bilinmektedir. Yaşanılan bu hadise King’i 1955 yılında Aetherius cemiyetini kurmaya teşvik etmiştir. King’in bu cemiyeti kurmasının bir diğer sebebi ise dünya dışı varlıkların daha fazla temasa geçmesini sağlamak ve onların bilgeliğini ve oldukça gelişmiş olan zekâlarını harekete geçirmek¹⁶⁸.

King’in erken yaşamına da değinilecek olursa; Dr. George King 23 Ocak 1919’da İngiltere’nin Shropshire kentinde Wellington yakınlarında doğdu. Çocukken bile maneviyata derin bir ilgisi vardı ve hayatın gizemlerinde geleneksel felsefe veya dinin açıklayabileceğinden çok daha fazlası olduğunu çocukken görebilmiştir. 1940’ların ortalarında, kadim ruhsal yoga bilimini ele alarak gerçeğe olan özlemini bir adım öteye taşıdığı ifade edilir. King’in bu dönemde aynı zamanda tam zamanlı bir işte çalıştığını ve buna rağmen günde 8-10 saat yoga yaptığı söylenmektedir. 1950’lerin ortalarına gelindiğinde, Dr. King, yoga pratiği aracılığıyla psişik yeteneklerini daha fazla geliştirmiştir ve ona göre gelecekte olacaklar için temel bir hazırlık olarak hizmet eden, Dünya’da ulaşılması mümkün olan en yüksek bilinç durumlarından birine girmiştir¹⁶⁹.

King, Aetherius üyeleri tarafından, karizmatik lider veya peygamber olarak tanımlanmıştır. Bunun nedeni King’in yaşadığı deneyimlerdir. King ve dünya dışı varlıkların karşılaşması 1954 yılının mayıs ayında başlamıştır. King şöyle bir ses duyduğunu iddia etmiştir: “Kendini hazırla, sen gezegenler arası parlamentonun sesi olacaksın”. Bu mistik deneyimden sonra King kendini meditasyondan geri çekmiştir. 8 gün sonra beyaz cübbe giymiş Hindistan’da yaşayan bir yoga ustası tarafından ziyaret edilmiştir. Görünüşe göre

---

¹⁶⁷ Nadide Şahin, “Altın Gül-Haç Okulu”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi, İstanbul, 2020, ss. 50-51.

¹⁶⁸ <https://www.aetherius.org>, (ErişimTarihi:08.06.22).

¹⁶⁹ <https://www.aetherius.org>, (ErişimTarihi:08.06.22).

yoga ustası King'in kendisine verilen görevi yerine getirme yeteneği konusunda şüpheleri olduğunun farkındadır. Yoga ustası ona dedi ki: "Seçilmeye layık olup olmadığına karar vermek sana düşmez oğlum" demiştir ve daha sonra King'e belirli yoga uygulamalarıyla ilgili talimatlar vermiş ve kapalı kapılardan ayrılmıştır. Bu hadiseden sonra King'in görevi başlamıştır¹⁷⁰. King burada manevi şifacı, kozmik üstat, avatar, mistik, peygamber olarak nitelendirilmektedir.

Aetherius hareketi görüşleri çoğunlukla teosofi üzerinde temellenmekle birlikte yeni çağ inanışları da mevcuttur. Kurucusu King'den de anlaşılacağı üzere spiritualist bir harekettir. Ancak Aetherius üyeleri bu hareketi bir UFO organizasyonu olarak tanımlar. Hareket üyeleri, kozmik üstatlarının manevi enerjilerinin yardımı sayesinde dünyayı tamir ettiklerini ileri sürmekte ve Tanrı'nın yasalarına, bilimin koyduğu yasaların uygulanması gerektiğine inanmaktadırlar. Yoga, karma, reenkarnasyon ve meditasyonun varlığına inanılır. Aetherius hareketinde ki ayinler, genellikle dünyadaki tehlikelerle ilgilidir. Bu nedenle insanlığa hizmet ve tehlikelerden onları korumak bu hareketin esasıdır. Aetherius hareketinde insanlığa hizmet kadar var olan güzellikleri korumakta bir görevdir. Örneğin bireyler sağlıklı beslenme, nefes egzersizleri ve manevi şifaya teşvik edilmektedir. Aetherius hareketinin bir diğer önemli özelliği ise "Beklenen Üstat" tır. Bireyler bu üstadın gelişine hazırlanmalıdır ancak ne zaman geleceği henüz belli değildir. Beklenen üstat dünyada var olan bütün ordulardan daha güçlü bir uçan daire ile yeryüzüne geleceğine inanılır. Kıyamet benzeri olaylarda da uzaylıların geleceğine inanç da mümkündür. Hareket hakkında çok fazla araştırma olmadığı için üye sayıları belli değildir. Dünya çapında faaliyetler göstermelerine karşın üye sayısının bini geçmediği düşünülmektedir¹⁷¹.

Antroposofi

Antroposofi kavramı *antropos* (insan), ve *sophia* (bilgi, hikmet), kelimelerinin birleşiminden meydana gelmekte ve "insan bilimi" anlamı taşımaktadır¹⁷². Antroposofi,

---

¹⁷⁰ John A. Saliba, "The Earth is a Dangerous Place--The World View of the Aetherius Society". *Marburg Journal of Religion*, 4/2, 1999, s. 3.

¹⁷¹ David V. Barret, "Aetherius Society", *Encyclopedia of New Religious Movements*, (Ed. Peter B. Clarke), Routledge, London and New York, 2006, s. 4.

¹⁷² Ali Rafet Özkan, "Antroposofi", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi, İstanbul, 2020, s. 64.

Avusturyalı Rudolf Steiner (1861-1925) tarafından geliştirilen 'manevi bilim'e verilen isimdir. Steiner'in görüşüne göre, doğal dünyaya kozmik ritimler rehberlik ediyordu ve o, manevi dünyayı sadece bilimin veya tasavvufun kısmi ve sınırlı yaklaşımları olmadan araştırmak amacıyla antroposofiyi kurdu. Steiner, Antroposofinin temel ilkelerini, ana hatlarıyla üç önemli çalışmasında belirtmiştir. Bunlar; *Theosophy*, *Occult Science* ve *Knowledge of the Higher Worlds* eserleridir. Steiner antroposofik çalışması 1913 yılında yoğunlaşmış İsviçre'de Dornach çevresinde hareket kurulmuştur. Ancak bununla birlikte, Steiner hiçbir zaman hareketin bir üyesi olmamıştır¹⁷³.

Antroposofi hareketinin, dünya görüşü ve öğretisi teosofik bir karaktere sahiptir. Steiner'e göre Antroposofi, ruhu yönetebilme yöntemidir. Yani mana ötesi dünyanın kapılarını açar ve psişik anlamların anlaşılmasındaki hakiki olan idrakleri de bulmak ister/bulur. Antroposofi ile bireyler görülmeyen dünyadan aracı olmadan diledikleri şekilde hareket ederler. Antroposofi, okültik bir yapıya sahiptir. Bu ekseninde Steiner, ruh (tin) bilimi kapsamında, eğitim, müzik, mimari, tiyatro gibi çalışma ve etkinlik biçimlerini de spiritüel bir şekilde sunmuştur. Bu nedenle harekette “tinsel bilinç” kavramı çok önemlidir. Örneğin tinsel bilinci geliştirmeye yönelik olan, “öritmi” dansı buna iyi bir örnektir. Genel olarak bakıldığında Antroposofi merkezine bireyi ve onun gelişimini merkeze almıştır. Bu bağlamda Antroposofi hareketi üyeler için ve özellikle de engelliler için mevcut çiftlikler, tedavi merkezleri gibi kuruluşları vardır. Antroposofi hareketinin günümüzde de ulaşılabilir web sayfasının yanında çeşitli faaliyetleri de mevcuttur¹⁷⁴.

3.2.3. Ezoterik-Mistik-Spiritüalist Eksenli Hareketler

Yeni Çağ Hareketlerinin en temel karakteristiklerinden biriside mistisizmi öne çıkarmasıdır. Çoğu kurucu lider öncelikle mistik bir tecrübe yaşadığını ve bunun akabinde bireyleri kurtuluşa davet ettiğini iddia etmektedir. Bu ekseninde ki hareketler aşağıda sırasıyla incelenmiştir.

---

¹⁷³ Alexanra E. Ryan, “Anthroposophy”, *Encyclopedia of New Religious Movements*, (Ed. Peter B. Clarke), Routledge, London and New York, 2006, s. 33-34.

¹⁷⁴ Ali Rafet Özkan, *Kıyamet Tarikatları; Yeni Dini Hareketler*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, ss. 198.

Doğu Tapınakçıları Tarikatı

Ordo Templi Orientis kısaca “O.T.O” olarak ifade edilen Türkçeye de Doğu Tapınakçıları Tarikatı adı verilen hareket XX. Yüzyılda doğmuştur ve günümüzdeki yetkinliği de halen devam etmektedir. Öncesinde masonik bir locaya katılan Kellner, daha sonrasında kendi academia masonica’sını kurmaya karar vermiştir. 1895 yılında bu fikrini ortağı olan Theodor Reuss’la paylaşan Kellner, kısa bir tartışma sonrası academia masonica’nın Ordo Templi Orientis olmasına karar vermişlerdir¹⁷⁵.

Okült, simya, ezoterik ve büyüsel öğreti gibi doktrinleri esas alan bu oluşumun amacı bu tarz uygulamaları daha iyi yaymak ve öğretebilmek olmuştur. Bu amaç ile ilerleyen Kellner bunun için Hindistan’a gidip Hint felsefesi dersleri almış ve yoga üzerinde çalışmalar yapmıştır. Bu süreçte özellikle O.T.O’nun da öne çıktığı konular olan “cinsel büyü” ve “tantrik uygulamaları” öğrenmiş ve bunlarla ilgilenmiştir¹⁷⁶.

Kellner’in 1905’te ölümünün ardından O.T.O düşük bir seyir izlemiştir. Ancak Reuss’un yönetimi ele alması ve birçok ülkede görüşmeler yapıp öğretilerini yaymaya çalışması bu hareketin güçlenmesini sağlamıştır. Reus ayrıca O.T.O’yu çeşitli dergilerde ve yayın organlarında şu ifadeleriyle açıklamıştır: Örgütümüz, tüm masonik ve hermetik sırlara, cinsel büyü öğretisine açılan bir anahtar gibidir. Bu öğreti doğanın tüm sırlarını, Hürmasonluğun tüm sembolizmini ve dinlerin tüm sistemlerini açıklamaktadır”. Reuss’un bu sözlerinin ardından Crowley’in de tarikata dahil olmasını sağlamış ve hareket doktrinel anlamda daha gelişmiştir. Bunun devamında bu gibi açıklamalar devam etmiş ve hermetizm merkeze alınarak yayınlar yapılmıştır. Crowley’in de harekette söz sahibi olduğu süreçte bu tür uygulamaların vahyin bir çeşidi olduğunu ayrıca erkek ve kadın arasındaki birlikteliğin yaşam enerjisini ortaya çıkardığını iddia etmiştir. Bu ekseninde Crowley ikinci öğretisi olan *Thelema*’yı sunmuş ve kendisini yeni çağın peygamberi olarak ilan etmiştir. Doğu Tapınakçıları Tarikatı, günümüzde geniş alanlara yayılmıştır¹⁷⁷.

¹⁷⁵ [https://stringfixer.com/tr/Carl_Kellner_\(mystic\)](https://stringfixer.com/tr/Carl_Kellner_(mystic)) , (ErişimTarihi: 04.06.22).

¹⁷⁶ İbrahim Emre Şamlıoğlu, “Doğu Tapınakçıları Tarikatı”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi , İstanbul, 2020, s. 148.

¹⁷⁷ Süleyman Turan ve Emine Battal (Ed.), *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, Okur Akademi, İstanbul, 2020, ss. 148-149.

Ekankar (Eckankar)

Ekankar Punjabi Sant Mat ya da Radha Soami Satsang spiritüel geleneniğinin batılı versiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Topluluğun doktrinlerinde Hinduizm ve Budizm'in de etkisi görülmektedir. Ekankar hareketi Paul Twitchell tarafından 1965 yılında Kaliforniya'da kurulmuştur¹⁷⁸.

Ekankar hareketine etimolojik bir inceleme yapılacak olursa; sözlüğündeki ifadeye göre Eckankar kelimesi sihizmden gelmiştir ve Tanrı ile ortak çalışmak anlamına gelmektedir. Ayrıca Ekankar'da (ECK) Yaşam Akımı, Tanrı'nın ışığı ve sesi olarak da bilinen Kutsal Ruh için kullandıkları başka ifadeler de mevcuttur. Eckankar'ın lideri ise "Yaşayan ECK Ustası" mahlası ile bilinir. Liderler mahanta unvanına sahiptir ve onlar her üyenin hem ruhsal hem de bireysel gelişimi için rehber olarak görev görür¹⁷⁹.

Liderlerin olduğu kadar Ekankar üyelerinin de isimleri mevcuttur. Üyelere öğrenci anlamına gelen "ekist" ya da "chela" denilmektedir. Üyeler manevi bilgilere ve kutsal ruhun kendisini göstermesi deneyimine, ancak liderler vasıtası ve gerekli olan manevi egzersizler sonucunda ulaşabilmektedirler. Ekankar'a göre manevi egzersizler kadar rüyalar da önemlidir. Çünkü rüyalar üyelere astral seyahatin yolunu açmaktadır. Bahsedilen bu eylemlerle birlikte hareketin nihai amacı olan Tanrı'nın sesi ve ışığına ulaşmak mümkündür¹⁸⁰.

Bu ekseninde Ekankar'ın temel ilkesi Tanrı'ya dönmektir. Bu durumda Tanrı'ya dönmenin yolu da farkındalığı bedenden çıkarıp, varoluşun iç planlarına kaydıran Ruh yolculuğu ile ulaşılır. Ruh yolculuğu bu ekseninde kutsalın tecrübesi olarak görülmektedir. Bununla birlikte Ruhsal büyümeyi gerçekleştirmek için belirli mantralar/ ilâhiler söylenmelidir. Bunlar Tanrı'ya edilen aşk şarkıları olarak görülür¹⁸¹.

Kurucu lider Paul Twitchell'in Hindu bir guru olan Sudar Singh'ten ruh seyahatini öğrendiğine inanılmaktadır. Ayrıca hareketin üyeleri, onun ruh seyahati yoluyla Tibetli üstat Rebazar Tarzs ile görüşerek Ekankar'ın temel prensiplerini ondan aldığına da

¹⁷⁸ <https://www.britannica.com/topic/ECKANKAR> , (ErişimTarihi: 04.06.22).

¹⁷⁹ <https://stringfixer.com/tr/Eckankar> , (ErişimTarihi: 04.06.22).

¹⁸⁰ Rabia Mert, "Ekankar", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi , İstanbul, 2020, s. 154.

¹⁸¹ <https://stringfixer.com/tr/Eckankar> , (ErişimTarihi: 04.06.22).

inanılmaktadır. Twitchell'in doktrinlerinin temel odak noktası *self realization* kendini gerçekleştirme ve Tanrı ile birlik oluşturmaktadır. Bunun dışında Ekankar üyeleri karma ve reenkarnasyon inancına da sahiptir. Bireyin yaşamış ve yapmış olduğu kötü birtakım hadiseler yüzünden oluşan karma borcundan kurtulması reenkarnasyona bağlı olması ile ilintilidir. Dahası birey karma borcundan kurtularak kutsal tecrübeyi elde edebilir¹⁸².

Ekankarın şu andaki durumuna da bakılacak olursa kırktan fazla ülkede tanınan evrensel bir kuruluştur ve kâr amacı gütmeyi iddia edilir. Ekist olarak bilinen öğrencilerinin sayısı binlerle ifade edilmektedir. Ekankar'ın uluslararası merkezi olarak bilinen dünya genel merkezi Tempole of ECK Minnesota, Chanhassen'dedir¹⁸³.

Evrensel Hayat

Hıristiyan kökenli olan Evrensel Hayat (Universelles Leben, UL), "İsa Mesih'i eve davet faaliyeti" Heimholungswert Jesu Christi, HHW) ismiyle 1977 yılında Gabriele Witte tarafından Almanya'da kurulmuştur. Hareket Hıristiyan kökenli olmasının yanı sıra diğer dinlerden de parçalar taşımakta ve bu nedenle eklektik bir yapıya sahiptir. Witte bir medyumun aracılık yapması sayesinde Hz. İsa ile görüştiğini iddia etmiştir. Bunun dışında Mairadi isimli dünya dışı varlıkla görüştiğini de ileri sürmüştür. Witte'e bu mistik tecrübe sonucunda çeşitli isimlendirmelerde bulunulmuştur. Bu ekseninde bir kadın peygamber konumuna gelen Witte taraftarları tarafından Tanrı'nın sesi, Zamanın Öğretmeni gibi unvanlar verilmiştir¹⁸⁴.

1975 yılında Hz. İsa'nın ruhunun onun hayatına girmesi ile anlam ötesi bir tecrübe yaşamaya başladığını ve kendisinin yeni nesi için bir kehanet aracı olduğunu iddia etmiştir. Bundan böyle Witte'in vazifesi çocuklarını (üyeler) ebedi evlerine götürme ve Tanrı Krallığını inşa etmektir¹⁸⁵.

Evrensel Hayat'ta, uzak doğu düşüncesinden olan "karma ve reenkarnasyon da (ruh göçü) var olduğu görülmektedir. Ayrıca Witte ahir zaman peygamberidir ve kendisinden

---

¹⁸² Rabia Mert, "Ekankar", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi, İstanbul, 2020, s. 155-156.

¹⁸³ <https://stringfixer.com/tr/Eckankar>, (ErişimTarihi: 04.06.22).

¹⁸⁴ Ali Rafet Özkan, "Evrensel Hayat", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi, İstanbul, 2020, s. 161.

¹⁸⁵ <https://www.encyclopedia.com/science/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/universal-life-inner-religion>, (ErişimTarihi: 04.06.22).

başka peygamber öğretmen gelmeyecektir. Ayrıca Evrensel Hayat kendini tek gerçek din olarak ifade etmekte ve şu an mevcut İncillerin kiliseler ve rahipler tarafından değiştirildiğini iddia etmektedir. Bu nedendir ki Gabriele Wittek 1989'da bir eser *Das ist Mein Wort A Und* kaleme almıştır ve bu eser İsa'nın gerçek incili kategorisindedir. Nihai olarak hareketin amacı deruni bilgiyi elde etmek ve Tanrı'ya ulaşmaktır. Evrensel Hayat hareketinin taraftar sayısı net olmamakla birlikte 10.000-40.000 civarı arasındadır. Hareketin bir web sayfası ve bir de radyo yayını mevcuttur buradan kitap, dergi gibi materyallere ulaşmak mümkündür¹⁸⁶.

Hacer'in Evrensel Ruhani Kilisesi

Afrika kökenli, Hacer'in Evrensel Ruhani Kilisesi (Universal Hogar's Spiritual Church, UHSC) Amerikalıların kurduğu kiliselerden biridir. Hareket ismindeki Hacer (Hogar) Kitab-ı Mukaddes figürlerinden biridir. Afrikalı insanlar kendilerini Hacer figürü ile kendilerini özdeşleştirmişlerdir. Kitab-ı Mukaddes'te 'Afrikalı köle' olarak bahsedilen Hacer, bu hareketin takipçilerine göre aynı zamanda Tanrı'nın kendisiyle konuşmuş olduğu, kendisine bir çocuk verdiği ve yaşadığı ölümcül baskılara rağmen inancını koruduğu için önemli ve örnek alınacak bir şahsiyettir. Çünkü bu bireylerin de hayatlarında yoksulluk, sömürü, tek ebeveynlik durumları yaşamış oldukları için bu kişiyi örnek almışlardır¹⁸⁷.

Bu hareketin resmi kilise olarak kuruluşu ise 23 Eylül 1923'te George Willie Hurley tarafından kurulmuştur. Kilisenin ilk takipçileri Hurley'in eşi ve altı çocuğu olmuştur. Daha sonraları kilise daha büyük bir binaya taşınmıştır. Hurley önce 13 yaşında bir vizyon gördüğünü ve bunun kendisi için bir hediye olduğunu ifade eder. Diğer vizyonu ise 1923'te görmüş ve bu vizyon kendisine bir vazife vermiştir¹⁸⁸.

Hurley 1923'te gördüğü vizyonda daha sonradan kurduğu kilisenin sembolü olarak kullanılacak kartala dönüşen siyahi bir genç kız gördüğünü ileri sürmüştür. Ayrıca daha sonradan burada ölümlerin ruhları ile nasıl iletişime geçileceği eğitimi verilmiştir. Hareketin merkezinde Hurley'in görüşleri yatmaktadır. Buna göre Tanrı'nın ruh olduğu ve inkarnasyon inancı yer almaktadır. Bu ekseninde Hurley, tüm insanlarda Tanrısal bir öz olduğunu ancak kendisine verilen bir görevden dolayı onlardan farklı olduğunu iddia

---

¹⁸⁶ Ali Rafet Özkan, *Kıyamet Tarikatları; Yeni Dini Hareketler*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, ss. 205-206.

¹⁸⁷ Ömer Faruk Araz, "Hacer'in Evrensel Ruhani Kilisesi", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi, İstanbul, 2020, s. 204.

¹⁸⁸ <http://www.uhsca.org/>, (Erişim Tarihi: 04.06.22).

etmiştir. Kutsal Ruhun onu çocukken gördüğü o vizyon ile seçtiğini ve bu sayede manevi olarak arındığını ileri sürmüştür. Bu hareketin üye sayısı tam olarak bilinmemektedir. Bazı kaynaklara göre 185.000 olduğu iddia edilmiştir. Resmî web sitelerinde Amerika Birleşik Devletleri'nde 12 eyalette mevcut olduğu bilinmektedir¹⁸⁹.

İçsel Işık Kardeşliği

İçsel Işık Kardeşliği (*Fraternity of the Inner Light*), 1924 yılında Dion Fortune tarafından Glastonbury şehrinde *The Society of Inner Light* adıyla kurulan ezoterik ve okültist bir harekettir. Daha sonra adını İçsel Işık Kardeşliği olarak değiştirilmiştir. Web sitelerinde hareketin amacı, toplum için okültik, mistik ve ezoterik psikoloji çalışmalarını geliştirmek ve uygulamak olarak ifade edilmektedir.¹⁹⁰ Hareket ayrıca *Wisdom Religion* “Bilgelik dini” veya *The Mysteries* “Gizemler” olarak da isimlendirilmektedir¹⁹¹.

Işık Hareketinin başlıca amacı, dünyadaki yaşam ile ruhsal güçler arasında var olan köprüyü kurmak ve genişletmek-geliştirmektir¹⁹². Bu hareketin doktrinleri kurucu lider Dion Fortune tarafından belirlenmiştir. Bu durum ise Dion Fortune'nin geçirdiği bir mistik deneyim sonrası elde edilen materyallerden elde edilmiştir¹⁹³.

Dion Fortune 6 Aralık 1880 yılında Galler'de doğdu. Annesi bir harekette şifacı babası ise avukattı. Fortune, Birinci Dünya Savaşı yıllarında birçok faaliyet yürüten (*Woman's Land Army*), Kadın Kara Ordusu isimli organizasyona katıldı. Bu dönemde İsa gibi kişilerle görüşüğünü ve vizyonlar gördüğünü ileri sürmüştür. Daha sonra Theodore Moriarty isimli bir farmason ve okültist ile tanışmış ve ondan büyü öğrenmiştir. Ayrıca Theodore Moriarty ona Batı mistik geleneğini de öğretmiştir. Bu esnada Fortune'i transa geçmiş ve burada “Üstat” olarak isimlendirdiği ruhani varlıklarla irtibat kurduğunu ileri sürmüştür. Bu deneyimin onu oldukça etkilediği için Fortune çeşitli hermetik gruplara dahil olmuştur. Bu gruplarda da çeşitli okültizm ve büyü ritüelleri öğrenen Fortune nihayetinde kendi gizli cemiyetini kurmuştur. Fortune daha sonra kendi kitaplarını yazmak için inzivaya çekilmiştir. Yazdığı kitapların tercümesi ve yapılan dersler ile hareket kısa süre içerisinde

---

¹⁸⁹ Ömer Faruk Araz, “Hacer'in Evresel Ruhani Kilisesi”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi, İstanbul, 2020, ss. 206-207.

¹⁹⁰ <https://occult-world.com/inner-light-society-of/>, (Erişim Tarihi: 05.06.22).

¹⁹¹ <https://www.innerlight.org.uk>, (Erişim Tarihi: 05.06.22).

¹⁹² https://www.sourcewatch.org/index.php/Society_of_the_Inner_Light, (Erişim Tarihi: 05.06.22).

¹⁹³ <https://occult-world.com/inner-light-society-of/>, (Erişim Tarihi: 05.06.22).

oldukça fazla yayılım göstermiştir. Hareketin kozmolojisini Fortune katıldığı diğer okültist karakterli hareketler gibi kurgulamıştır. Mum ışığı, ayinle ilgili kıyafetler, ilâhiler, ruh çağırma ve kokular hareketin temel karakteristik özelliklerini oluşturur. Tantrik büyü, Isis ve Pan ritüellerinin yapıldığı da görülmektedir¹⁹⁴.

Günümüzde cemiyet üyesi olmak için çeşitli eğitimler alınması gerekmektedir. Bunlar yaklaşık bir yıl sürecek olan Hayat Ağacı bilgisi ve meditasyon disiplini gibi bazı tekâmül kurslarıdır. Hareketin kutsal kitapları Fortune'nin inzivaya çekildiğinde yazdığı kitaplardır. Bunlardan en önemlilerinden birisi *The Mystical Qabalah* (Mistik Kabala)'dır. Ayrıca Fortune'nin vizyonlarında ve translarında çeşitli üstatlarla yaptığı ruhsal iletişimi aktardığı *The Cosmic Doktrine* (Kozmik Doktrin) eseri de oldukça önemlidir¹⁹⁵.

Moonculuk

Unification Church yani “Birleşme Kilisesi” olarak da bilinen Moonculuk, kendini yeryüzünde cennetin krallığını tahkim etme hedefine adanmış, bin yıllık mesiyanik bir harekettir¹⁹⁶. Moon hareketi ismini kurucusu olan Sun Myung Moon'dan (1920-) almaktadır. Hristiyan menşeli bir tarikat olan Moonculuk kurucundan dolayı *Moonies* “Mooncular” olarak anılmaktadır¹⁹⁷.

Sun Myung Moon, 6 Ocak 1920 tarihinde Kuzey Kore sınırlarında yer alan bir kasabada doğmuştur. Çocukluk yıllarını muhafazakâr bir çevre ve ebeveynlerin yanında Kore Birleşik Presbiteryan Kilisesi'ne bağlı olarak geçirmiştir.¹⁹⁸ Moon 1936 yılında henüz 10 yaşındayken bir vizyon gördüğünü ve bu vizyonda Hz. İsa'dan vahiy aldığını, vahiyde ise kendisinin Tanrı'nın yeryüzündeki krallığını tamamlaması için seçildiğini ileri sürmüştür. Ayrıca daha sonra vahiylerin gelmeye devam ettiğini Hz. İsa dışında Hz. Musa ve Buda'dan gibi dini liderlerden de vahiy aldığını da iddia etmiştir¹⁹⁹.

---

¹⁹⁴ Nevfel Akyar, “İçsel Işık Kardeşliği”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi, İstanbul, 2020, s. 204.

¹⁹⁵ Süleyman Turan ve Emine Battal(Ed.), *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, Okur Akademi, İstanbul, 2020, ss. 250-251.

¹⁹⁶ <https://www.encyclopedia.com>, (Erişim Tarihi: 05.06.22).

¹⁹⁷ Ali Köse, *Milenyum Tarikatları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 115.

¹⁹⁸ H. Ezber Bodur, “Moonculuk Hareketi ve Türkiye'de Benzer Bir Cemaat Yapılanmasının Sosyolojik Analizi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.1, 2003, s. 21.

¹⁹⁹ Köse, a.g.e., s.115.

Moon gördüğü bu vizyonlara göre İsa ancak evlenseydi ve bu sayede bir aile kurabilseydi kurtuluş gerçekleşmiş olacaktı ancak İsa evlenmeden çarmıha gerildiği için kurtuluş gerçekleşmedi. İsa'nın çarmıhta kanını akıtmak suretiyle insanlara ancak manevi kurtuluşu sunmuştur. Bu nedenle asli günahı temizleyecek fiziksel kurtuluş da gerçekleşmemiştir. İsa'nın insanlara sunamadığı bu kurtuluş görevini Tanrı Sun Myung Soon'a vermiştir. Bu ekseninde Moon Tanrı ile görüştüğü iddiasında da bulunmuştur²⁰⁰.

Sun Myung Moon, gördüğü bu vizyonlardan hareketle kendi teolojisini oluşturmaya başlamıştır. Buradan hareketle Moon kendisine gelen vahiylerle paralel olarak hareketin resmi doktrini olacak olan bir kitap oluşturmuştur. 1952 yılında oluşumu tamamlanan bu eserin adı *İlahi İlke* (Divine Principle)'dir. Moon'un İlahi İlke 'de oluşturduğu bu teolojinin Hristiyan gelenekleri ve uzak doğu dinlerinin birleşimi olduğunu ifade etmek mümkündür. Moonculuğun doktrinlerinin odağında, insanlığın yaratılışı, düşüşü ve yeniden kurtuluşunun çeşitli yorumları vardır. Bu ekseninde genel olarak Mesihlik kavramını esas alan Moon, Tanrı'nın krallığını kuracağını ve bu nedenle kendisinin beklenen Mesih olduğunu 1992 yılında ilan etmiştir²⁰¹.

Moon, Tanrı ile insan arasındaki ilişkinin düzeltilmesini sağlayacak olan kişidir. Moon totalde üç evlilik yapmış olmasına rağmen ilk iki evliliği taraftarlarınca bilinmez. Son evliliğinde ise üçüncü eşi olan Hak Ja Han ile Kutsal aileyi oluşturmuşlardır. Bu kutsal aile, Âdem ve Havva'nın başaramadıkları misyonlarıdır. Moon ve Han'ın, Âdem ve Havva gibi asli günahları yoktur. Bu nedenle onlar Tanrı ile direkt olarak iletişim kurabilmekte ve Tanrı'yı bilebilmektedirler²⁰².

Bireyleri asli günahtan arındırmayı kendine görev olarak addeden Moon, bunun için toplu nikah törenleri gerçekleştirmektedir. Bu tören Moon hareketi için önemli uygulamalardan biridir. Eş seçimini ise Moon'un yapması, onu kurtarıcı olarak seçenler tarafından tepki ile karşılanmaz. Hatta bu seçimi Tanrı'nın inayetine bağlı olarak günahsız Mesih'in yapmış olması, onlar için en iyi seçilmiş eş anlamına gelmektedir²⁰³.

²⁰⁰ <https://islamansiklopedisi.org.tr/moonculuk> , (Erişim Tarihi: 06.06.22).

²⁰¹ Mustafa Bıyık, "Moonculuk", *Yaşayan Dünya Dinleri*, (Ed. Şinasi Gündüz), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları , İstanbul, 2007, ss. 430-431.

²⁰² Ali Köse, *Milenyum Tarikatları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.118.

²⁰³ Mustafa Bıyık, "Yeni Dünya Düzenine Küresel Bir Din Modeli: Moonculuk". *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 2003, s. 105.

Moonculuk Batı'da en çok tartışılan hareketlerden biri olmuştur. Çünkü hareket üye temini sırasında beyin yıkama gibi tekniklerle bireyleri çevresinden ve ailesinden koparmakta ve uzaklaştırmaktadırlar. Mooncular Türkiye'de ki faaliyetlerine 1980'li yıllarda başlamışlardır. Uluslararası faaliyetlerle de kendini göstermiştir. Günümüzde de faaliyetlerine devam eden bu kuruluşun yaklaşık 3 ila 4 milyon arasında takipçisi mevcuttur²⁰⁴.

3.2.4. Kozmik Helezon-Ufoloji-Dünya Dışı Varlıklar Vurgulu Hareketleri

Tarih boyunca birçok UFO eksenli kültler-hareketler ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir kısmı tarih sahnesinden kaybolurken bir kısmı da kendini yeni bir şekilde düzenlemeye gitmiştir. UFO eksenli hareketlerin geneline bakıldığında çoğu karma ve reenkarnasyonu kabul etmiştir. Bunun yanında spiritualist-psişik kavramlarını da kendi anlayışlarına dahil etmişlerdir. Daha ayrıntılı bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

Rael Hareketi

1974'te Mouvement pour Accueil des Elohim Créateurs de l'Humanité ismi ile kurulan Raëlian Kilisesi, kurucusu lideri Claude Vorilhon'dır. Vorilhon, dünya dışı bir varlığı ile 13 Aralık 1973'te Fransa'daki ClermonFerrand yanardağları yakınında karşılaştığını iddia etmesinden doğan bir UFO hareketidir²⁰⁵.

Raelyen Hareketinin kurucusu, Claude Vorilhon, Rael olarak da isimlendirilir. Vorilhon, 1973 yılında dünya dışı varlıkların kendisi ile iletişime geçtiğini ve ona Dünya hakkında birtakım gerçekleri söylediklerini ileri sürmüştür. Ayrıca bireylerin ve dünyanın, uzaylılar tarafından yürütülen kapsamlı bir genetik mühendisliğin deney ürünleri olduğunu da iddia etmiştir²⁰⁶.

Rael Hareketine göre, dünya dışı varlıklar, "Elohim" olarak isimlendirilmiştir. Öte yandan Elohim, "gökten gelenler" anlamına gelmektedir fakat bu terim *Bible's Book of Genesis* İncil'in Yaratılış kitabında yanlış çevrilmiştir. İnsanlık tarihi ve dini metinler

²⁰⁴Mustafa Bıyık, "Moonculuk", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi, İstanbul, 2020, s. 362.

²⁰⁵ George Chryssides, "Raëlian Church", *Encyclopedia of New Religious Movements*, (Ed. Peter B. Clarke), Routledge, London and New York, 2006, s. 510.

²⁰⁶ Tayah L. Hanson, The "Rael" World Narratives of the Raelian Movement, *University of Saskatchewan*, Saskatoon, 2005, s. 7.

insanlarla dünya dışı varlıklar arasındaki ilişkiye tanıklık etmektedir ancak zamanla yanlış yorumlanıp göz ardı edilmesinden dolayı geçmişte bu tür olayların varlığı görülmemektedir. Rael (Vorihon), 1975 yılında ikinci bir temaslara, “Elohim” gezegenine götürüldüğünü ve burada hayret verici teknolojilerle karşılaştığını, biyolojik robotlar ile cinsel birliktelik yaşadığını ve İsa, Muhammed ve Buda ile yemek yediğini iddia etmiştir. Bu hareketin yayılmasıyla Rael, Elohim'i ağırlayacak bir elçilik inşa etme umuduyla "our fathers from space" (uzaydan gelen atalarımız) mesajını paylaşmak ve insanlığın onları kabul etmeye ve onlardan öğrenmeye hazır olduğunu kanıtlamak istemiştir²⁰⁷.

Raelyenler bireylerin, en başından beri genetik bir deney olarak yaratıldığını düşündükleri için sürekli olarak genetik deneyleri teşvik etmişlerdir ve her zaman genetiği değiştirilmiş ürünlerden yana olmuşlardır. Öte yandan Raelyenler, insan ve hayvan klonlamayı da savunmuşlardır. Bu nedenle bir psikopos olan Dr. Brigitte Boisselier'in direktörlüğünde 1977 yılında Rael Kilisesi "Clonaid'i" kurdu²⁰⁸.

Raelyen hareketine göre ölümden sonra hayat yoktur. Bu eksen hareketin ateist menşeli olduğu düşünülse de bir yaratıcının "Elohim" in varlığına inanılmaktadır. Sembol olarak Davut yıldızı kullanılmaktadır ve bu simge ölümsüzlüğü simgelemektedir. Bu eksen klonlama da bunun içindir. 2002 yılında insan klonlamayı başardıklarını ve bu sayede üyeleri için bir nevi ölümsüzlüğü vaat etmektedirler. Raelyenler kıyamet konusunda da oldukça iyimserdirler. İddialarına göre bilim ve teknoloji sayesinde kıyamet engellenebilir. Ancak engellenmezse, kıyametten yalnızca, "ufoloji milenium"nda kutsanmayı hak eden seçilmiş kişiler kurtulacaktır²⁰⁹.

Raelyen hareketi üyelerinin birtakım hayat kuralları vardır. Örneğin, bir Raelyen, Nisan ayının ilk pazarında ibadet etmesi gerekir. Öte yandan, bütün üyelerin anlam meditasyonu ve telepatik dua etmeleri de mecburidir. Kanada kuruluşlu bu hareketin pek çok yerde organizasyonu olduğu gibi ülkemizde de faaliyetleri mevcuttur. Bu faaliyetleri radyo gibi çeşitli yayın organlarında da gerçekleştirmektedirler. Günümüzde, Raelyen hareketinin takipçi sayısı dünya genelinde, 130.000'den fazladır²¹⁰.

---

²⁰⁷ Hanson, a.g.t., s. 8.

²⁰⁸ Peter B. Clarke, (Ed.), *Encyclopedia of New Religious Movements*, Routledge, London and New York, 2006, s. 510.

²⁰⁹ <https://www.rael.org/tr/>, (Erişim Tarihi: 06.06.22).

²¹⁰ Ali Rafet Özkan, "Rael Hareketi", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi, İstanbul, 2020, s. 414

Cennetin Kapısı

Cennetin Kapısı “*Heaven’s Gate*” Amerika Birleşik Devletleri’nde tanımlanamayan/belirlenemeyen uçan cisimlere inanç üzerine kurulmuş olan bir harekettir. Yıllar içinde İnsan Bireysel Metamorfozu, *Human Individual Metamorphosis, Bo and Peep* ve Tüm Adsız Üstesinden Gelenler, *Total Overcomers Anonymous* dâhil olmak üzere çeşitli isimler altında grup, hadım etme noktasına kadar aşırı derecede kendinden vazgeçmeyi savunmuş ve gerekli görmüştür. Hareketin kurucuları Marshall H. Applewhite (1932–1997) ve Bonnie Nettles (1927–1985) 1972’de bir araya geldiler. AppleWhite ve Nettles Yeni Ahit’in Vahiy bölümünde geçen “*two witnesses*” iki tanık’ın kendilerine işaret ettiğine ve onların reenkarnasyonu olduklarını ileri sürmüşlerdir. Bu nedenle bu iki tanık için İncilde bahsedilen her şey onlar için de geçerli olmaktadır²¹¹. Buradan hareketle, Cennetin Kapısı için Hıristiyanlık ile UFO ve dünya dışı varlıklara olan inancın sentezi sonucu oluşmuş bir harekettir denilebilir.

Hareketin liderleri ilk başarılarını, Los Angeles’ta metafizik öğretileri ile ilgilenen bireylere vermiş oldukları seminerde elde etmişlerdir. Yaklaşık olarak 10 kişiyi kendi saflarına dâhil ettikten sonra, onlarla birlikte Oregon’a dönmüşlerdir. Uçan Daireler hakkındaki verdikleri seminerlerden sonra üyelerinden bazı kişilerin kaybolması popülerliklerinin artmasını sağlamıştır. Yükselme döneminden sonra bir anda üye sayısını kaybetmeye başlayan grup üyelerini kazanmak için çeşitli faaliyetler düzenlemiştir. Ancak bu durum çokta etkili olmamıştır²¹².

1996 yılında bazı astronomlar tarafından Hale-Bopp kuyruklu yıldızının arkasında bir nesne ile dünyaya yaklaşacağı ve dünyadan kısa bir süreliğine de olsa izlenebileceği haberi yayılmıştır. Bu durum Heaven’s Gate üyelerini sevindirmiştir. Çünkü onların inancına göre Hale-Bopp kuyruklu yıldızı onların beklediği bir işarettir. Bu durum Cennetin Kapısının kapanması anlamına gelmektedir. Bu nedenle bireylerin insani araçlardan yani geçici bedenlerinden kurtulmaları gerekmektedir. Bu hareket üyelerinin intihar etmesini icap ediyordu. Kuyruklu Yıldızın yaklaşması iddiasının daha sonradan asılsız olduğu ortaya çıkmış olsa da bu durum bazı hareket üyelerinin intihar etmesini engellememiştir. Neticede AppleWhite’ın da içinde olduğu 39 kişi intihar etmiştir. Üyeler kendilerinin intihar

²¹¹ <https://www.britannica.com/topic/Heavens-Gate> , (Erişim Tarihi: 13.06.22).

²¹² Ali Köse, *Milenyum Tarikatları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 76-77.

etmediğini aksine üst düzeye erişmek ve uzay aracına biniş anlamına gelen bu eylemi yaptıklarını ifade eden kayıtlar bırakmışlardır²¹³.

Hareketin öğretilerine göre 2000 yıl önce Gökyüzü Krallığı'ndan yani dünya dışından varlıklar dünyayı ziyaret etmişlerdir. Bu varlıklar dünyalılardan daha üst konumdadırlar. Ziyaret etme nedenleri de dünyalılarında kendilerinin oldukları konuma gelmeye layık olup olmadıklarıdır. Gökyüzü Krallığından gelen bir diğer isim ise Hz. İsa'dır. Bireyleri, Gökyüzü Krallığına layık olmak için neler yapmaları gerektiğini öğretecektir. Bu öğretilerin sonunda da bireylerin intihar etmesi kaçınılmaz hale gelmiştir²¹⁴. Aslında *Heaven's Gate* intihar kültlerine dahil edilebilir. Ancak bu hareketi diğerlerinden ayıran nokta uzaydan gelen bir kurtarıcı beklentileridir. Bu nedenle *Heaven's Gate* UFO eksenli hareketlere de dahil edilmektedir.

3.2.5. Holizm, Sağlık ve Tıp Eksenli Hareketler

Modern süreçlerin beraberinde getirdiği rasyonaliteden uzaklaşmak ve mistik / spiritualist arayışlar içerisinde olan bireyler, Yeni Çağ Hareketleri ile bu emellerine ulaşmışlardır. Ancak söz konusu hareketlerin sayısı arttıkça ve yaşamsal arzular / dilekler değiştikçe bireylerin de sahip olduğu amaç / arayış / anlamda değişimler meydana gelmiştir. Öte yandan yaşamsal öğeler değiştikçe bireyin istekleri-arzularında da değişim görülmektedir. Örneğin modernitenin getirileri ile savaşların getirileri farklıdır. Bu nedenle her olay bireylerin başka başka arzularını beslemekte ve değişime neden olmaktadır. Hareketlerin detaylı bir şekilde incelenmesi sonucu görülen o dur ki bireyler, yalnızca bu hareketlere katılarak manevi kurtuluşu hedeflememektedir. Nitekim maddi kurtuluş —ki bu başlık altında “sağlık” konusu önemli bir yer tutmaktadır—hedeflenen durumlar arasındadır.

Sağlık, bireylerin hayatında var olan güçlü motivasyonlardan birisidir. Bu bağlamda Yeni Çağ Hareketlerinin de sağlık motivasyonundan beslendiği üyelerini de bu konuda desteklediği açıkça görülmektedir. Bu eksenle sağlıklı yaşamı desteklemek bu hareketlerin önemli vurgularından biri olmuştur. Hareketin kurucu üyeleri tarafından kutsal-şifa dağıtma ve/ya enerji ile tedavi etme bu durumun en belirgin ve yaygın örneklerinden biridir. Bu

---

²¹³ Emine Battal, “Cennetin Kapısı”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi, İstanbul, 2020, s. 120.

²¹⁴ Köse, a.g.e., s. 80.

duruma örnek olarak; Reiki, Peyote Kültü, Bütünsel Sağlık Hareketi, Daimoku Grupları, Ananda Marga, Azizlerin Yolu gibi hareketler söylenebilir. Bu hareketler ile detaylı bilgi 4. Bölümde verilecektir.

3.2.6. Türkiye'de Sağlık Kökenli Yeni Çağ Hareketleri

Bu başlık altında, bir sonraki bölümde ele alacağımız sağlık kökenli / etkili Yeni Çağ Hareketlerinin, Türkiye’de karşılaşılan örnekleri sunulacaktır.

Yeni Çağ Hareketleri, genellikle Batı ülkelerinde ortaya çıkmıştır. Bu nedenle daha çok, ses getirdiği yerlerde tartışma konusu olmuştur. Kökenleri çeşitli kaynaklara dayanan bu yeni oluşumlar, bireyler için daha çok, modern çağda oluşan maneviyat yoksunluğunu giderme noktası olmuştur. Türkiye bu yeni oluşumlara hâlâ yabancıdır. Bu hareketlerin etki alanının gittikçe arttığı görülmektedir. Bu nedenle 20. y.y.’in ikinci yarısından sonrasında bu konu hakkında pek çok çalışma yapılmıştır.

Yeni Çağ Hareketlerinin Türkiye’de etki alanlarının genişlemesinin en temel nedenlerinden biri misyonerlik faaliyetleridir. Yehova Şahitleri, Mormonlar, Sahaja Yoga gibi hareketler, çeşitli etkinlikler ile bireyleri kendilerine çekmeye çalışmaktadır. Bu etkinlikler her yönden olabilmektedir. Örneğin Türkiye’de Son Gün Azizleri Kilisesi” adı ile oluşan Mormon yapılanması, Türkiye’de Bulgaristan üzerinden faaliyetlerini sürdürmektedir. İstenildiğinde Kutsal Kitap ile birlikte Mormonları tanıtan kitaplar, telefon numarasını vermek ve 30 dakikalık kısa bir konuşma yapmak şartıyla göndereceklerini vaat etmektedirler.

Yeni Çağ Hareketlerinin bu denli çeşitli ve sayıca fazla olduğu için bu çeşitlilik, Türkiye’ye de yansımıştır. Mehmet Aydın’ın da ifadesi ile; Türkiye engin hoşgörüsü ve laik demokrat bir ülke olması hasebiyle, bu hareketler dilediği gibi kol gezebilmektedir²¹⁵. Bu ifadelerden anlaşılması gereken Türkiye’nin bu hareketlere karşı daha kırılgan olabileceği ihtimalidir. Konumuzla ilgili olması açısından bu kısımdan sonra Türkiye’de sağlık kökenli ve etkili hareketlere yer verilecektir.

---

²¹⁵ Mehmet Aydın, *Batı Kökenli Dini Cereyanlar*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları : Konya, 2010, s. 7.

Hristiyan kökenli, Hint kökenli veya Batı kökenli bu hareketler bireyi, onun ihtiyacı olduğu noktada etkilemektedir. İhtiyaç hiyerarşisinde sağlıkta bulunmaktadır. Bu hareketler bizzat kendi ismi ile veya başka isimler, başlıklar yoluyla bireylere ulaşabilmektedir.

Türkiye’de faaliyetleri olan grupların biri²¹⁶ Çigong meditasyonu ile öne çıkan bir harekettir. Bu meditasyonun amacı bireylerin enerji akışını dengelemektir. Bu dengeyi sağlayan birey, fiziksel, ruhsal ve duygusal açıdan daha iyi hissetmeye başlamaktadır. Ayrıca bu deneyimi düzenli bir şekilde yaşayan bireylerin, kronik rahatsızlıklarında iyileşmeler görülür, sindirim sistemi desteklenir ve genel sağlığıda desteklemektir. Beslenmeden, şifalı bitkilere, yağlara her çeşit şifa teknikleri mevcuttur.

Bunun dışında bir hareket adı taşıyan Reiki’nin uzantısı olanları da mevcuttur. Bunlardan birisi, çakraları esas alan ve inisyenin şart olduğu bir uzantıdır²¹⁷. Bu anlayışa göre Reiki’nin amacı, çakraları açmaktır ve bu şekilde birey ilahi kaynaktan enerjiyi alabilmektedir. Ayrıca aura kanallarını açan birey, yalnızca kendisine şifa vermez aynı zamanda şifacı özelliği de kazanmıştır. Bunun için çeşitli eğitimlerin alınması da şart görülmüştür. Reiki terapisini esas alanlardan biri de Maha Mantra uzantısıdır²¹⁸. Bu uzantıya göre, reiki terapisi bireylere yapılırken dikkat edilmelidir. Örneğin, kronik rahatsızlığı olan bireyler bu terapiyi 21 gün gibi süre ile almaları gerekirken, başka bir kişiye farklı şekillerde ve sürelerde yapılabilir. Bu terapi bireye fiziksel güçlülük kazandırmanın yanında, psikolojik tedavilerin iyileşme süreçlerini olumlu etkilemektedir.

Bütünsel Sağlık Hareketi, bir sonraki bölümde daha detaylı anlatılacaktır. Ancak Türkiye’de mevcut uzantılarını burada kısaca değinilecek olursa; Bütünsel Sağlık Merkezi²¹⁹, Bütünsel Sağlık Kliniği²²⁰, Samutha²²¹ gibi uzantıları görülmektedir. Bu uzantıların ifadelerine ve anlayışlarına göre; bütünsel sağlık modern tıp ile kadim bilgileri köken alan geleneksel uygulamaları meceder. Öte yandan, insan sağlığı ruhsal, bedensel ve zihinsel açıda ayrılmaz bir bütündür. Kalıcı olarak iyileşme hali, olanaklar dahilinde bu bütün sağlanabildiğinde gerçekleşebilmektedir. Bütünsel Sağlık Kliniğinin kinezyoloji

---

²¹⁶ <https://www.aysetolga.com/wellness> , (Erişim Tarihi : 10.08.2022).

²¹⁷ <https://www.reikiokulu.com/> , (Erişim Tarihi : 10.08.2022).

²¹⁸ <http://www.relaxmahamantra.com/>, (Erişim Tarihi : 10.08.2022).

²¹⁹ <https://www.ihn.com.tr/>, (Erişim Tarihi : 10.08.2022).

²²⁰ <https://www.butunselsaglikklinigi.com/>, (Erişim Tarihi : 10.08.2022).

²²¹ <https://samutha.com/index>, (Erişim Tarihi : 10.08.2022).

(hastalıkların altında yatan sebepleri öğrenme), kupa tedavisi ve hacamat ve fizyonomi gibi şifa verme teknik sistemleri mevcuttur.

Bir başka uzantıyı da açıklanılacak olursa; zihnen, bedenlen ve ruhen sağlıklı olan ve farkındalığı daha yüksek bireylerden oluşan bir dünya hayal ettiklerini iddia eden, “mutlu insan²²²” ifade edilebilir. Burada Pranamaya nefes teknikleri isimli bir yöntem esas alınmaktadır. Bu tekniğin amacı daha sağlıklı bir bireydir. Bu tekniğin metabolizmayı hızlandırdığı, fizyolojik ve zihinsel beden dengesini sağladığı, kalp krizi riskini azalttığı, solunum sistemini olumlu etkilediği ifade edilmektedir.

Bütün bunların dışında yine hemen hemen aynı ifadelere sahip pek çok kuruluş bulunmaktadır. Ayurveda isimli Hindistan Vedik kültürüne dayanan bir şifa sistemi ile bireylerin potansiyellerini geliştirmeyi iddia eden²²³ Wellbeing Akademiden, Bioenerji ve Harmonic Healing Eğitimi ile kişinin enerji akışını düzenleyerek dengeyi ve şifayı bulmasını sağlayan programa sahip Biokama²²⁴ bu kuruluşların renkli örneklerindedir.

Hasılı, bu kısımdan anlaşılması gereken o’dur ki, bu kuruluşların Türkiye’de de faaliyet gösterdiğini ve ciddi katılımcıları olmaktadır. Nitekim bu hareketler yalnızca kendi başlarına bir kuruluş olmakla kalmamış aynı zamanda okullar olarakta kurulmaya başlanmıştır. Sağlık yoksunluğu olan bireylerin bu yerlere çare olarak görmelerinin kaçınılmaz olmasının temel neden, hareketlerin birey sağlığını esas almalarıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

POST/TRUTH SAFHADA YENİ ÇAĞ HAREKETLER VE SAĞLIK

4.1. Post/Truth Safhada Sağlık

Evrende var olan her şey sürekli olarak bir değişim-dönüşüm içerisinde. Bu değişim-dönüşüm bazen görülemeyecek kadar az, bazen de çok belirgin bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu evrim halinin en belirgin-fark edilen örneklerinden birisi de zaman içinde yaşanan olayların bireyleri değiştirmesidir. Ancak şu durum unutulmamalıdır ki

²²² <https://www.zihinruhbeden.org/>, (Erişim: 10.08.2022).

²²³ <https://www.yukselencag.com/>, (Erişim: 10.08.2022).

²²⁴ <https://www.kemaleibrahimova.com/>, (Erişim: 10.08.2022).

değişim bir bütündür. Şöyle ki; bireyler toplumu, toplumlar devleti, devletler tüm ise dünyayı değiştirir. Bu durum ise bireylerin ideolojilerin değişmesi ile sağlanabilir. Tez de işlendiği üzere tarih modernizm, Post/modernizm ve Post/truth gibi süreçlerden geçmiştir. Bu süreçler medyadan sanata, dinden politikaya her alanı etkilemiştir. Modernizm, bir diğer deyişle bireyin aklına sonsuz derecede güvenmesi, evreni aklıyla anlayabilmesi ve entelektüel kişilerin bilgisine olan inançla var olmuştur. Genel olarak bakıldığında modernizm aslında bütün dönemleri belirleyen bir süreçtir. Bu nedendir ki dönem isimlendirmeleri de modernizm bağlantılı –Pre/modernizm, Post/modernizm- olmuştur. Bu eksende modernizm bilmeden dönemlerin anlaşılabilmesi oldukça güçtür. Yukarıda modernizm ile bilgi verildiği için burada detaylı bilgi verilmeyecektir.

Modernizm döneminde bilgi tektir ve bu da entelektüel kişilerin elindedir. Bu nedenle bu kişilere güven duyulmaktadır. Ancak akla duyulan sonsuz güven, bireyde manevi tatminsizliğe ve birtakım buhranlara neden olmuştur. Bu durumun gerçekleşmesi de hayli doğaldır, nitekim birey duygusal bir varlıktır, tamamen rasyonalite ile ilerlemek veya materyalist bir hayat tarzı benimsemek onda birtakım boşluklar oluşmasına neden olacaktır ve olmuştur. Modernizm sonrasında Post/modernizmin doğması ve onunla bağlantılı olarak Post/truth döneminin gelmiş olması aslında bir nevi kaçınılmaz bir sonudur.

Post/truth (hakikatin önemsizleşmesi) kavramı 1992 yılında ilk kez yazar Steve Tesich tarafından kullanılmıştır²²⁵. 2016 yılında Oxford Sözlükleri tarafından yılın kelimesi olarak seçilen Post/truth kavramı Türkçeye tam olarak çevrilememiştir. Bunun nedeni aslında truth kavramı konusunda anlaşmazlıkların olmasıdır. Yukarıda post ve truth kelimeleri açıklandığı için tekrar açıklamaya gerek görülmemiştir. *Post* ön eki Türkçede sonra anlamına karşılık gelmektedir. *Truth* kavramı ise hakikat anlamına karşılık gelmektedir. Birçok yerde *truth* kavramı için gerçeklik anlamını taşıdığı vurgulansa da asıl olarak *reality* kelimesinin gerçeklik anlamına geldiği *truth* kelimesinin ise hakikat/doğruluk anlamı taşıdığı kaçırılmaması gereken bir noktadır. Bu bağlamda gerçeklik ile hakikat/doğruluk arasındaki fark şu şekilde daha iyi idrak edilebilir; Gerçek,

---

²²⁵ Yalın Alpay, *Yalanın Siyaseti*, Destek Yayınları, İstanbul, 2017, s. 33.

bilenden-bilgiden-bilinçten bağımsız olarak var dış müdahaleler olmadan kendi başına var olan/olabilen şeyler için kullanılmaktadır²²⁶.

Hakikat / doğruluk ise kuram ve önermelerden oluşan bilgiden bağımsız düşünilemeyen tözlerdir. Kısacası kanaat, önerme, savlar ve ölçütlere bağlıdır ve bunlara göre değişiklik gösterebilir²²⁷. Bu bağlamda teolojik ekseninde düşünüldüğünde, ölüm gerçekliktir, herkes tarafından bilinir ve kabul edilir. Ancak ölümden sonrası hayat ise hakikat / doğruluktur. Çünkü ölüm sonrası hayat, dünya genelinde bütün bireyler için düşünüldüğünde kanaat ve ölçütlere dayanır.

Her dinin her ideolojinin bu konuda ki görüşleri birbirinden ayrılmakta ve çeşitlilik göstermektedir. Bu ekseninde düşünüldüğünde hakikat ve yanlış bireyin zihninde kanaatlere ve ölçülere göre şekillenen eylemlerdir. Nihai olarak hakikat sonrası / ötesi olarak da ifade edilebilen bu kavram hakikatin yokluğuna da vurgu yapmış olmaktadır. Çünkü hakikat elde edilen bilginin öznesine göre uygunluğudur.

Aslında bu kavrama böyle bir anlam yüklemekle Tesich'in amacı kitlelerin nesnel hakikatten uzaklaşmasını ifade etmektir. Kavram daha detaylı incelenecek olursa, modernitenin üst düzey bilgi sahibi-entelektüel bireylere çok fazla anlam yüklemesi ve bu şekilde sınıfsal farkların oluşması toplumu bir yerden sonra rahatsız etmeye başlamıştır. Bu döneme göre hakikat birdir ve nesneldir. Bilgi seviyesine göre ayrılmış olan toplumda bilgi seviyesi daha aşağıda olan kişiler için bir görüş-öneri sunmak ve/ya belirtmek imkânı entelektüel kişilere göre daha az olmuştur. Ancak Post/truth döneme gelindiğine seviyeler ortadan kalkmış ve toplumda anlam ve hakikatin hakkında daha fazla sorgulanan ve düşünülen bir düzeye gelmiştir²²⁸.

Bu dönemde bireyler için hakikatten çok hakikati anlamlandırma ve düşünme daha önemli bir yere sahiptir. Kültürel bir motif olarak ortaya çıkan bu kavram hayatın her alanına dahil olmuştur. Bu dönemde hakikat bir tür simülakra dönüşmüştür. Yani hakikat olarak algılanmak isteyen bir görünüme evrilmiştir. Hakikat, rasyonellikten uzak duygulara hitap eden bir kavram olmuştur. Kitleler artık simülasyon ile hareket eden

---

²²⁶ Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, s.147.

²²⁷ Cevizci, a.g.e., s. 152.

²²⁸ Nuriye Çelik, "Post-truth Çağda Gerçekliğin Sosyal İnşasına Sosyolojik Bir Bakış". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20/79, 2021, s. 1541.

bireylere haline gelmiştir. Bu dönemde belirgin liderlerin en önemli özelliği simüle etmek, yani hakikat olmayan bir şeyi hakikat olarak sunmak olmuştur²²⁹. Jean Baud'un da ifade ettiği gibi bu dönemde “birey değişken bir hakikat düşüncesine her zaman boyun eğmiştir”²³⁰.

Hakikatin önemsizleşmesi hali var olan gerçeklik ile bu gerçeklik ile ilgili ölçüler arasındaki uygunluğun yok olmasının artık umursanmaması halidir. Nesnel hakikatin düşüşü olarak da nitelenebilir²³¹. Nihai olarak bu dönem, hakikat için düşsel ve gerçek ayırımından yoksun, sadece tek bir yörünge etrafında dönen modellere ve simülasyonlardan ibaret bir hipergerçeklik olarak nitelendirilebilir²³². Bundan böyle birden fazla var olan hakikat ışığı yalnızca o hakikati arayan bireyleri aydınlatacaktır. Bu dönemin oluşmasında birden fazla nedenden-oluşumdan bahsedilebilir. Kitle iletişim araçlarının çoğalması, bilgiye erişimin kolaylaşması ve bilgi kirliliğinin doğması en temel etkenlerdir. Artık hakikat bireyin ulaştığı bilgiler neticesinde düşünce ve çıkarımlarının süzgecinden geçirerek kendi başına ulaştığı şeydir.

Brotherton'un da belirttiği gibi “önce inançlarımızı gelir ve daha sonra onlarla entegre ettiğimiz rasyonelleştirmeye çabalarız”²³³. Bu ekseninde iddia edilebilir ki, Post/truth kültürü bireyde duyguları-hisleri hedef almıştır. Bu dönemde ortaya çıkan liderler-öncüler bireylerin duygularını ve ideolojilerini hedef almaktadır. Liderlerin hedef kitlesi, rasyonel düşünmekten uzak kişilerdir. Bu kitlelere en popülist fikir ve yöntemlerle yaklaşmak, onların inançlarına ihtiyaçlarına ve duygularına dahası toplumsal değerlerine dokunmak, liderlerin yaklaşım tarzlarından biridir. Bu dokunuşlar bir zaman sonra o bireylerin var olan değerlerine göre hakikate dönüşebilmekte ve değerlerde değişime gidebilmektedir. Bireyler üzerinde gerçekleşen bu dönüşümler ilgili liderlerin birtakım ikna yöntemlerini bireylerin nasıl manipüle edildiğini bilmesi ile gerçekleşmektedir²³⁴. Nihai olarak bireylerin, liderlerin hakikat olarak sunduğu görüşlerini bu kitlelerin körü körüne savunması, sahip çıkması ve bunun için belki hayatından bile vazgeçecek hale gelmesidir.

---

²²⁹ Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, (Çev. Oğuz Adanır), Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 1982, s. 15.

²³⁰ Baudrillard, a.g.e., s. 19.

²³¹ Yalın Alpay, *Yalanın Siyaseti*, Destek Yayınları, İstanbul, 2017, s. 28.

²³² Baudrillard, a.g.e., s. 15.

²³³ Rob Brotherton, *Suspicious Minds: Why We Believe Conspiracy Theories*, Bloomsbury Publishing, London, 2016, s. 33.

²³⁴ Yalın Alpay, *Yalanın Siyaseti*, Destek Yayınları, İstanbul, 2017, s. 29-32.

Bütün bunlardan hareketle hakikatlerin bir nevi ihtiyaca göre şekillenmesi, Yeni Çağ Hareketlerinin bazı özelliklerini anımsatmaktadır. Şöyle ki bu hareketlere katılım bireylerin ihtiyaçlarına göre şekillenebilmektedir. Örneğin ırk ayrımcılığına uğrayan bireyleri savunucu bir yapıyla ortaya çıkan People's Temple (Halkın Tapınağı) öncelikli olarak bu kişilerin katılımı ile ortaya çıkmıştır. Ancak bu kısımda sağlık konusuna vurgu yapılacaktır. Sağlık dünyada var olan bütün bireylerin ortak isteği ve yokluğu durumunda da ortak endişesi olmaktadır. Bu vurguya yani tedavi- iyileştirme-şifacı özellikleri ile ortaya çıkan kişilerin de, sağlık yoksunluğu olan bireylerin dikkatini çekmesi kaçınılmaz bir durumdur. Bu tezin de ana konusu olan bu hareketlere katılımın sağlık motivasyonlu olduğu, aşağıda verilen örnek hareketlerle desteklenecektir.

4.2. Post-Truth Safhada Holizm, Sağlık ve Tıp Eksenli Hareketler

4.2.1. Amorc

The Rosicrucian Order, AMORC, uluslararası olarak geleneksel ve otantik bir isim olan *Ancient Mystical Order Rosae Crucis* (Antik ve Mistik Gül Haçlı Düzeni) ile bilinir ve bu isimlendirmeden de AMORC kısaltması türetilmiştir. Sembollerinde var olan ve bu nedenle Gül Haçlı olarak da bilinen bu kuruluş, sembollerinde var olan gül ve haç sembolünün hiçbir dini çağrışımında bulunmadığını iddia etmektedirler. Nitekim onlara göre gül ve haç sembolü Hıristiyanlıktan da önce gelmektedir. Haç sembolik olarak insan vücudunu temsil ederken, gül bireylerin gelişmekte olan bilincini temsil etmektedir²³⁵.

Rosicrucian (Gül Haçlı) hareketi, mistik bir hareket özelliği göstererek ısrarla bir din olmadığını ve üyelerinin (öğrencilerinin) çok farklı dini geçmişe sahip olduklarını iddia etmektedir. AMORC hareketi, 1915 yılında Harvey Spencer Lewis (1883-1939) tarafından kurulmuştur. New York Psikiyatri Araştırmalar Derneği'nin kurucu üyesi olan Lewis, Fransa'yı ziyaret ettikten sonra, Toulouse'daki 'eski bir kulede' Gül Haç'a inisiye edildiğini iddia etmiştir²³⁶.

²³⁵ <https://www.rosicrucian.org> , (Erişim Tarihi: 21.06.22).

²³⁶ Massimo Introvigne, "Amorc", *Encyclopedia of New Religious Movements*, (Ed. Peter B. Clarke), Routledge, London and New York, 2006, s. 30.

Hareket daha sonra sırasıyla San Francisco, Tampa(Florida) ve 1927'de dünya merkezinin [tapınak, müze, kütüphane ve planetaryum (gökevi) dahil] şehrin başlıca turistik yerlerinden biri haline geldiği San Jose, California'ya taşınmıştır. AMORC etkili bir şekilde faaliyetlerine Amerika Birleşik Devletleri'nde devam ederken, Avrupa'da da birçok bağımsız AMORC'lar kurulmuştur. Kuruluşlardan bazıları daha sonra başka yollara ayrılmıştır. Fakat, Lewis'in çalışmalarına Jeanne Guesdon (1884-1955) katılmıştır ve onunla birlikte Fransızca konuşulan büyük şubeyi ana grup içinde tutmayı başarmıştır. Harvey Lewis'ten sonra oğlu Ralph Maxwell Lewis (1904-1987) AMORC'un lideri olmuş ve faaliyetlerine devam etmiştir²³⁷.

AMORC, harekete katılan üyelere sabit bir inanç şartı koşmamaktadır. Ancak üyelerini birtakım okumalardan ve uygulamalardan sorumlu tutmaktadır. Gül-Haç monograflarında kişilerin bazı alışkanlıklarına karşı açıklamalar yapmakta ve çeşitli bilgiler vererek bu tarz alışkanlıkların kötülüklerini sıralamış ve fizyolojik ve psikolojik etkilerini de göstermiştir. Ayrıca bazı uygulamalarda ekleyerek bireyin sağlıklı ve mutlu olmasını stresi azaltarak doğal bir şekilde şifa bulma yöntemlerini anlatmaktadır²³⁸.

AMORC hareketinin etkili faaliyetleriyle pek çok yere ulaşmış olduğu yukarıda ifade edilmiştir. Bu faaliyetlerini dergi, makale ve kitap gibi çeşitli yayın organlarını kullanarak yapmaktadırlar. Örneğin *The Rosicrucian Digest* dergisi yılda iki kez yayınlanmakta ve üyelere sunulmaktadır²³⁹.

Gül Haçlı hareketinin üyeleri için düzenli olarak organize ettiği "Teselli Konseyi"nde (*Council of Solace*) herhangi bir sağlık sorunu ve/ya maddi problem ile karşılaşan bireyler için belirli dua ve ibadet uygulamaları verilmektedir. Ayrıca Teselli Meclisi'nin bireylere özgün metafizik teknikleri, manevi yardımlar ve birtakım dualar okumak gibi yöntemlerle sorun yaşayan kişilere şifa sağlanabileceğine inanılmaktadır²⁴⁰. Teselli Konseyi, başkaları adına her gün meditasyon yapan bir grup insandan oluşmaktadır. Burada konsey ihtiyacı olan herkese kozmik yardım vermektedir. Yardıma ihtiyacı olan bireyler ihtiyaç duydukları konuyu dilekçeye yazar ve konseye iletir. Örneğin sağlık konusunda başvuran biri ilgili

²³⁷ Massimo Introvigne, "Amorc", s. 30.

²³⁸ Ralph M. Lewis, *Cosmic Mission Fulfilled*, Rosicrucion Order, California, 2015, s. 122.

²³⁹ Abdul Rehman, "Amorc", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi, İstanbul, 2020, s. 61.

²⁴⁰ Abdul Rehman, "Amorc", s. 60.

konseye yönlendirilmektedir. Konseyde birtakım kozmik çalışmalar ile şifa vermeye çalışır²⁴¹. Buradan da anlaşıldığı gibi harekete şifa bulmak anlayışı bireyler için harekete katılma noktasında güçlü bir motivasyon olabilmektedir.

4.2.2. Ananda Marga

Ananda Marga Türkçede “mutluluk yolu” anlamına karşılık gelmektedir. *Ananda Marga Pracaraka Samgha (AMPS)* “mutluluk yolunu yayma organizasyonu” Prabhat Ranjan Sarkar tarafından 1955 yılında Hindistan’ın Cemalpur (Jamalpur) şehrinde kurulmuştur. 1962 yılından ilk müridini kazanan Sarkar, 1969 yılında da Hindistan sınırlarından çıkmış ve faaliyetlerini daha geniş bir bölgede gerçekleştirmiştir. Sarkar’ın faaliyetlerinin arasında yoga ve meditasyonun da var olması bu hareketin çevresinde daha etkili olmasını sağlamıştır. 1973 yıllarına gelindiğinde üye sayısı binleri bulmuştur²⁴².

Sarkar, 21 Mayıs 1921 yılında Bihar eyaletinde Cemalpur şehrinde dünyaya gelmiştir. Çocukluğunda da oldukça zeki olarak bilinen Sarkar, erken yaşta tek başına meditasyon yapmaya başlamış ve çeşitli diller öğrenmiştir. Eğitim hayatı da aynı şekilde parlak geçen Sarkar Kalküta Üniversitesinde eğitim gördüğü sırada ekonomik sıkıntılar nedeniyle eğitimi yarıda bırakmıştır. Muhasebeci olarak çalışmaya başlayan Sarkar, iş arkadaşlarına da antik meditasyon tekniklerini öğretmiştir. İş arkadaşları ile başlayan bu sürecin devamında dünyanın pek çok yerinden müritlerin katılması ile hareket genişlemiştir. Sarkar guru, filozof, yazar, şair, besteci gibi nitelikleri ile tanınmıştır. Ayrıca sağlık, kozmoloji, sosyoloji, felsefe, edebiyat gibi alanlarda da yüzden fazla eseri mevcuttur.²⁴³

Ananda Marga hareketinin temel ideolojisi, kendini gerçekleştirme ve herkese hizmet etmektir. Harekete göre bireyin yaşamında bu ideolojiye sahip olmak tatmin edici bir yaşam için gereklidir. Bireyin refahı başkalarının refahına bağlıdır evrende her şey birbirine bağlılık ağı ile bağlıdır ve denge ancak bu bağın farkında olarak kurulabilir. Kısaca evrensel refah, herkesin refahına bağlıdır. Harekete göre zihnin gelişimi doğal süreçlerle gerçekleştirilebilir, ancak çeşitli yoga uygulamalarının uygulanmasıyla büyük ölçüde hızlandırılabilir. Vücut veya *annamaya kosa* (zihin), fiziksel uygulama ve egzersiz yoluyla

²⁴¹ <https://www.rosicrucian.org> , (Erişim Tarihi: 21.06.22).

²⁴² Hammet Arslan, “Ananda Marga”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi , İstanbul, 2020, s. 61.

²⁴³ https://en.wikipedia.org/wiki/Ananda_Marga , (Erişim Tarihi: 11.08.2022)

doğal olarak gelişirken, yoga asanaları ve kosa'yı geliştirmek için uygun yiyecek seçimini reçete etmektedir²⁴⁴.

Hareketin üyeleri sıkı bir diyete bağlıdır. Gıda konusunda yiyecek seçimlerinin tüm dünyaya karşı şekfat içermesi gerektiğini ve bu nedenle yüzü olan hiçbir şey yenmemelidir. Nihai olarak vejetaryen olmayı savunan bu hareket, bu durumun gerekliliğini şu şekilde savunur; Vejetaryen olmak, çevre için iyidir, toplum için iyidir (sosyo-ekonomik olarak), hayvanlar için iyidir, fiziksel sağlık için iyidir, düşünme ve hissetme şeklimiz açısından zihinsel sağlık için de iyidir. Sonuç olarak vejetaryen bir diyet, daha az stres, endişe, korku ve diğer olumsuz duygular anlamına gelirken sevgi, mutluluk, açıklık ve konsantrasyon gibi olumlu duyguları da daha fazla beslemektedir. Ayrıca daha fazla yaşam enerjisi verir. Çünkü bitki besinleri etten daha taze ve daha hayati kalmaktadır²⁴⁵.

Öte yandan harekete göre ayın bazı zamanlarında zihni güçlendirmek ve sağlık için oruç tutulması gerekir. Asana içeren yoga uygulaması da günde en az bir kez yapılmalıdır ki bu uygulama hastalıkları engellediği gibi sağlıklı yaşamında yolunu açar²⁴⁶. Bilgilerden hareketle hareketin temel öğretisinin bireyin refahı olduğu görölmektedir. Adından da anlaşıldığı gibi bireyin hem refahı hem de mutluluğunun esas alınmıştır. Bu amaç hem Post/modern hem de Post/truth dönemi bireyleri için oldukça cezbedicidir ve katılım motivasyonunu da güçlendirmektedir.

4.2.3. Arcanum Nama şivaya Hindu Misyonerliği,

Arcanum Nama şivaya Hindu Misyonerliği (*Arcanum Nama Shivaya Hindu Mission*), şiva'yı ibadet ve bağlılık nesnesi olarak tanıyan bir Saivite misyonudur .Ganalı, Guru Janakananda Ramachandra Amankwa tarafından Gana'da kurulmuştur. Amankwa 1948 yılında Presbyterian'da doğmuştur ve burada büyümüştür. Gana'nın başkenti Accra'da bir deniz kıyısında dini deneyim yaşadığını iddia etmiş ve misyonu bu şekilde başlamıştır. İddiasına göre şubat 1963 yılında çeşitli spiritual varlıklar tarafından talimat almıştır. Amankwa'ya göre bu varlık daha sonra kendisini bir "deva" olarak tanımlamıştır. Öte yandan bu varlık ve yaşadığı spiritua deneyimler Hinduizm ile ilişkilendirilmesini sağlamıştır.

²⁴⁴ <https://www.anandamarga.org> , (Erişim Tarihi: 21.06.22).

²⁴⁵ <https://www.anandamarga.org> , (Erişim Tarihi: 21.06.22).

²⁴⁶ Hammet Arslan, "Ananda Marga", s. 63.

Ardından daha sonraki ziyaretlerde devanın kendisine şifalı otlar hakkında bilgi verdiğini ve insanlar için dua etmesini ve onları iyileştirmeye başlamasını söylediğini iddia etmiştir²⁴⁷.

Arcanum Nama Şivaya Hindu Misyonerliği üyeleri Üyeler Vedalar'ı kutsal yazılar ve ezoterik bilgi kaynağı olarak incelerler. Yoga'yı insan kapasitesini artıran ve aydınlanmaya ve özgürlüğe götüren bir yol olarak uygularlar. Ayrıca Samsara (yeniden doğuş) ve Karma (neden ve sonuç yasası) doktrinleri gibi Hinduizm'in diğer temel doktrinlerine de bağlıdırlar. Üyeler katı vejeteryenlerdir. Salı ve perşembe günleri Şifa için ayrılmıştır. İyileşmenin psikik yönü tapmakta, bitkisel şifa ise bitkisel ilaçların yapıldığı ve hastalara uygulandığı tapınağa bağlı küçük bir laboratuvarında gerçekleşmektedir. Otların kullanımı, Afrika geleneksel unsurlarını şifa prosedürlerini de eklemiştir. Cumartesi günü, daha önceden kayıt yaptırmış adaylar için yoga derslerine ayrılmıştır²⁴⁸.

Hareket üyeleri genellikle liderlerinden şifa ve manevi destek arayışı içerisinde olan bireylerden oluşmaktadır. Harekette iki tür üyelik vardır; geçici olanlar ve yaşam boyu kalanlar. Geçici üyeler hareket liderinin ara sıra ziyaretçileridir ve yaşam boyu üyeleri ise Misyon katılmak için kayıt yaptıranlardır. Yaşam boyu üyeleri, Mantra inisiyasyonu *diksa* ile başlayan manevi bir oluşum programına tabi tutulur. Yoga veya rahiplik eğitimi almak isteyenler yani öğrenenler (*chela*) olarak bilinir ve daha önce evli olsalar bile dindar öğrenciler (*brahmacarin*) olarak iki yıllık eğitim almaları gerekmektedir. İki yıl sonra evlenmelerine ve / veya normal bir aile hayatına (*grhasthya*) geri dönmelerine müsaade edilmektedir. 70 yaşındayken, kişi çilecilik yemini edebilir (*vanaprasthya*) ve ölene kadar bekâr hayata (evde yaşayabilse de) geri dönebilir veya bir asketik (*sannyasin*) olmayı ve bir keşiş olarak yaşamayı seçebilmektedir²⁴⁹.

4.2.4. Azizlerin Yolu

Santeria (İspanyolca'da "Azizlerin Yolu" anlamına gelir), Roma Katolik inançlarını geleneksel Yorübá inançlarıyla kaynaştıran, zamanla kendi başına eşsiz bir din haline gelen bir hareket sistemidir. "Dostluk" anlamına gelen Yorübá dilinde *Lukumí* olarak bilinen

²⁴⁷ Elom Dovlo, "Arcanum Nama Shivaya Hindu Mission", *Encyclopedia of New Religious Movements*, (Ed. Peter B. Clarke), Routledge, London and New York, 2006, s. 41.

²⁴⁸ Arcanum Nama Shivaya Hindu Mission (Religious Movement) (what-when-how.com) , (Erişim Tarihi: 21.06.22).

²⁴⁹ Mehmet Masatoğlu, "Arcanum Nama Şivaya Hindu Misyonerliği", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi , İstanbul, 2020, s. 68.

Santeria, Küba'daki birçok Yorùbá kölesinin torunları tarafından uygulanan, zamanla Latin Amerika ülkelerindeki birçok insanla popülerlik kazanan ve sonunda Amerika'nın birçok bölgesine yayılan bir sistem olmuştur. Yorùbá halkı, bugün Nijerya olarak bilinen bir bölge olan Batı Afrika'dan gelmiştir Sömürgecilik politikasına maruz kalan toplumun yalnızca maddi kaynakları değil manevi kaynaklarının da sömürüldüğü göz önüne alındığında, Santeria'nın Küba'da doğuşu, öncelikle Yorùbá'nın dindarlığı ile İspanya'nın Katolikliğin yakınlaşmasından kaynaklanmıştır. Halkı köle olarak gören sömürgeciler, Afrikalıların Azizler Günü'nü kutladıklarını gözlemlediklerinde, kölelerin aslında kendi tanrıları olan Orisha'ya taptıklarından habersizlerdi. Hıristiyan sömürgeciler, Batı Afrika halkının çeşitli Batı Afrika dinlerini uygulamalarına izin vermemişlerdir. Ancak halk, orijinal kimliklerini korurken her bir Orisha'yı bir Hıristiyan azizine karşılık gelecek şekilde bir sınıflandırma yapmışlardır. Bugün, *Saint* aziz ve Orisha terimleri bazen Santeria topluluğunda birbirinin yerine kullanılmaktadır. *Lukumí* Orisha ve Katolik azizler arasındaki ortak bağ, Küba'nın din kültürünün bir parçası haline gelmiştir²⁵⁰.

Azizlerin yolu hareketi, 1850'lerde Küba'ya ulaşmaya başlayan Allan Kardec'in maneviyatçı (spiritualist) edebiyatından da etkilenmiştir. 1870 ve 1880 arasında, kitaplarının kendisine ruhlar-varlıklar tarafından yazdırıldığını iddia eden bu Fransız mühendisin öğretisi, Fransız ve İspanyol Karayıpları ile Orta ve Güney Amerika'da büyük rağbet görmüş ve burada *Espiritismo* (Spiritizm) olarak tanınmıştır. Bazı Kübalı Santeria rahipleri, Santeria uygulaması için geçerli *Espiritismo*'da çiraklığı her iki sistemde de ustalaşmak için, gerekli hatta bir ön koşul olarak görmeye başlamışlardır. *Espiritismo* (Spiritizm) ve Hıristiyanlığın etkisine rağmen, Yoruba dini konseptleri Santeria'nın panteonuna, ritüeline ve dünya görüşüne daha hâkim olmuştur. Yirmi birinci yüzyılın şafağında, Küba'da hükümetin artan hoşgörüsü ve Devrim tarafından yaratılan Santeria diasporası içindeki artan temaslar tarafından körüklenen bir Santeria canlanması başlamıştır. Yüksek hızlı seyahat ve internetin de yardımıyla, Küba sınırlarının içinde ve dışında kendilerini orisha'ya adayanlar olarak gören bireyler ve aralarında ki iletişim gün geçtikçe artmaktadır²⁵¹.

Santeria'nın inan sisteminde “*ashe*” kavramı oldukça önemlidir. Santeria üyeleri için “*ashe*” evrendeki mevcut enerjilerin bütünüdür. Ashe, gizli güç, gizem ve Tanrılarıdır.

²⁵⁰ Santeria - New World Encyclopedia , (Erişim Tarihi: 21.06.22).

²⁵¹ George Brandon, “Santeria”, *Encyclopedia of New Religious Movements*, (Ed. Peter B. Clarke), Routledge, London and New York, 2006, s. 554.

Ashe'nin her hareketi bütün evreni etkileyebilecek güçtedir. Evrendeki varlıklar 5 grupta sınıflandırılmaktadır; oludumare, orişalar, insanlar, insanların ataları ve bitkiler, hayvanlardır. Oludumare evrenden sorumludur ve onlarla yalnızca tanrısal varlıklar olan orişalar iletişim kurabilmektedir. Orişalar yalnızca Santera rahipleri ile iletişim kurabilmektedirler. Öte yandan ritüellerine gelindiğinde, ritüeller Orişaların iyileştirme ve/ya şifa güçleri etrafında şekillenmektedir. Bu güçlere erişimde fal, kurban adak gibi teknikler kullanılmaktadır. Ekonomik açıdan yetersiz olan bireyler sağlık ve kişisel problemleri için Santerolara ve Babalavo (üst mertebeye din görevlileri) başvurmaktadır. Din görevlileri de Hindistan cevizi ve deniz kabuklarının kullanıldığı fal bakma ritüelleriyle sorunlara çözüm bulmaktadır²⁵².

Bütün bu anlatılanlardan hareketle Afrika kıtası genel olarak gözlemlendiğine ekonomik yetersizlikler veya liderlerinden gördükleri mucizeler nedeniyle şifa bulmak isteyen bireylerin bu tür hareketlere katılımı şifayı liderler aracılığı ile evrenden/Tanrısal güçlerden istemesi olağan bir durumdur.

4.2.5. Chen Tao

Chen Tao hareketi çok yönlü bir harekettir. Teolojik ve Ufoloji eksenli olmakla birlikte sağlık eksenlidir. Sağlık yönüne vurgulanması ile öne çıkan bu hareket üyelerine bu şekilde kurtuluş vaadinde bulunduğu için bu başlık altında anlatılması daha uygun görülmüştür.

Hareketin kurucusu olan Hon-ming 1955 yılında Tayvan'ın Hsin-chu kentinde dünyaya gelmiştir²⁵³. Chen'in çocukluğunda önceleri çiftçi olan babası daha sonra tüccarlık yapmıştır. Annesi ise geleneksel bir ev hanımıdır. Chen, anne ve babasını çok genç yaşta kaybetmiştir. Chen'e göre o ve ebeveynleri Çin halk dinini ve geleneğini çok fazla gözlemlemiştir ancak bu ev hayatında yoğun bir şekilde vurgulanmamıştır. Chen, yaşamının çoğunda kendini ateist olarak tanımlamıştır. Ancak 1992'ye geldiğinde Tanrıdan dini bir vahiy aldığını ileri sürmüştür. Bu nedenle Hon-Ming Budist sutraları, yeni ve eski İncil ve Tao-Te Chi gibi çeşitli dini kitaplar okumaya başladı. Ardından yeni çağ hareketlerine yöneldi ve bir UFO grubunun üyesi olmuştur²⁵⁴.

²⁵² Ahmet Aras, "Azizlerin Yolu", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi, İstanbul, 2020, s. 86.

²⁵³ <https://wrlrels.org/2016/10/08/chen-tao>, (Erişim Tarihi: 02.06.22).

²⁵⁴ Charles Houston Prather, "God's Salvation Church: Past, Present and Future". *Marburg Journal of Religion*, 4/1, 1999, s. 2.

Çince de ‘doğru yol’, ‘gerçek yol’ anlamına gelen Chen Tao 1993 yılında Tayvan’ın Hsin-chu vilayetinde Chen Hong-min in Pei-pu tarafından kurulmuştur. Chianan kolejinde sosyoloji profesörü olan Chen, Budizm, Hıristiyanlık ve Yeni Çağ Batı kültürlerinin eklektik bir karışımı olan ve insan ilişkilerine, dünya dışı müdahaleye inanan bir öğretisini kitaplaştırarak bütün insanlığa sundu²⁵⁵.

Chen 1997 yılında ikinci bir kitabında, Tanrı’nın 31 Mart 1998’de saat tam 10:00’da insan şekline bürünerek dünyaya ineceğini ileri sürdü. Tanrı’nın bu enkarnasyonunun, Chen’in bütün fiziksel özelliklerinde olacağı ayrıca tüm dünya dillerini konuşabileceğini, tüm duvarlardan geçebileceğini ve herkesi aynı zamanda selamlamak için kendini gerektiği kadar çoğaltabileceğini iddia etmiştir²⁵⁶.

Büyük bir danışma merkezi açan Chen, üyelerine hastalıkların nedeninin fiziksel değil de ruhsal olduğunu söyleyerek, AIDS ve kanser hastalarına kurtuluş vaadinde bulunmuştur. Chen’in gayesi Amerika Birleşik Devletleri’ni Tanrı’nın kutsal tıp toprağı haline getirmektir. Hastalıkların geçmiş karmaların sonucunda oluştuğunu, bakteri ve virüslerinde samsara çarkındaki ruhlar olduğunu iddia etmiştir. Chen bu hastalıkların da birtakım ritüeller gerçekleştirmek ve dualar okumak suretiyle bedenden kurtarma gücünün olduğunu ileri sürmüştür²⁵⁷.

Kurtuluş her bireyin yaşamındaki temel gayelerden biridir. Bir kişinin şifacı prototipi ile ortaya çıkararak bunu yapabileceği iddia etmesi ve bununla ilgili birtakım mucizeler göstermesi, ihtiyaç halindeki bireylerin dikkatini cezbetmesi doğaldır. Bu şekilde taraftar kazanan hareketlerden biri de Chen Tao olduğu yukarıdaki ifadelerden açıkça görülmektedir.

4.2.6. Ho No Hana Sanpogy

Ho-no-Hana-Sanpogyo bir hareket olarak Fukanaga Hogen tarafından 1980 yılında kurulmuştur. Ancak 2001 yılında dolandırıcılık gibi suçlardan tutuklanmasından dolayı grubun dağılmasını emretmiştir. Fukanaga Teruyoshi olarak doğmasına karşın kendisine

²⁵⁵ <https://www.britannica.com> , (Erişim Tarihi: 02.06.22).

²⁵⁶ Süleyman Turan, “Chen Tao”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi , İstanbul, 2020, s. 122.

²⁵⁷ Süleyman Turan “Chen Tao”, s. 123.

Hogen ismini vermiştir. Çünkü *Hogen* dini olarak “*origin of dharma*” “dharmanın kökeni” anlamına gelmektedir²⁵⁸.

Fukunaga önceleri bir elektrikçi olarak çalışmış ve küçük bir şirket kurmuştur. 1978 yılında kurduğu şirket batınca derin bir buhrana girmiştir. Bu kişisel bir bunalım halinde iken mistik bir deneyim yaşamıştır. İddia ettiğine göre bu kişisel deneyim sırasında Budist rahipler kendisini ziyaret etmiştir. Ayrıca İsa Mesih’in de kendisini ziyaret ettiğini ve “tüm insanlar arasında dharma çiçeği tomurcukları yapmasını” istediğini ileri sürmüştür. Bunun dışında başka vizyonlarda gördüğünü ve kendisinin Buda ve İsa Mesih’in cennet elçisi olduğunu ifade etmiştir. Nihai olarak hareket ideolojisine göre Fukunaga ilâhi bir otorite ve misyona sahiptir. Zaman zaman Fukunaga’nın retoriği apokaliptik imalarda da bulunmuştur. Ho-no-Hana-Sanpogyo’nun “Budist öğretisinin çiçeği”, “Çiçek öğretimi”, “Hukuk çiçeği ve üç hukuk uygulaması” gibi çeşitli çevirileri vardır²⁵⁹.

Ho-no-Hana-Sanpogyo “ayak okuma tarikatı” olarak da bilinmektedir. Nitekim lider Fukunaga, bireylerin ayaklarını incelemek suretiyle hastalıklarını teşhis etmiş ve bir nevi fal bakar gibi gelecekleri hakkında bilgi vermiştir²⁶⁰. Fukunaga ve takipçileri hareketi tanıtmak ve daha fazla kişiye ulaştırmak için ayak okuma oturumları düzenlemişlerdir. Ayak okuma oturumları aslında bir nevi refleksoloji disiplini ile ilintilidir. Buna göre ayakta her nokta gövdede bir noktaya karşılık gelir ve refleks noktasına basınç uygulamak karşılık gelen bölgeyi etkilemekte ve tetiklemektedir. Bu disiplin Doğu Asya’nın en eski geleneklerinden biridir. Ayrıca bazı kesimlerce Buda’nın da refleksoloji disiplini geliştirdiğine inanılır.²⁶¹ Bu inanç Fukunaga’nın Buda reenkarnesi olduğu fikrini güçlendirmesi mümkündür.

Fukunaga gayesinin tüm insanlığın kurtuluşu olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan bu amaca yönelik pek çok eser yayımlamıştır. Bu eserler hastalıklardan kurtulma yöntemleri, ekonomi ve politikayı gibi konuları içermektedir. *Sole of the Foot Theraphy for Cutting off Disease* (Hastalığın Kesilmesi İçin Ayak Terapisi 1990), *Mystery of Moon Power* (Ay’ın Gücünün Gizemi 1991), *Heavenly Power Defeats Illness* (İlahi Güç Hastalığı Yener 1992) isimli eserleri örnek verilebilir. Fukunaga ve yakın takipçileri bireylerin ayaklarının sıcaklık

²⁵⁸ Nabutake Inoue, “Ho-no-Hana-Sanpogyo”, *Encyclopedia of New Religious Movements*, (Ed. Peter B. Clarke), Routledge, London and New York, 2006, s. 276.

²⁵⁹ Anand N. Bosmia, “The Foot-Reading Cult of Japan”. *Journal of Religion and Health*, 56/5, 2017. s. 1601.

²⁶⁰ İhsan Çapcıoğlu, “Ho-no-Hana-Sanpogyo”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi, İstanbul, 2020, s. 239.

²⁶¹ Bosmia, a.g.e., s. 1604.

derecelerine, kişiye özgü ayak damar yapılarına, renklerine ve tırnaklarına bakarak birey sağlığına yani AIDS, kanser gibi hastalıklara ilişkin bilgileri tespit edebildiklerini iddia etmişlerdir. Ayrıca hareket lideri ve takipçileri bu tespit ettikleri hastalıkları tedavi edebildiklerini vaat etmiş ve birçok birey bu vaatlere inanarak tedavi sürecini başlatmıştır. İnananlar arasında mevcut tıbbi tedavilerini yarıda keserek hareketin düzenlemiş olduğu tedavilere katılan ve yüklü paralar verip vefat eden hastalar mevcuttur²⁶².

Buradan anlaşılacak temel husus, bireylerin bu şekilde şifaya ulaşabileceklerine olan inançtır. Bu inancı sağlayan vaatler ile sağlayabilen hareketler, bireyler için tehlikeli, dramatik sonuçlar doğurabilmektedir. Öte yandan bu durumu şu şekilde izah etmek yerinde olacaktır. Bireylerin maneviyatla şifa bulabileceğine olan inançta herhangi bir beis yoktur. Ruhun veya psikolojik olarak, şifa bulan bireylerde gerçekten de fizyolojik iyileşmeleri mümkün kılabilir. Ancak bu bölümde ifade edilen tıbbî tedavinin işe yaramayıp bireyleri mevcut tedavilerinden alıkoymaları dramatik sonuçlara neden olmaktadır.

4.2.7. Mesih Apostolik Kilisesi

Mesih Apostolik Kilisesi (*Christ Apostolic Church*), 1970lere kadar tipik olarak Pentekostal ve Afrika özelliklerini kendi içinde birleştiren doktrinler ve terapötik uygulamaları ile Nijerya'daki en büyük Afrika yerli kilisesi olmuştur. Esasen 1931'de İngiliz Apostolik Kilisesi'ne (BAC) bağlı olan, Nijerya'daki Faith Tabernacle Kilisesi (FTC), Mesih Apostolik Kilisesi'ne (CAC) dönüşmüştür. Sonuç olarak, yedi Nijeryalı FTC papazı, 1931'de üç İngiliz Apostolik liderin ziyareti sırasında papaz ve peygamber olarak ikinci bir koordinasyona tabi tutulmuştur. Nihai olarak Faith Tabernacle Kilisesi'de Apostolik kilise isimlendirilmesini benimsemiştir. Ayrıca, George Perfect ve Idris Vaughan, Temmuz 1932'de İngiliz Apostolik Kilisesi'nin yerleşik misyoner papazları olarak Nijerya'ya geldi. Onların varlığı, İngiliz sömürge yetkilileri ile Mesih Apostolik Kilisesi ile arasındaki ilişkileri güçlendirdi ve böylece Mesih Apostolik Kilisesi'nin servetini artırmıştır. Örneğin İngiliz makamları tarafından hapsedilen papaz Babalola müjdeleme faaliyetlerine devam etmekte serbest bırakıldı ve kilise, daha hızlı yayılmasını ve birkaç okul kurmasını sağlayan canlı müjdeleme kampanyaları düzenlemiştir. Mesih Apostolik Kilisesi kısaca, geleneksel Afrika

---

²⁶² İhsan Çapcıoğlu, "Ho-no-Hana-Sanpogyo", s. 240.

ve Hristiyan spiritüalizmleri arasında mantıklı bir bağlantı sağlayan tipik bir Afrika girişimidir²⁶³.

1941 yılında Joseph Ayo Babalola tarafından Nijeryada kurulmuştur. Bu dönemde yaşanan siyasi gerilimler kiliseyi etkilemiş ve kilise içinde birtakım ayrılıklara neden olmuştur. Bu nedenle kilise birçok isim değişikliğine uğramıştır. Bunlar: Değerli Taş (Preciosus Stone), Doğa Grubu (Prayer Band), İnanç Tapınağı (Faith Tabernacle), Apostolik Kilisesi (Apostolic Church), Nijerya Apostolik Kilisesi (Nigeria Apostolic Church), Birleşmiş Apostolik Kilisesi (United Apostolic Church) ve son olarak Mesih Apostolik Kilisesi (Christ Apostolic Church). Hareketin faaliyetleri Sophi Odunlami isimli bir kadının bir vahiy aldığını iddia etmesiyle kendini göstermeye başlamıştır. Odunlami'nin iddiasına göre 1918'de ortaya çıkan İspanyol Gribi salgınından korunmak ve salgını ortadan kaldırmak için yağmur suyunun ve duanın en etkili çözümü olduğu vahyini almıştır. Hareket üyeleri tedavisi ve çözümü bulunmayan bu salgına karşı dua vasıtası ile bir çare bulmaya çalışmıştır. Dahası bireylere manevi tedaviler sunarak Kutsal Ruhun'da yardımıyla pek çok hayatı kurtarabileceklerini ileri sürmüşlerdir. Bu iddialarla ünlenen grup Nijerya dışına da yayılım göstermeye başlamıştır²⁶⁴.

Kilisenin önemli misyonlarından biri takipçilerinin mevcut hastalıklarını iyileştirebileceği / iyi gelebileceğidir²⁶⁵. Babo bu iyileşim için çeşitli teknikler sunmuştur. Bu durumda bireylerin dikkatini çekmiş ve hareketlere bu etki ile katılım sağlanmıştır.

Öte yandan Babalola, tekrar bir vizyon gördüğünü ve bu vizyon sırasında ona, simgesel olarak kötü ruhları uzaklaştırmasını sağlayan el çanı, bütün hastalıkları iyileştirebilmesi için de bir şişe "hayat suyu" verilmiştir. Babalola insanlara şifa dağıtırken kendisine verilenleri kullanmıştır. Kilise Kutsal Kitaba ve otoritesine inandığı gibi duanın gücüne, hastalıkları iyileştirmede kutsal suyun önemine de inanmakta özellikle buna vurgu yapmaktadır. Kilisenin en önemli pratiklerinden birisi "ilâhi şifa"dır. Kaynağını kutsal kitaptan almakta ve bireyleri her türlü hastalık, sakatlık gibi vakılardan kurtarmayı amaçlamaktadır²⁶⁶. Bu şekilde kilisenin en önemli misyon ve iması şifa dağıtmak olduğu ifade edilebilir.

---

²⁶³ Cephas N. Omenyo, "Christ Apostolic Church", *Encyclopedia of New Religious Movements*, (Ed. Peter B. Clarke), Routledge, London and New York, 2006, s. 115.

²⁶⁴ Elif Çekici, "Mesih Apostolik Kilisesi", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi, İstanbul, 2020, s. 336.

²⁶⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/Christ_Apostolic_Church, (Erişim Tarihi: 11.08.2022).

²⁶⁶ Elif Çekici, "Mesih Apostolik Kilisesi", ss. 337-338.

4.2.8. On İki Havari Kilisesi

Halk arasında “Nackabah” olarak da isimlendirilen On İki Havari Kilisesi, Gana’da ortaya çıkan Afrika kökenli ilk yapılanmadır. Kilise, İncil’den ve Afrika dünya görüşünden gelen kaynakları kullanarak Afrikalı inananların endişelerini ve ihtiyaçlarını ele almaya çalışarak Hıristiyanlıktaki Afrika girişimini örnelemektedir. Afrikalı peygamber William Wade Harris Batılı misyonerlerle iş birliği yapmış olmasına rağmen bir kilise bulamamıştır ancak daha sonra takipçileri ile birlikte kendi bağımsız kiliselerini kurmuşlardır. Harris'in 1914'te Batı Gana'nın Axim ve Apollonia bölgelerine yaptığı ziyaretin ardından, ilk din değiştirenlerden ikisi olan Grace Tani ve John Nackabar kiliseye katılmıştır. Kilisenin resmi adı, Harris'in, kendi mühtedilerinin pastoral ihtiyaçlarını karşılamak için her yerel cemaate on iki havari atama uygulamasından kaynaklanmıştır²⁶⁷.

Grace Tani, Harris'in eşlerinden biridir. Hareket üyelerinin ihtiyaçlarını kehanet ve şifa yoluyla giderilmesine öncülük etmiştir. Kilisenin doktrinlerinin temeli esasında, üyelerinin arasında hasta olanları iyileştirmek, güvenlik, refah arayışı gibi ihtiyaçlarını karşılamak ve kötü ruhlardan korumaktır. Kilisenin iki büyük kutsal nesnesi vardır. Bunlar İncil ve Afrika dansını eden su kabağı-çingırağı'dır. Her üye bu nesnelere sahip olmalıdır. Çünkü bu nesnelere öncelikli olarak bireyi korumaktadır. Örneğin İncil'i evde bulundurmanın birincil amacı onun kötü ruhları uzaklaştırabileceğine olan inançtır. Hasta olan üyelerin İncil'i yastık olarak kullanmaları hareketin şifa ritüellerinden biridir²⁶⁸.

On İki Havari Kilisesi, dua toplantılarının yanı sıra şifa hizmetleri ve diğer dini uygulamaların yapıldığı düzenli bir ibadet yerine yani bitişik kutsal bir bahçeye sahiptir. Bu bahçenin önemli bir özelliği, merkezinde yer alan beyaz ahşap bir haçtır. Taraftarlar, suyun kutsanacağına ve iyileşme amacıyla etkili hale getirileceğine inanarak su havzalarını beyaz haça doğru kaldırır. Öte yandan, kilisenin çarpıcı bir özelliği, kötü ruhlara karşı korunmak ve ilâhi şifa için "kutsal su" kullanılmasıdır. Taraftarlar kafalarında 'kutsal su' taşımaya, dans etmeye ve kendinden geçene kadar yani vecd haline girinceye kadar bükülme ve dönme gibi eylemleri yapmaya zorlanır. Bu noktada, inançları Ruh'un üzerlerine ineceğidir. Bu olay, ilâhi

²⁶⁷<https://what-when-how.com/religious-movements/church-of-the-twelve-apostles-religious-movement/> (Erişim Tarihi: 23.06.22).

²⁶⁸ Cephas N. Omenyo, “Church of The Twelve Apostles”, *Encyclopedia of New Religious Movements*, (Ed. Peter B. Clarke), Routledge, London and New York, 2006, s. 134.

iyileşmenin gerçekleşmesi için şiddetli çılgınlara, sevinç çılgınlıklarına ve sarsıntılara yani bir nevi bireylerin vecd haline girmesine neden olur²⁶⁹. On İki Havari Kilisesi'nde kötü ruhların iyileştirilmesi ve onların önlenmesine yapılan vurgu, Afrika'daki bireylerin endişelerini ve ihtiyaçlarını gidermeye yönelik bir girişim olduğu açıkça görülmektedir.

4.2.9. Peyote Kültü

Peyote kültü çok yönlü kültelerden biridir. Çünkü peyote bitkisinden doğan bu kült yalnızca teologların değil aynı zamanda antropologların ve jeologların da dikkatini çekmiştir. Bitkinin ana vatanı Meksika olması hasebiyle kültün doğuş yeri de Meksika olmuştur. Aslında kült denmekle mezhep özelliği taşıdığına vurgu yapılmaktadır. Milton Yinger'e göre Peyote Kültü karizmatik bir liderin rehberliğinde mistik deneyimler yaşamak isteyen bireylerden oluşan bir tür hareket olduğunu nitelendirmiştir²⁷⁰.

Peyote omurgasız bir kaktüstür. Kaktüsün içeriğinde otuzdan fazla alkaloid vardır -ki bunlardan biri morfin benzeri bir türdür bu türün ana psikoaktif bileşeni meskanlandır-alkaloitler bireyde belirli algısal etkilerin yanı sıra zihinsel ve duygusal değişikliklere neden olmaktadır. Genellikle bu algısal değişiklikler halüsinasyon olarak adlandırılır. Bu ekseninde Peyote'nin insan zihni üzerindeki psişik etkisi, Peyote dininin arkasındaki dürtüsel güç olduğunu ifade etmek mümkündür²⁷¹.

“Peyote kültü” veya “Peyotizm” Native American Kilisesi'nin, kendilerine özgü gelenekleri ve Hristiyanlığa ait doktrinlerini sentezleyerek oluşturduğu ve peyote bitkisinin kullanımının ayinlerin merkezini teşkil ettiği yerel inanca verilen isimdir²⁷².

Peyote Kültü' terimi ilk olarak yirminci yüzyılın başlarında Winnebago'da peyote kullanımını tanımlamak için kullanılmış olup daha sonra diğer kabileler ve Native American Kilisesi arasındaki peyote kullanımı için uygulanmıştır. Peyote ve diğer bitkiler (San Pedro, Ayahuasca Yagé) Amerika kıtasındaki yerel törenlerin yanı sıra çağdaş Şamanizm'in de önemli bileşenleridir. Arkeologlar Peyote'nin Meksika'daki ritüel kullanımının binlerce yıl öncesine dayandığını keşfetmelerine rağmen, Native American Kilisesi yirminci yüzyılın

²⁶⁹ İsmet Eşmeli, “On İki Havari Kilisesi”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi, İstanbul, 2020, s. 401.

²⁷⁰ Ake Hultkrantz, *The Attraction of Peyote*, Stockholm University, Stockholm, 1997, s. 13.

²⁷¹ Hultkrantz, a.g.e., s. 18.

²⁷² Nadide Şahin, “Peyote Kültü”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi, İstanbul, 2020, s. 409.

başlarında peyote'yi ritüellerinde temel unsur olarak kullanmaya başlamıştır. Aslında Peyote törenleriyle karşılaşan ve onları tanımlayan ilk Avrupalılar, on altıncı yüzyıl Meksika'sındaki İspanyol misyonerlerdir. İspanyol misyonerler bu ritüeli Meksikalı yerli kabilelerden öğrenmişlerdir. En başından beri, bu ritüele tepki düşmancaydı; 'şeytanın hileleri' olarak görüldü, 'şeytani vizyonlara ve kötü sapkınlıklara' yol açtığı iddia edilmiş ve Peyote kullanan bireylere yaklaşık iki yüzyıl boyunca Kutsal Engizisyon Mahkemeleri zulmetmiştir. Bu olumsuz görüş, yerel yönetim, polis, dini liderler ve hatta bazı Yerli Amerikalılar arasında hala yaygındır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Native American Kilisesi'nin kayıtlı üyeleri ve Meksika'daki belirli kabileler dışında meskalin içeren bitkilerin kullanımı yasa dışıdır. Avrupa'da meskalin içeren bitkiler herkes için yasa dışıdır. Öte yandan Native American Kilisesi, 1978 Din Özgürlüğü Yasası'nda ABD'de bitkinin törensel kullanımının yasal olarak tanınmasını sağlamıştır²⁷³.

“Kutsal” ile iletişime geçmek veya kişisel bir ilişki kurabilmek Amerikan yerli inanışlarının başlıca özelliklerinden biridir. Yerli Amerikan Kilisesi, Yüce Ruh olarak isimlendirdikleri -ki birçoğuna göre İsa Mesih ve Yüce Ruh aynı töze sahiptir- en başta yaratıcı olmak üzere ruhlarla haberleşme onlarla bir şekilde iletişim kurabilme vesilesi olarak peyoteye kutsal bir sakrament olarak bakmaktadır. Onlara göre peyote Yüce Ruh tarafından manevi ve iyileştirici amaçlarda kullanılmak için kasıtlı olarak yaratılmıştır. Peyote gibi psikoaktif bitkilerin ritüel sırasında kullanımının esas iması, bitkilerin vasıtası ile Yüce Ruh'tan şifa istemektir. Bir şifacının nezaretinde kutsal ayin düzenlenmesi koşulu ile bu bitkilerin iyileştirici gücü ve etkisi ortaya çıkarılmaktadır. Yerlilere göre kutsanmış peyote, bireylerde hastalığa neden olabilecek kötü ruhları ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca bazı yerlilere göre peyote kullanan bir birey için diğer tüm ilaçlar gereksizdir. Peyote bitkisinin bu iyileştirici gücü ve etkisine olan inanç sayesinde peyote kültü hızlı bir şekilde yayılım göstermiştir²⁷⁴.

4.2.10. Reiki

Reiki, stresi azaltmak, rahatlamak ve yalnızca bireyin fiziksel ve ahlaki refahını artırmak için Çin kökenli, daha eski bir temelde Japon kökenli bir tekniktir. Genel olarak,

²⁷³ Elizabeth Puttick, “Peyote Cult”, *Encyclopedia of New Religious Movements*, (Ed. Peter B. Clarke), Routledge, London and New York, s. 493.

²⁷⁴ Nadide Şahin, “Peyote Kültü”, s. 410.

üniter bir örgüt mevcut olmadığından, "Reiki" adı, bu tekniği uygulayanların hareketini belirtmek ve onu destekleyen belirli sayıda ilkeyi paylaşmak için de kullanılmaktadır²⁷⁵.

Usui 4 Ekim 1895 yılında Gifu vilayetinde ki Yamataga ilçesine bağlı Taniani köyünde doğmuştur. Genel kanı Usui'in ağustos ayında doğmuş olduğudur. Ancak Japon takvimi, Batı takvimi ile senkronize edildiği takdirde doğum ayının Ağustos olduğu görülmektedir. Usui'nin ailesi Japonya'da yüksek bir sınıfa mensup olarak bilinmektedir. Öte yandan Usui'nin çok çalışkan ve çok geniş bir ilgi alanına sahip olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca Usui'nin kutsal bir dağ olan Kurama Dağı'nda 21 gün oruç tuttuğu ve meditasyon yaptığı da bilinmektedir. Usui 21 günün sonunda kendisine şifa gücünün (Reiki) verildiğini iddia etmiştir²⁷⁶.

Usui, Chicago'da Loyola Üniversitesi'nde doktora eğitimi alırken Budist öğretileriyle ve özellikle şifa ile ilgili olanlarla ilgilenmeye başlamıştır. Japonya'ya döndüğünde, sutralarda iyileştirici güç ve bunun nasıl etkinleştirilip uygulanacağı üzerine bir tartışmayla karşılaşmıştır. Usui daha sonra keşfettiklerini uygulamaya başlamadan önce yirmi bir gün süren bir geri çekilme yaptı ve sonuç bir dizi mucizevi iyileştirme olmuştur. Usui'nin düşüncesinin temel fikri, reiki uygulayan kişinin, enerjinin elinden hastaya akmasına izin veren bir kanal gibi hareket etmesi gerektiğidir²⁷⁷.

Usui'nin dağda yaşadığı aydınlanmadan sonra birtakım mucizeler gösterdiğine inanılmaktadır. Usui'nin önce kendi ayağını iyileştirmesi, daha sonrasında kendisinin de doyusuya yemek yiyip hastalanmadığı lokantada, lokantacının torununa ve manastırın baş keşişini iyileştirmesi takipçileri tarafından onun mucizeleri olduğu takip edilmektedir. Usui 1921 yılında Tokyo'ya taşınmış ve burada hem şifa verebileceği hem de şifa tekniğini anlatabileceği bireyler bulmak için "*Usui Reiki Ryoho Gakkai*"yi kurmuştur. Ayrıca 1923'te Tokyo'da yaşanan büyük depremde yaralı bireylere şifa dağıttığı da iddia edilmektedir. Usui yaşamı boyunca takipçilerine kendi şifa tekniklerini öğretmiştir. Takipçileri de kendisinin vefatından sonra hareketi bu şekilde ayakta tutmayı başarmışlardır. Günümüzde de birçok dernekte, yaşam merkezlerinde Reiki eğitimi verilmektedir. Reiki'yi öğrenmek isteyen bir kişi

²⁷⁵ https://cesnur.org/2003/vil2003_menegotto.htm , (Erişim Tarihi: 24.06.22).

²⁷⁶ Justin B. Stein, "The Significance of Mikao Usui in Japanese History", Symposium for the 150th Anniversary of Mikao Usui's Birth, Berlin, (12 September 2015), 2015, s. 2.

²⁷⁷ Peter B. Clarke, "Reiki", *Encyclopedia of New Religious Movements*, (Ed. Peter B. Clarke), Routledge, London and New York, 2006, s. 528.

iki gün sürecek olan eğitim seminerlerine katılır. Reiki hakkında teorik bilgiler almanın yanı sıra, çakraları temizleme ve dengelemeyi öğrenmektedir. Nihai olarak inisiyasyon eğitimi aldıktan sonra kendisi de bir enerji kanalı olmakta ve artık enerjisini aktarabilmek için enerjisini kullanabilmektedir. Reiki hareketinin temelinde nazik, kibar ve saygılı olmak gibi nezaket kuralları yer almaktadır. Nazik olmanın, çoğu hastalıkların, spiritüel ilacı olduğu ifade edilmektedir. Günlük yaşamda da bu prensiplere uyulduğu takdirde saf ve sağlıklı bir zihne sahip olunacağını belirtilmektedir²⁷⁸.

Reiki hareketinin Türkiye’de de çeşitli uzantıları mevcuttur. Bu uzantılar farklı isimlendirmeler ile varlık göstermektedir. Reiki temelli kuruluşların temel gayesi, bireyin beden, ruhen ve fiziken daha sağlıklı olması ve korumasıdır. Bunun için farklı teknikler kullanılmaktadır. Aura ve çakra kanallarını açmak suretiyle bireyin hem kendisi hem de başka birini şifalendirebilecektir. Bu nedendir ki Türkiye’de bu kuruluşa katılım göstermede bireylerin “şifa” motivasyonunu kullanmaları olağandır.

4.2.11. Sağlıklı Hayat Yolu

“*Spiritual Human Yoga*”, aslında Evrensel İnsan Enerjisi (*Universal Human Energy*) olarak da bilinmektedir. Ancak hareket günümüzde “İnsanlığın Aydınlanma Sevgisi”, (*Mankind Enlightenment Love*) ismi de kullanılmaktadır. Sağlıklı Hayat Yolu, 1942 yılında Vietnam’da doğan Luong Minh Dang tarafından 1989 yılında kurulmuş bir Uzakdoğu hareketidir. Dang 1961’den 1975’e kadar Vietnam Donanması’nda subaylık görevini icra etmiştir. Komünistlerin iktidara gelmesinin ardından yıllarca süren zorluklardan sonra nihayet Amerika Birleşik Devletleri’ne göç etmiştir. Dang 1985’te Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı olmuştur. Amerika’ya göç ettikten kısa bir süre sonra, St Louis, Missouri’de ikamet ederek daha sonra bir şifacı olarak tanınmıştır. Sağlıklı Hayat Yolu hareketi, Kuzey Amerika, Meksika ve Brezilya’nın yanı sıra Avrupa’nın Cermen ve Latin ülkeleri başta olmak üzere Macaristan, Polonya, Romanya, Beyaz Rusya, Ukrayna ve Rusya’nın yanı sıra Türkiye, İsrail ve Tayland’da da faaliyet göstermektedir. 1998’de, her milletten yaklaşık 10.000 kişi, hareketin o zamanki en yüksek seviyesi olan 6. seviyeye ulaşmıştır. Dang bireylere şifa

²⁷⁸ Hakkı Şah Yasdıman, “Reiki”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi, İstanbul, 2020, ss. 428-430.

verebildiğini ve bu tekniğini önceki ustalardan miras aldığını belirtiyor: İnsan Enerjisi manevi okulunun kurucusunun, Sri Lanka'dan belli bir Dasira Narada (1846–1924) olduğu iddia edilmektedir. Spiritüel İnsan Yogası, insanlığın iyiliği için (örneğin, hasta bir kişiyi iyileştirmek için) kullanılabilir şekilde İnsan Enerjisini kontrol eden teknikler geliştirdiğini ileri sürmektedir²⁷⁹.

Dang'ın ustalarından aldığını iddia ettiği tekniğe “Yeni Şifa Sistemi” adını vermiştir. Bu sistem sayesinde bireyleri iyileştirebilmek için onların enerjisini kontrol edebilecek yöntemleri geliştirdiğini ileri sürmektedir. Sağlıklı Hayat Yolu kurucusu Dang'ın iddiasına göre 21.yüzyıl insanlık tarihi için bir dönüm noktası haline gelecektir. Bu dönemde toplumsal karışıklıklar meydana gelmesi kaçınılmazdır. Bu karışıklıklar sırasında Sağlıklı Hayat Yolu hareketi bireylere olağanüstü yardımlarda ve katkılarda bulunacaktır. Hatta toplumların içersinde buldukları bu karışıklık döneminde ortaya çıkan hastalıkları tedavi edebilecek dahası ölümü tamamen ortadan kaldıracak bir tekniği de sunacaklardır²⁸⁰.

4.2.12. Bütünsel Sağlık Hareketi

Bütünsel Sağlık Hareketi alternatif tıp yöntemleri ile spiritüalizmin sentezi sonucu ortaya çıkmış bir hareket olarak kabul edilebilir. İngilizce'de “*holistic*” kelimesi Türkçe'de “bütün”, “tam” anlamına karşılık gelmektedir. Holistic hareketin ana iddiasına göre, birey çok boyutlu bir varlıktır nitekim o ruh, beden, akıl gibi formlardan oluşmaktadır. Eğer bireyle ilgili bir sorun anlaşılmaya çalışılıyorsa ona bir bütün olarak bakılmalıdır. Çünkü birey tek bir forma indirgenemez ve anlaşılması mümkün olmamaktadır²⁸¹. Dolayısıyla mantıktaki tündengelim kavramını hatırlatan bu anlayış Platon'un bütün iyi olmadan parçayı iyileştirmek mümkün olmamaktadır, ifadesi ile de örtüşmektedir.

Bütünsel Sağlık Hareketi'nin anlayışına göre, bireyin iyileştirilmesinde odak nokta salt biyoloji ve/ya medikal tedavilerden ziyade, dua gücü olmalıdır. Bu ekseninde hareketin ideolojisi, alternatif tıp anlayışına dini ve Spiritüalist yorumlar kazandırmaktır. Hareketin belirli bir kurucusu yoktur. Hareketin kurulumunda bireylerin kazanımlarının birikimi söz

²⁷⁹ Jean- François Mayer and Pierluigi Zoccatelli, “Spiritual Human Yoga”, *Encyclopedia of New Religious Movements*, (Ed. Peter B. Clarke), Routledge, London and New York, 2006, s. 600.

²⁸⁰ Gönül Yılmaz, “Sağlıklı Hayat Yolu”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi , İstanbul, 2020, s. 440.

²⁸¹ Halil Temiztürk, “Bütünsel Sağlık Hareketi”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi , İstanbul, 2020, s. 110.

konusudur. Nicholas Culpeper ve Samuel Hahnemann'ın kendi dönemlerinde yani 17. ve 18. Yüzyıllarda yaşamış olan bu kişiler homeopathy (homeopati) isimli tedavi yöntemini kullanarak bireylere şifa verdikleri söylenmektedir. Öte yandan Ralph Waldo Emerson(1803-1882), William James(1842-1910) gibi Spiritüalist felsefeciler, bireylerin kendi potansiyel güçleri ile iyileşebileceğine yönelik iddiaları hareketin güçlenmesine yardımcı olmuştur. Buna ilaveten, Deepak Chopra, harekete en fazla katkı sağlayan isimdir. Chopra, Caroline Myss, Barbara Brennan gibi alternatif tıp uzmanlarının ortaya çıkması harekete daha fazla güç sağlamıştır. Nihai olarak Kaliforniya'da *The Meadowlark Centre* ismiyle kurulan merkez, hareketin kurumsallaşmasının ilk adımı olmuştur²⁸².

The Holistic Health Movement , (Bütünsel Sağlık Hareketi), alternatif spiritüel hareket iması taşır ve bu konuda en gelişmiş hareketlerden birisidir. Bütünsel Sağlık Hareketi, sağlık eksenli hareketler arasında, toplumla entegre olmuş ve en fazla kabul görmüş olanıdır. Bu hareket psikoloji, spiritüalizm, beden ve ruh, yeni çağ ve paganizm gibi kavramların kesiştiği bir nokta olarak kabul edilebilir. Hareketin sağlık noktasındaki temel ideolojileri şu şekildedir; Sağlık, pozitif bir değerdir. **a)** Sağlık, ancak bireyin tüm ihtiyaçlarının karşılandığı ölçüde mevcuttur. **b)** Sağlıkla ilgili sorumluluk büyük ölçüde bireye aittir ve başta diyet ve beslenme olmak üzere yönetilebilir yaşam tarzı faktörleri birey tarafından belirlenir. Bunlar birçok organik yiyecekler; vejetaryen, vegan veya makrobiyotik besinler olabilir. **c)** Hastalık ve yaşlanma, diğer önemli yaşam olayları gibi, büyüme ve kendini keşfetme fırsatları sunar. **d)** Geleneksel olmayan sağlık seçenekleri ve destekleyici tedaviler, standart tıbbi uygulamalarla birlikte çalışabilir. **e)** Akıl ve beden, sağlık ve/veya hastalığın ortaya çıkışında ayrılmaz ortaklar olarak birbirlerini doğrudan etkilerler²⁸³. Son maddede yine holistik anlayış vurgulanmaktadır.

Bütünsel Sağlık Hareketi'nin uyguladığı pratikler noktasında tam bir mutakabakat yoktur. Yaygın olarak; kemik-kas sistemi tedavisi *osteopathy*, kemik-kaslara el yordamıyla uygulanan tedavi biçimi *chiropractic*, *terapötik masaj*, Japon geleneksel masajı *shiatsu* ve *akupunktur* ile birlikte bitkisel tedavi, *herbal medicine* ve eklemlere uygulanan masaj *homeopathy* uygulanmasının yanı sıra alexander tekniği, aromaterapi, Feldenkrais yöntemi, el ve ayağın bazı bölgelerini uyaran masaj türü olan *reflexology* ve reiki'de uygulanmaktadır.

---

²⁸²Halil Temiztürk, "Bütünsel Sağlık Hareketi", s. 110.

²⁸³ Elizabeth Puttick, "Holistic Health Movement", *Encyclopedia of New Religious Movements*, (Ed. Peter B. Clarke), Routledge, London and New York, 2006, s. 272.

Ayrıca Fitness, bütünsel yaşam tarzının önemli bir unsurudur ve yoga gibi ruhsal olarak türetilmiş teknikler özellikle popülerdir. İlaveten hareketin *The Holistic Health Handbook* ismi ile yayınlanmış bu eseri, ruhsal gücün medikal destekler kadar önemli olduğu fikrini bireylere empoze etmiştir²⁸⁴.

Şifa hizmetlerindeki büyümenin yanında sağlık mağazaları zincirleri de dahil olmak üzere sağlık ürünleri satan endüstri merkezleri de mevcuttur. Özellikle aromaterapi güzellik pazarında oldukça rağbet görmektedir²⁸⁵.

4.2.13. Sekai Kyusei Kyo

Sekai Kyusei Kyo hareketi, Mokichi Okada (1882-1955) tarafından 1935 yılında Japonya (Tokyo)'da kurulmuş bir harekettir. Sekai Kyusei Kyo hareketi aynı zamanda Şintoizm kökenlidir. *Sekai* “dünya”, *kyusei* “mesihçilik, kurtarıcılık”, *kyo* “cemaat, topluluk” gibi anlamlara gelmektedir. “*Church of World Messsianity*”(Dünya Mesihçilik Kilisesi), olarak da bilinmektedir²⁸⁶.

Mokichi Okada, Tokyo'nun Asaku bölgesinde 23 Aralık 1882 yılında doğmuştur. Yaşamı boyunca pek çok rahatsızlık geçirdiği için hayat kalitesi oldukça etkilenmiştir. Dahası bu rahatsızlıklar yüzünden işlerinde başarısız olması ve ailesini de kaybetmesi onu derin bir buhrana sürüklemiştir. Geçirdiği bunalım onun dine yönelmesini sağlamıştır. Okada daha sonra vizyonlar gördüğünü de iddia etmiştir. Gördüğü bir vizyon sırasında kendisine vahiy geldiğini ve bu vahiyde *johrei* (Tanrı'nın Yüce Işığı) vasıtasıyla maddi ve manevi şifa dağıtacak olan kurtarıcı mesih olduğu söylendiğini iddia etmiştir. Yaşanan bu vakıadan sonra ona inanan hareket üyeleri kendisine “Aydınlanmış Ruhani Mesih” anlamında kullanılan *Meishu sama* olarak isimlendirmişlerdir. Okada bitkisel ilaçlar ve halk tıbbı ile uğraşmıştır ki buna halk hekimliği de denmektedir. Ayrıca bireylerin yaşadığı ruhsal ve fiziksel sorunlara şifa dağıtmak amacıyla, “Okada shiatsu” (parmakla baskı yöntemi) olarak bilinen tedavi yöntemi geliştirmiş ve bunu Ojin Şapelinde icra etmiştir²⁸⁷.

²⁸⁴ Halil Temiztürk, “Bütünsel Sağlık Hareketi”, s. 111.

²⁸⁵ Elizabeth Puttick, “Holistic Health Movement”, s. 273.

²⁸⁶ Halil İbrahim Şenavcu, “Japon Yeni Dini Hareketlerinde Halk Hekimliği: Sekai Kyusei Kyo Örneği”. *Mîzânü'l-Hak: İslâmi İlimler Dergisi*, S.13, 2021, s. 204.

²⁸⁷ Halil İbrahim Şenavcu, “Sekai Kyusei Kyo”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi, İstanbul, 2020, s. 468.

1935 yılının yılbaşında Okada, *Dai Nippon Kannon Kai'yi* (Büyük Japonya Kannon Birliği)'ni kurmuş ve 10 Ekim'de Tokyo banliyösünde Gyokusenkyō adlı genel merkezinin açılışını yapmıştır. Ardından 15 Mayıs 1936'da Okada, *Dai Nippon Kenkō Kyōkai'yi* (Büyük Japonya Sağlık Derneği) kurmuştur. Bu derneğin ana faaliyeti Okada'nın geliştirmiş olduğu tedavilerin uygulanmasıydı. Aynı gün Myōnichi no ijutsu (Yarının Tıbbı) başlıklı bir broşür yayımlandı. Bu broşürde Okada, “Herhangi bir ilaç veya alet kullanmadan, hastanın derisine parmak uçlarını koyarak, apandisteki kanser veya irin çözülür ve sonra kaybolacağı” iddiasında bulunmuştur²⁸⁸.

Okada, belirli hastalık türlerinin faydalı olduğunu da iddia etmektedir. Örneğin, soğuk algınlığı vücut için yararlıdır. Çünkü bu sayede toksik maddeler tarafından dışarıya atılır ve vücut bu sayede temizlenmektedir. Öte yandan Okada'nın ilâhi mi yoksa insani mi olduğu konusunda takipçilerinin arasında görüş farklılıkları vardır. Örneğin, bazı üyeler, özellikle Brezilya'da olanlar onu İsa ile özdeşleştirirken, diğerleri onu mevcut çağın Mesih'i olarak görmektedir. Hareketin Japonya'da tahmini 900.000 üyesi vardır ve dünyanın birçok yerinde de üye sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte oldukça fazladır²⁸⁹.

Hareketin bünyesine taraftar toplamak için kullandığı temel yöntem, bireylere ruhsal ya da fiziksel olarak sağlıklı bir yaşam için çeşitli önerilerde bulunması başka bir ifade ile sağlıklı yaşam vaadi vermesidir. Bu vaatler iki grupta verilmektedir. Birincisi *shizen noho* (doğal tarım) adı verilen bu uygulama ile sağlıklı beslenmenin birincil yolunun organik beslenmekten geçtiğini bu nedenle hareketin de kendi bahçelerinin olduğunu burada organik ürünler yetiştirildiği ifade edilmektedir. Diğer bir uygulama da daha önce bahsedildiği gibi *johrei* (ilâhi enerji/ışık) olarak isimlendirilen bu uygulama hareketin ayırt edici temel bir özelliği olarak vurgulanmaktadır. Nitekim bu uygulama, yetkin kişi veya daha sonradan el almış ve yetkin olmuş kişinin şifa vermek istediği kişiye temas etmeden elinin iç tarafını çevirerek kamilerden aldığı enerjiyi ona aktarması yoluyla yapılır. Bu enerji transferinde şifa verme olayının gerçekleştiği iddia edilmektedir. Bu şifa ritüelini gerçekleştirmek için yetkin

---

²⁸⁸ Hideaki Matsuoka, “Sekai Kyusei Kyo”, *Handbook of East Asian New Religious Movements*, (Ed. Lukas Pokorny ve Franz Winter), Cambridge University, Cambridge, 1980, s. 54.

²⁸⁹ Peter B. Clarke, “Sekai Kyusei Kyo”, *Encyclopedia of New Religious Movements*, (Ed. Peter B. Clarke), Routledge, London and New York, 2006, s. 570.

kişinin *o-hikarı* (ışık) adı verilen muskayı takması gereklidir. Şifa bu şekilde ihtiyacı olan herkese verilebilmektedir²⁹⁰.

4.2.14. Haç ve Yıldız Kardeşliği

Haç ve Yıldız Kardeşliği (*Brotherhood of the Cross and Star*), Olumba Olumba Obu (1918-1975-77) tarafından 1956 yılında kurulmuştur. Kuruluşun başlangıcında, halk arasında “*Ekuk*” (Çember Halka) ismi ile de bilinmekteydi. Ayrıca Mesih’in Pratik Hıristiyanlığı Evrensel Ruhsal Okulu (Christ’s Universal Spiritual School of Practical Christianity) olarak da adlandırılmıştır. Son olarak hükümetin de izniyle 1946 yılında Haç ve Yıldız Kardeşliği ismini alarak Yeni Ahit’e vurgu yapılmıştır²⁹¹.

Obu'nun çocukluğu ile ilgili birçok efsane vardır ve güvenilir bilgiler yok denecek kadar azdır. Örneğin hareketin taraftarlarına göre o üç günlük bebekken kör bir kadını iyileştirmiştir ve beş yaşında da insanları tedavi etmek ve günahlardan kaçınmak gibi bazı mucizevi olaylar gerçekleştirmiştir. Ayrıca Obu, kurduğu hareketin doktrinlerinin prensiplerini herhangi bir kuruluştan etkilenmediğini, ilgili doktrinlerin tamamının Gökten vahiy yoluyla geldiğini ileri sürmüştür²⁹². Bu eksen de bireyler hareketin saf vahiy ile kurulmuş olduğu düşüncesi bireylere endekslenmeye çalışılmaktadır.

Bununla birlikte, on sekiz yaşından itibaren, perdecilikle uğraşan bir tüccar olarak bilinmektedir. Taraftarlarına göre Obu göze çarpan dürüstlüğü ve ihtiyacı olan herkese yardım etmeye hazır olmasıyla tanınmıştır. Sonraları gezgin bir vaiz olarak popülerlik kazanmıştır. 1940'ların başında işini bırakmış ve kendini, evleri ziyaret ederken öğretmeye ve dua etmeye yani basit bir yaşam tarzına adamaya karar vermiştir. Daha sonra, birçok kişi iyileşmek, kendilerine yapılan büyülerden kurtulmak ve dua etmek için ona geldiğinden, seyahat etmekten vazgeçmiştir. Bunun neticesinde Calabar'da 'Beytel' adını verdiği bir dua evi kurmuştur. Bu öğretilerdeki en çarpıcı öğreti, Kutsal Kitap dışı bir bileşen olan, reenkarnasyona inançtır²⁹³.

²⁹⁰ Halil İbrahim Şenavcu, “Japon Yeni Dini Hareketlerinde Halk Hekimliği: Sekai Kyusei Kyo Örneği”. *Mizânü'l-Hak: İslâmi İlimler Dergisi*, S.13, 2021, ss. 212-213.

²⁹¹ Zekiye Sönmez, “Haç ve Yıldız Kardeşliği”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi, İstanbul, 2020, s. 207.

²⁹² Zekiye Sönmez, “Haç ve Yıldız Kardeşliği”, s. 207-210.

²⁹³ Ralph Woodhall, “Brotherhood of the Cross and Star”, *Encyclopedia of New Religious Movements*, (Ed. Peter B. Clarke), Routledge, London and New York, 2006, s. 80-81.

Bu durum hareketin Hint dinî düşüncesiyle veya Nijerya'da bulunan ezoterik hareketlerle temastan kaynaklanıyor olabileceğini göstermektedir. Bu ekseninde hareketin faaliyetleri, dini ve tedavi amaçlı olduğu açıkça görülmektedir. Her birey biriciktir ve her birey için yaşamın temel gayesi sağlıklı bir hayat sürmektir. Bu nedenle sağlığın yokluğu bşreyde endişe ve kaygıya neden olabilmekte ve bu olumsuz duygulardan kurtulmak maksatlı çare arayışlarına girebilir. Çaresizliğin çaresini arayan birey, her yolu denemekten çekinmeyecektir. Bu nedendir ki bireylerin harekete katılım motivasyonu tedavi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olabilmektedir.

4.2.15. Johane Masowe'un Apostolik Kilisesi

Johane Masowe'un Apostolik Kilisesi (Apostolik Church of Johane Masowe) Johane Masowe tarafından Zimbabwe'de kurulmuştur. Hareket Afrika kökenlidir. Johane Masowe'nin asıl adı Shoniwa Masedza Tandi Moyo'dur. Kilisenin, gelişim süreci içerisinde, Shona Havarileri (Apostles in Shpona), Sepetçiler Kilisesi (Basketmaker Church), Tanrı'nın Apostolik Şabat Kilisesi(Apostolic Sabbath Church of God), ve şu anda web sitelerinin de ismi olan Tanrı'nın Müjdesi Kilisesi (Gospel of God Church) isimleri kullanılmıştır²⁹⁴.

Johane taraftarlarına pek çok mucize göstermiştir. Örneğin 1 Ekim 1914 yılında Zimbabwe'de doğmuş ve doğumunda doğada parlak bir yıldızın etrafı aydınlatması, insanların evlerinde ki eşyaların sallanması gibi olağanüstü olaylar gerçekleşmiştir. Doğumundan ertesi gün bilge birinin, "Bugün Tanrı'nın bir adamı doğdu. Bu, Tanrı'nın Krallığını öğreten Rab'dir. Bu adam Son Siyon olarak bilinen kiliseyi geri getirecek. Hizmetine bundan on sekiz yıl sonra, 1932'de başlayacaktır." dediği rivayet edilmektedir. Öte yandan 1932 yılında Masowe kendisine beyaz bir ışık ile göksel bir varlığın görüldüğünü ve kendisine birtakım talimatlar verdiğini iddia etmiştir²⁹⁵.

Masowe aldığı talimatlardan sonra vaazlar vermeye başlamıştır. Ancak verdiği bir vaaz sırasında uygun belgeler taşımadığı gerekçesi ile tutuklanmıştır. Polis sorgusundan başında şiddetli ağrılar olduğunu bunun nedeninin bir rüyada öldüğünü ileri sürmüştür. Daha sonra baş ağrısının daha çok şiddetlendiğini ve içeriden bir sesinin kendisine onun Vaftizci Yahya olduğunu söylediğini iddia etmiştir. Ayrıca polise kendisinin yanın bir çalıdan sesler

²⁹⁴ Mahmut Toptaş, "Johane Masowe'un Apostolik Kilisesi", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi, İstanbul, 2020, s. 273.

²⁹⁵ <https://www.gospelofgod.ws>, (Erişim Tarihi: 26.06.22).

duyduğunu ve bu çalının kendisine bazı görevleri olduğunu da söylemiştir ve bundan sonra baş ağrısı kesilmiştir. Masowe'nin geçirdiği bu dini deneyimler, çevrede bir yankıya sebep olmuştur²⁹⁶.

Masowe kendisini Peygamber, Mesih, Vaftizci Yahya olarak tanıttırmasının yanı sıra, şifacı olduğunu vurgulamıştır. Hareketin ana teması şifacılık üzerinedir. Hatta yoksullar ve ekonomik yetersizliği olan bireyler Masowe'nin iyileştirici ve bütünsel maneviyat mesajından oldukça etkilenmişlerdir.²⁹⁷

Johane Masowe'un Apostolik Kilisesi'nin ayrıca *N'anga* isimli şifacıları da bulunmaktadır -ki bu durum hareketin faaliyetlerinin ana eksene şifacılık üzerine döndüğünü göstermektedir- bu durum hareketin etkisinin çevrelere yayılmasını sağlamıştır. Masowe'nin teolojisinin önemli bir kısmını oluşturan şifacılar, bu yetkinliğe erişmeden önce birtakım aşamalardan geçmesi gerekmektedir. Bu nedenle bireylerin günlerce hatta aylarca sular altında kaldığı ve ırmaklarda, derelerde çeşitli beceriler elde ettiği söylenmektedir. Bireylerin şifacı olmalarının ardından, kendilerine başvuran bireylerin sorunlarını çeşitli yöntemler ile çözmektedirler. Bu yöntemlerden bazıları; ırmaktaki mucizevi etkileri olan taşlarla yıkanmak, hasta kişinin kilden kap satın alması ve bu kaba sorunun yazılması suretiyle yakılmasıdır. Öte yandan hareket, zamanla Tanzania, Kenya, Mozambik ve Kongo gibi yerlere de ulaşmıştır. 1973 yılında hayatını kaybeden Masowe, öğretileri ile geniş çevrelere ulaşmıştır. Misyonerlik ve çok eşlilik öğretileri ile daha geniş çevrelere yayılan hareketin şu anda taraftar sayısının yaklaşık bir milyon olduğu ifade edilmektedir²⁹⁸.

---

²⁹⁶ <https://dacb.org/stories/zimbabwe/johane-masowe/> , (Erişim Tarihi: 26.06.22).

²⁹⁷ Akintunde E. Akınade, "Apostolic Church Of Johane Masowe", *Encyclopedia of New Religious Movements*, (Ed. Peter B. Clarke), Routledge, London and New York, 2006, s. 40.

²⁹⁸ Mahmut Toptaş, "Johane Masowe'un Apostolik Kilisesi", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, (Ed. Süleyman Turan ve Emine Battal), Okur Akademi , İstanbul, 2020, s. 274.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Bu çalışma, Yeni Çağ Hareketleri ve sağlık arasındaki ilişkiyi 3 bölüm halinde incelemiştir. Bu ekseninde ilgili bölümleri bir bütün halinde incelemek anlaşılması ve yorumlanması açısından daha etkili olabilir.

Avrupada modernizm ile başlayan süreç, toplumda ciddi değişimlere yol açmış ve yeniliklerin meydana gelmesinde etkin bir rol oynamıştır. Rasyonelleşme ve sekülerleşme ile ilerleyen bu süreçte toplumda dinin mahiyeti ve etkisi azalmıştır. Rasyonaliteye sonsuz bir güven söz konusudur. Öyle ki evrende var olan bütün hadiseleri akılla ve bilimle açıklanabilceğine inanılmıştır. Bu dönem; bireylerin çevresinde olan her şeyin gittikçe metalaşmasıyla sonuçlanmıştır. Artık dinden gittikçe uzaklaşan bireylerde manevi boşluk oluşmasına neden olmaya başlamıştır.

Bireylerin yaşamlarında Tanrı'ya ve kutsala yeniden yer açma girişimi ise Post/modernizmin başlangıcını doğurmuştur. Maneviyat yoksunluğunun etkisiyle, toplumlar, ideoloji / hareket / din, arayışlarına girmişlerdir. Her birey için kutsal kavramı başka bir olguya-anlayışa karşılık gelmektedir. Buradan hareketle bireyler kendilerimne en uygun olan kutsalı seçmesinde olağandır. Bu esnada devreye Post/Truth'un gelmesiyle bireylere, çeşitli inançlar-ideolojiler sunulmuştur.

Post / truth döneminin oluşmasının baş rolünü kitle iletişim araçları oluşturmuştur. Şöyle ki, bilgiyi sunan kesimin otoritesinin kaybolması, bilgiye erişimin kolaylaşması, bireylerin kendilerini de bilginin kaynağı olarak görmelerine neden olmuştur. Kendilerini ve / ya başka birini otorite olarak kabul eden bireyler şu veya bu şekilde kendileri için en uygun olan kutsalın arayışlarına girmişlerdir. Bu arayışlara ise Yeni Çağ Hareketleri cevap olmuştur.

Dini inançların, bireyleri her yönden etkileyebileceği konusu evresen olarak bilinen bir çıkarımdır. Öyle ki bu inançların bireyleri sağlık yönlü etkilemesi de olağan bir durumdur. Bu ekseninde Yeni Çağ Hareketlerinin içinde liderler ve / ya üyelerin birtakım dini ve mistik tecrübeler yaşadığı bilinmektedir. Bu nedenle bu durum ideolojik savaşılar olarak da nitelendirebileceğimiz bu hareketler içinde geçerlidir diyebiliriz. Yeni Çağ hareketleri bireyler

için hem maddi hem de manevi şifa kaynağı arayış mekânı olmuştur. Şöyle ki birtakım Yeni Çağ Hareket liderleri, kendilerini Tanrı'nın vekilleri olduğunu iddia etmiş bu nedenle kendilerinin şifa verme gücü olduğunu ileri sürmüştür. Sağlık ve şifa arayışında olan bireylerin bu tip hareketlere ve gruplara katılımı kaçınılmaz olmuştur. Reiki, Bütünsel Sağlık Hareketi, Peyote Kültü, Sağlıklı Hayat Yolu, Sekai Kyusei Kyo, Johane Masowe'un Apostolik Kilisesi gibi bazı Yeni Çağ Hareketleri, kendilerinin şifa verme potansiyeline sahip olduğunu aleni bir şekilde iddia etmiştir. Ayrıca Mesih Apostolik Kilisesinin de birinci dünya savaşının ardından ortaya çıkan İspanyol Gribi salgınından ve salgını ortadan kaldırmak için vahiy aldıklarını iddia etmesi bu durumun en belirgin örneklerinden biridir. Ayrıca çalışmada da ifade edildiği gibi Ho No Hana Sanpogy hareketinin lideri Fukana Hogen kendisinin şifacı olduğunu iddia etmiştir. Bu nedenle harekete şifa motivasyonu ile katılım sağlanmıştır. Nihai olarak kanser tedavisi gören bireylerin tedavilerini yarıda kesip bu harekete yüklü miktarda paralar verip katılmaları ve çare bulamayıp vefat etmesi bu durumun en dramatik örneklerindedir.

Bu tür hareketlerin bireyleri çeşitli motivasyonlarla kendilerine çekmeyi başardıkları açık bir şekilde görülmektedir. Öte yandan harekete dahil olan bireyler üzerinde bu sayede de bir otorite kurmaları daha da kolay hale gelmektedir. Neticede bireyler motivasyonlarının karşılığını bulabilmek için otoritenin buyruklarını yerine getirmektedir. Bunun sonucunda da bireyler hem maddi hem de manevi kayıplar yaşamalarının yanı sıra yaşamlarını da yitirebilmektedir. Bu nedenle hareketlere katılım noktasında insanların daha az etkilenmesini sağlamak ve etkilerini göstermek amacıyla bu çalışma hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Abazi, E. (2003). Postmodernizm ve Din. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Akbar, A. (1995). *Postmodernizm ve İslam*. Cep Yayınları : İstanbul.
- Akyar, N. (2020). İçsel Işık Kardeşliği. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Alaca, C. (2019). “Ebu'l-Berekât El-Bağdâdî Düşüncesinde Ruh Tasavvuru”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(42), 159-173.
- Alakuş, A. (2021). “Eski Yunan'da Din ve Şifa İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”. *Erciyes Akademi Dergisi*, 35(Özel Sayı), 561-576.
- Albayrak, K. (2021). “Adana’da Uzakdoğu Kökenli Dinî ve Felsefî İnanışların İzdüşümleri: Sahaja Yoga ve Reiki Örneği”. *Erciyes Akademi Dergisi*, 35(Özel Sayı), 874-893.
- Alıcı, M. (2018). “Yeni Dini Hareketlerin Klasik Dinlerden Ayrıştığı Noktalar”. S. Turan ve F. Sancar (ed.). içinde *Nedenleriye ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*. (s. 71-79). Okur Akademi : İstanbul.
- Alıcı, M. (2017). “Yeni Dini Hareketlerin Klasik Dinlerden Farkı: Post-modern Paganizm Geleneksel Dindarlığa Karşı”. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 5(13), 23-32.
- Alimi, M., Y. (2019). “Theorizing, Internet, Religion and Post-truth An Article Review”. *International Journal of Indonesian Society and Culture*, 11(2), 207-222.
- Alıyev, Abdullah (2020). Altın Şafak Hermetik Cemiyeti. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Alpay, Y. (2017). *Yalanın Siyaseti*. Destek Yayınları : İstanbul.
- Ambalu, S. (2019). *Dinler Kitabı*. Ahmet Fethi Yıldırım (çev.). Alfa Yayınları : İstanbul.
- Apaydın, H. (2010). “Ruh Sağlığı- Din İlişkisi”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(2), 59-77.
- Aras, A. (2020). Azizlerin Yolu. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Araz, Ö., F. (2020). Hacer'in Evrensel Ruhani Kilisesi. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Archer, P. (2014). *Dinler Tarihi 101*. Simge Kaytan (çev.). Say Yayınları : İstanbul.
- Arslan, H. (2020). Ananda Marga. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.

- Arslan, M. (2015). "Postmodern Yeni Dinsel Kimlik ve Paranormal İhtiyaçlar". *Milel Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 12(2). 55-72.
- Aslan, S., ve Yılmaz A. (2001). "Modernizme Bir Baş Kaldırı Projesi Olarak Postmodernizm". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 93-108.
- Ateş, N., E. (2019). "Kurtarıcı İnançının Psikolojik Temelleri". *Toplum Bilimleri Dergisi* 25(25). 55-67.
- Atmaca, V. (2011). *Tarih Boyunca İnanç Tıp İlişkisi*, Gerekli Kitap Yayınları : İstanbul.
- Aydın, F. (2015). "Dinlerde Kurtuluş Anlayışı". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1). 71-101.
- Ayten, A. (2010). *Tanrı'ya Sığınmak*. İz yayıncılık.: İstanbul.
- Az, M., A. (2018). "Tanrı ve Nihai Gerçeklik Tasavvurları". Latif Tokat (ed.). içinde *Din Felsefesi*. (s. 63-86). Bilay Yayınları : Ankara.
- Bahadır, M. ve Çapçioğlu İ. (2021). "Yeni Dini Hareketlerde Çevrimiçi ve Çevrimdışı Yönelimler: Sahaja Yoga Örneği". *İslami Araştırmalar Dergisi*, 32(2), 372-386.
- Barbaros, F., R. (2013). *Modernizm'in Yanılsamaları 60'lı Yıllarda Türkiye*. Efil Yayınevi : Ankara.
- Battal, E. (2020). Cennetin Kapısı. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Battal, E. (2020). "Yeni Dinî Hareketlerin Salgın Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri Karşısındaki Tutum ve Davranışları", *Oksident Yahudilik, Hıristiyanlık ve Batı Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 157-179.
- Batuk, C. (2020). Unarius. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Baudrillard, J. (1982). *Simülakrlar ve Simülasyon*. Oğuz Adanır (çev.). Doğubatı Yayınları : Ankara.
- Bayraktar, L. (2003). Bergson'da Ruh-Beden İlişkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bayram, Y. (2003). "Postmodernizm (Modernizm Ötesi)". *Baykara Dergisi*, 5, 37-39.
- Bıçak, A. (2018). "Din Felsefesi". *Din ve Felsefe Araştırmaları*, 1(2), 95-114.
- Bıçer, R. (2007). Kutsal Kitaplar Üstü Apokrif Kutsal: "Bilgi Kitabı". *Kader Kelam Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 15-40.
- Bilgi, İ., H. (2016). "Tanah İncil ve Kur'an'da Kurtuluş İfade Eden Terimler". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(9), 40.
- Bıyık, M. (2020). Moonculuk. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.

- Bıyık, M. (2007). Moonculuk. *Yaşayan Dünya Dinleri*. Şinasi Gündüz (ed.). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları : İstanbul.
- Bıyık, M. (2003). “Yeni Dünya Düzenine Küresel Bir Din Modeli Moonculuk”. *Milel Nihal: İnanç, Kültür ve Sanat Dergisi*, 1(1), 93-114.
- Blavatsky, H. P. (2011). *Teosofinin Anahtarı*. Murat Sağlam (çev.). Mitra Yayınları : İstanbul.
- Bodur, H. E. (2003). “Moonculuk Hareketi ve Türkiye'de Benzer Bir Cemaat Yapılanmasının Sosyolojik Bir Analizi”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 13-39.
- Bosmia, A. N. (2017). “The Foot-Reading Cult of Japan”. *Journal of Religion and Health*, 56(5), 1601-1604.
- Brandon, G. (2006). Santeria. *Encyclopedia of New Religious Movements*. Peter B. Clarke (ed.). London and New York : Routledge.
- Brotherton, R. (2016). *Suspicious Mind: Why We Believe Conspiracy Theories*. Bloomsbury Publishing : London.
- Bruhl, L., L. (2006). *İlkel İnsanda Ruh Anlayışı*. Oğuz Adanır (çev.). Doğubatı Yayınları : Ankara.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Paradigma Yayınları : İstanbul.
- Chryssides, G. (2006). Raelian Church. . *Encyclopedia of New Religious Movements*. Peter B. Clarke (ed.). London and New York : Routledge.
- Clarke, P., B. (2006). Sekai Kyusei Kyo. *Encyclopedia of New Religious Movements*. Peter B. Clarke (ed.). London and New York : Routledge.
- Cohen, A., B. ve Harold G., K. (2016). Din ve Ruh Sağlığı. Mustafa Koç (çev.). *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 153-160.
- Cox, J., L. (2004). *Kutsal İfade Etmek Din Fenomenolojisine Giriş*. Fuat Aydın (çev.). İz Yayıncılık : İstanbul.
- Çapcıoğlu, İ. (2020). Ho-no-Hana-Sanpogyo. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Çatalbaş, R. (2014). “Milaslı Dr. İsmail Hakkı'nın Eserlerinde Hıristiyanlık”. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 17(44), 251-270.
- Çelik, N. (2021). “Post-truth Çağda Gerçekliğin Sosyal İnşaasına Bir Bakış”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(79), 1540-1555.
- Demir, Y. (2001). Modernizmden Postmodernizme Geçiş Sürecinin Dinamikleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Demirci, K. (2002). Kutsiyet. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C.26, 495-496), İstanbul.

- Derin, S. (2011), Sahaja Yoga : İçeriği, Amacı Türkiye'deki Faaliyetleri, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir
- Dovlo, E.(2006). Arcanum Nama Shivaya Hindu Mission. *Encyclopedia of New Religious Movements*. Peter B. Clarke (ed.). London and New York : Routledge.
- Eliade, M. (2000). *Dinler Tarihine Giriş*. Lale Arslan (çev.). Kabalcı Yayınevi : İstanbul.
- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve Din Dışı*. Mehmet Ali Kılıçbay (çev.). Gece Yayınları : Ankara.
- Eşmeli, İ. (2020). Kutsal Kalp Kilisesi. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Eşmeli, İ (2020). On İki Havari Kilisesi. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Frankl, V., E. (2021). *Psikoterapi ve Din: Bilinçdışıdaki Tanrı*. Zeynep Taşkın (çev.). Say Yayınları : İstanbul.
- Güç, A. (2000). "Kur'an'da Kutsallık Anlayışı". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9(9), 245-252.
- Güç, A, ve Sert E. (2020). "Budizm'de Dört Temel Gerçek, Sekiz Dilimli Yol ve Nirvana". *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 5(12), 3-28.
- Gül, A. (2017). "Modern Okültizmde Bir Köşe Taşı: Helena Petrovna Blavatsky". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 9, 287-323.
- Gül, A. (2015). Senkretik Bir Oluşum Olarak Teosofi Cemiyeti ve XX. Yüzyıl Kültürel Yapıları Üzerindeki Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gül, A. (2017). "Teosofi Kavramı ve Teosofi Düşüncesinin Tarihi Gelişimi". *Ekev Akademi Dergisi*, 21(70), 1-20.
- Gündüz, Ş. (2020). Misyonerlik. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C.30, 193-199). İstanbul.
- Gürkan, S., L. (2012). Vaftiz. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C.42, 424-426). İstanbul.
- Hanson, T., L. (2005). The "Rael" World Narratives of the Raelian Movement. Unpublished Master Thesis. *Universty of Saskatchewan*, Saskatoon.
- Horozcu, Ü. (2010). "Tecrübi Araştırmalar Işığında Dindarlık ve Maneviyat ile Ruhsal ve Bedensel Sağlık Arasındaki İlişki". *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 209-240.
- Hulkrantz, A. (1997). *The Attraction of Peyote*. Stockholm Universty : Stockholm.
- İmamoğlu, A. V. (1995). "Ruh Beden İlişkisi". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0(2), 345-356.

- Inoue, N. (2006). Ho-no-Hana-Sanpogyo. *Encyclopedia of New Religious Movements*. Peter B. Clarke (ed.). London and New York : Routledge.
- Introvigne, M. (2006). Amorc. *Encyclopedia of New Religious Movements*. Peter B. Clarke (ed.). London and New York : Routledge.
- Jones, F. (1973). *The Knee of Listening*. The Dawn Horse Press : Los Angeles.
- Karatosun, M. (2020). Daesoon Jinrihoe. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Kepel, G. (1991). *Tanrının İntikamı*. Selma Kırmızı (çev.). İletişim : Yayınları İstanbul.
- Kirman, M. A. (1999). “Batıda Ortaya Çıkan Yeni Dini Hareketlerin Toplumsal Tabanları”. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 1(4), 223-233.
- Kirman, M. A. (2018). “Yeni Dini Hareketler Tanım ve Kapsam”. S. Turan ve F. Sancar (ed.). içinde *Nedenleri ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*. (s. 13-26). Okur Akademi : İstanbul.
- Kızılgeçit, M. (2018). *Yeni Dini Hareketlerin Psikolojisi*. Marmara Akademi : İstanbul.
- Kızılgeçit M. ve Ören A. (2019). “Psychological Reasons of Participation to New Religious Movements: Quest of the Individual? or Success of the Movement?”, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (51), 445-456.
- Köse, A. (2011). *Milenyum Tarikatları*. Timaş Yayınları : İstanbul.
- Köylü, M. (2019). “Ruh ve Beden Sağlığı ile Din İlişkisi Üzerine Yapılan Araştırmaların Bir Değerlendirmesi”. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28(28), 5-36.
- Küçük, A., Tümer, G., ve Küçük, M., A. (2018). *Dinler Tarihi*. Berikan Yayınevi : Ankara.
- Lewis, R., M. (2015). *Cosmic Mission Fulfilled*. Rosicrucion Order : California.
- Masatoğlu, M. (2020). Arcanum Nama Şivaya Hindu Misyonerliği. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Matsuoka, H. (1980). Sekai Kyusei Kyo. *Handbook of East Asian New Religious Movements*. Lukas Pokorny ve Franz Winter (ed.). Cambridge University : Cambridge.
- Mayer, J., F. ve Zoccatelli, P. (2006). Spiritual Human Yoga. *Encyclopedia of New Religious Movements*. Peter B. Clarke (ed.). London and New York : Routledge.
- Mert, R. (2020). Aetherius Cemiyeti. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Mert, R. (2020). Ekankar. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.

- Mohapatra, A. R. (2002). "Hinduizm". Hidayet Işık (çev.). *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(13), 211-227.
- Omenyo, C., N. (2006). Church of The Twelve Apostles. *Encyclopedia of New Religious Movements*. Peter B. Clarke (ed.). London and New York : Routledge.
- Öger, A, ve Gönel, T. (2011). "Uygur Türkleri Arasında Şamanlar ve Tedavi Yöntemleri". *Turkish Studies*, 6(4), 233-248.
- Özcan, M. (2018). "Öznenin Ölümü: Post-Truth Çağında Güvenlik ve Türkiye". *İnsamer*, 1-12.
- Özkan, A., R. (2020). Antroposofi. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Özkan, A., R. (2020). Evrensel Hayat. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Özkan, A., R. (2006). *Kıyamet Tarikatları; Yeni Dini Hareketler*. IQ Kültür Sanat Yayınları: İstanbul.
- Özkan, A., R. (2020). Rael Hareketi. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Özkan, A., R. (2008). "Seküler Dindarlık Biçimleri : Yeni Dini Hareketler", *Sekülerleşme ve Dini Canlanma IHRR Sempozyumu*. 22–23 Ekim, Ankara, 307-322.
- Özkan, A., R. (2020). Teosofi. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Özkan, A., R. (2018). "Yeni Dini Hareketlerin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Temel Karakteristikleri". S. Turan ve F. Sancar (ed.). içinde *Nedenleriyle ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*. (s. 27- 46). Okur Akademi : İstanbul.
- Öztürk, N. (2018). "Hinduizm'deki Günlük İbadetlerden Sandhyavandanam". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 46, 15-36.
- Perşembe, E. (2003). Modernlik ve Postmodernlikte Din Problemi. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(14-15), 159-181.
- Polat, K. (2006). "Hristiyan Kurtuluş Öğretisinde İsa Vasıtasıyla Kurtuluş". *Ekev Akademi Dergisi*, 10(27), 183-202.
- Prather, C., H. (1999). "God's Salvation Church: Past, Present and Future". *Marburg Journal of Religion*, 4(1), 1-18.
- Puttick, E. (2006). Holistic Health Movement. *Encyclopedia of New Religious Movements*. Peter B. Clarke (ed.). London and New York : Routledge.
- Puttick, E. (2006). Peyote Cult. *Encyclopedia of New Religious Movements*. Peter B. Clarke (ed.). London and New York : Routledge.

- Rehman, A. (2020). Amorc. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Rochford, E., B. (2018). “Yeni Dini Hareketlerin Organizasyonu ve Liderliği”. Merve Seyis (çev.). S. Turan ve F. Sancar (ed.). içinde *Nedenleriye ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*. (s. 107-140). Okur Akademi : İstanbul.
- Ryan, A., E. (2006). Anthroposophy. *Encyclopedia of New Religious Movements*. Peter B. Clarke (ed.). London and New York : Routledge.
- Saliba, J., A. (1999). “The Earth is a Dangereous Place The World View of the Aetherius Society”. *Marburg Journal of Religion*, 4(2), 1-19.
- Sönmez, Z. (2020). Haç ve Yıldız Kardeşliği. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Stark, R. (2018). Yeni Dini Hareketlerin Başarı ya da Başarısızlıklarının Nedenleri. Bayramali Nazıroğlu (çev.). içinde *Nedenleriye ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*. (s. 335-354). Okur Akademi : İstanbul.
- Stauffer, R. (1993). *Reform*. Cem Muhtaroglu (çev.). İletişim Yayınları : İstanbul.
- Stein, J., B. (2015). “The Significance of Mikao Usui in Japanese History”. *Symposium for the 150th Anniversary of Mikao Usui's Birth*. 12 Semptember, Berlin, 2015. 1-37.
- Şahin, N. (2020). Altın Gül-Haç Okulu. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Şahin, N. (2020). Peyote Kültü. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Şamlıoğlu, İ., E. (2020). Doğu Tapınakçıları Tarikatı. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Şaylan, G. (1999). *Postmodernizm*. İmge Kitabevi Yayınları : İstanbul.
- Şenavcu, H., İ. (2021). “Japon Yeni Dini Hareketlerinde Halk Hekimliği : Sekai Kyusei Kyo Örneği”. *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi*, 13, 195-219.
- Şenavcu, H., İ. (2020). Sekai Kyusei Kyo. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Şener, A. (1988). Abdest. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C1- 60-68). İstanbul.
- Şeriati, A. (2016). *Dinler Tarihi*. Ejder Okumuş (çev.). Fecr Yayınları : Ankara.
- Şimsek, V. (2018). “Post-Truth ve Yeni Medya: SosyaL Medya Grupları Üzerinden Bir İnceleme”. *Global Media Journal*, 8(16), (2018), 1-14.
- Türkçe Sözlük, (1983). Türk Dil Kurumu (TDK).
- Temiztürk, H. (2020). Bütünsel Sağlık Hareketi. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.

- Toptaş, M. (2020). Johane Masowe'un Apostolik Kilisesi. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Tunç, İ. (2020). Daimoku Grupları. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Turan, S. ve Uzun S., N. (2018). “Yeni Dini Hareketlerin Taraftar Kazanma Yöntemleri”. S. Turan ve F. Sancar (ed.). içinde *Nedenleriyle ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*. (s. 211-242). Okur Akademi : İstanbul.
- Turan, S. (2020). Adidam. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Turan, S. (2020). Chen Tao. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Turan, S., ve Sancar F. (2018). “Giriş”. S. Turan ve F. Sancar (ed.). içinde *Nedenleriyle ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*. (s. 9-12). Okur Akademi : İstanbul.
- Turan, S. ve Uzun S., N. (2018). “Yeni Dini Hareketlerde Mehdi ve Mesih İnancı”. S. Turan ve F. Sancar (ed.). içinde *Nedenleriyle ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*. (s. 289-306). Okur Akademi : İstanbul.
- Türkdoğan, O. (2004). *Osmanlıdan Günümüze Toplum Yapısı*. Çamlıca Yayınları : İstanbul.
- Uluç, Ö. (2012). *Yeni Dini Hareketler*. İstanbul Matbaacılık : İstanbul.
- Woodhall, R. (2006). Brotherhood of the Cross and Star. *Encyclopedia of New Religious Movements*. Peter B. Clarke (ed.). London and New York : Routledge.
- Woodhall, R. (2006). Church of The Sacred Heart. . *Encyclopedia of New Religious Movements*. Peter B. Clarke (ed.). London and New York : Routledge
- Yapıcı, A. (2013). *Ruh Sağlığı ve Din*. Karahan Kitabevi : Adana.
- Yaran, C., S. (2001). “İnsanın Egzistansiyal İhtiyaçları ve Dinin Perenniyal Cevapları”. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(13). 79-96.
- Yasdıman, H. Ş.(2020). Reiki. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Yasdıman, H. Ş.(2020). Sahaja Yoga. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.
- Yavuz, Ş. (2007). “Modern Öncesi Alemden Post/Modern Bir Köye Evrilişte Kutsalın Arkeolojisine Yeniden Bakış”. *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 77-126.
- Yavuz, Y., Ş. (2018). Ruh. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C.35. 197-199). Ankara.
- Yılmaz, G. (2020). Sağlıklı Hayat Yolu. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Süleyman Turan ve Emine Battal (ed.). Okur Akademi : İstanbul.

Oxford Languages (2021). Erişim: 16 Aralık 2021, <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016>.

Stringfixer (2022). Erişim: 06 Nisan 2022, [https://stringfixer.com/tr/Carl_Kellner_\(mystic\)](https://stringfixer.com/tr/Carl_Kellner_(mystic)).

Stringfixer (2022). Erişim: 06 Nisan 2022, <https://stringfixer.com/tr/Eckankar>.

Adidam (2022). Erişim : 02.06.22, <https://www.adidam.org/adi-da/>,

Aetheirus (2022). Erişim: 08 Haziran 2022, <https://www.aetherius.org>.

Ananda Marga (2022). Erişim: 21 Haziran 2022, <https://www.anandamarga.org>.

Ayşe Tolga (2022). Erişim: 10 Ağustos 2022, <https://www.aysetolga.com/wellness>.

Biokama (2022). Erişim: 10 Ağustos 2022, <https://www.kemaleibrahimova.com/>.

Britannica (2022). Erişim: 02 Haziran 2022, <https://www.britannica.com/event/Adidam>.

Britannica (2022). Erişim: 04 Haziran 2022, <https://www.britannica.com/topic/ECKANKAR>.

Britannica (2022). Erişim: 13 Haziran 2022, <https://www.britannica.com/topic/Heavens-Gate>.

Bütünsel Sağlık Merkezi (2022). 10 Ağustos 2022, <https://www.ihn.com.tr/>.

Bütünsel Sağlık Kliniği (2022). 10 Ağustos 2022, <https://www.butunselsaglikklinigi.com/>.

Cesnur (2022). Erişim: 02 Haziran 2022, https://www.cesnur.org/2017/jer_mi_daesoon.htm.

Cesnur (2022). Erişim: 03 Haziran 2022, <https://www.cesnur.org/testi/RosyCross.htm>.

Cesnur (2022). Erişim: 24 Haziran 2022, https://cesnur.org/2003/vil2003_menegotto.htm.

Daesoon Jinrihoe (2022). Erişim : 02.06.22. <http://eng.daesoon.org>.

Dictionary of African Christian Biography (2022). Erişim: 26 Haziran 2022, <https://dacb.org/stories/zimbabwe/johane-masowe/>.

Encyclopedia (2022). Erişim: 04 Haziran 2022, <https://www.encyclopedia.com/science/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/universal-life-inner-religion>.

Gospel of God Church (2022). Erişim: 26 Haziran 2022, <https://www.gospelofgod.ws>.

Hermetic (2022). Erişim: 03 Haziran 2022, <http://www.hermetics.org/GD.html> ,

İnner Light (2022). Erişim: 05 Haziran 2022, <https://occult-world.com/inner-light-society-of/>.

Maha Mantra (2022). Erişim: 10 Ağustos 2022, <http://www.relaxmahamantra.com/>.

Mehdi Zand (2022). Erişim: 03 Haziran 2022, <https://mehdizand.org>.

Mutlu İnsan (2022). Erişim: 10 Ağustos 2022, <https://www.zihinruhbeden.org/>.

New World Encyclopedia (2022). Erişim: 21 Haziran 2022, <https://www.newworldencyclopedia.org/entry/santeria>.

Raelian Church (2022). Erişim : 06.06.22, <https://www.rael.org/tr/> .

Reiki (2022). Erişim: 10 Ağustos 2022, <https://www.reikiokulu.com/>.

Rosicruan (2022). Erişim: 21 Haziran 2022, <https://www.rosicrucian.org>.

Sahaja Yoga (2022). Erişim: 03 Haziran 2022, <http://www.sahajayogaportal.org/shri-mataji-nirmala-devi.html>.

Samutha (2022). Erişim: 10 Ağustos 2022, <https://samutha.com/index>.

Uhsca (2022). Erişim: 04 Haziran 2022, <http://www.uhsca.org/>.

What When How (2022). Erişim: 21 Haziran 2022, <http://what-when-how.com/religious-movements/arcanum-nama-shivaya-hindu-mission-religious-movement/>.

What When How (2022). Erişim: 21 Haziran 2022, <https://what-when-how.com/religious-movements/church-of-the-twelve-apostles-religious-movement/>.

Wikipedia (2022). Erişim: 02.06.22, https://en.wikipedia.org/wiki/Daesun_Jinrihoe .

Wikipedia (2022). Erişim: 11.08.22, https://en.wikipedia.org/wiki/Christ_Apostolic_Church.

Wikipedia (2022). Erişim: 11.08.22, https://en.wikipedia.org/wiki/Christ_Apostolic_Church.

World Religions and Spiritual Project (2022). Erişim: 02 Haziran 2022, <https://wrdrels.org/2016/10/08/chen-cao>.

World Religions and Spiritual Project (2022). Erişim: 02 Haziran 2022, <https://wrdrels.org/2017/02/26/daesoon-jinrihoe>.

Yükselen Çağ Wellbeing Akademi (2022). 10 Ağustos 2022, <https://www.yukselencag.com/>.